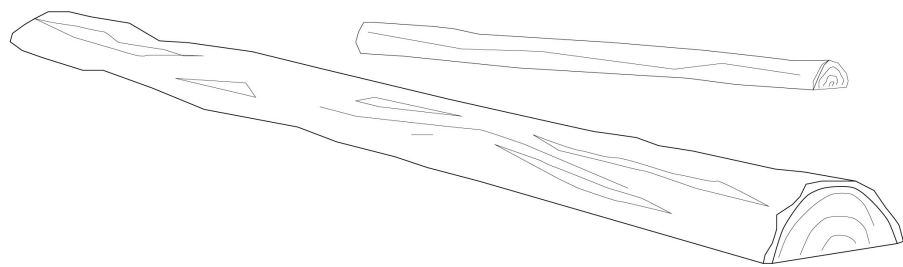

Flottningsmuseum i Torsång

AAHM01 | Examensarbete i arkitektur | Degree project in Architecture
Lunds Tekniska Högskola
Flottningsmuseum i Torsång | Log driving museum in Torsång
Författare: Julia Ekman
Examinator: Ingela Pålsson Skarin
Handledare: Monika Jonson
2021

Abstract

This master thesis examines how to convey and highlight history through architecture. If you are not familiar with log driving, it can be difficult to imagine that floating timber has been such a large part of the landscape in Sweden. A log driving museum in Torsång, outside Borlänge, will shed light on how crucial the waterways have been for the achievement of mining and wood industry. Since the river Dalälven is connected to the canal Lillälven and lake Runn, Torsång has been a center in the transport of timber on water.

Through a museum next to Dalälven, log driving is put in its context and becomes a reminder of what has characterized the area for several centuries. The interaction between the museum and its surrounding is important for the understanding of the industrial heritage, at the same time as it is a way of connecting the building to the nature and the landscape. The method in this thesis is permeated by creating a bridge between past and present, which is important for historical continuity.

Sammanfattning

Detta examensarbete undersöker hur man kan förmedla och framhäva en historia genom arkitektur. Om man inte känner till flottning kan det vara svårt att föreställa sig att flytande timmer har varit en så stor del av landskapsbilden i Sverige. Ett flottningsmuseum i Torsång utanför Borlänge, ska belysa vattenvägarnas betydelse för bergs- och skogsbrukets framgångar. Eftersom Dalälven möter Lillälven och sjön Runn har Torsång varit en viktig knutpunkt i transporten av timmer på vatten.

Genom ett museum intill Dalälven sätts flottningen i sin kontext och blir en påminnelse om det som har präglat bygden under flera hundra år. Interaktionen mellan museet och omgivningen är viktig för förståelsen för det industrihistoriska kulturarvet, samtidigt som det är ett sätt att knyta an till naturen och landskapet. Metoden genomsyras av att skapa en brygga mellan dåtid och nutid, vilket är angeläget för den historiska kontinuiteten.

Innehållsförteckning

Abstract	2
Sammanfattning	3
Inledning	
Minnesbilder	6
Bakgrund	9
Frågeställning	10
Flottning	
Ett minne som flyter bort...	12
Dalälven och Torsång	20
Skiljet	22
Torsång	
Naturen	28
Då och nu	29
Bebyggelse	32
Insikt	38
Värdeanalys	39
Byggnadstradition	
Naturen och den byggda miljön	40
Att bygga i trä	41
Vindskydd och slogbodlar	49

Tolkning	
Referensprojekt	50
Byggnad som guide	54
Från flottning till arkitektur	55
Koncept	57
Målgrupp	57
Program	58
Flödesschema	59
Skissprocess	
Val av plats	62
Att närma sig platsen	66
Strategier	74
Slutresultat	
Ritningar och illustrationer	98
Avslutning	
Reflektion	144
Tack	146
Källförteckning	147
Bildhänvisning	149

Inledning

Minnesbilder

Jag har kopplingar till Torsång, både i form av släktingar i trakten och att jag har sommarjobbat på det lokala caféet vid älven. Så jag har många fina minnen därifrån. I mitt minne är det en idyllisk plats, där vatten och land samsas. Midsommar firades med långbord på ett traktorflak dekorerad med björkris utmed Lillälven. Såväl vattendrag som landrensor var fyllda med glada firanden av högtiden. Midsommarstången restes i höjd med tallarna på hembygdsgården och det dansades runt och runt. Jag är nog inte ensam om att säga att bygden levde upp under de varma månaderna som en aktiv och välbesökt plats, medan vintrarna kantades av motsatsen. Landskapets nyanser alternerade under året mellan vitt, grönt och gult. Himlen var ständigt närvarande och speglades tillsammans med omgivningen, i vattendragen när det var stilla och isfritt.

Den gamla stenkyrkan har jag alltid liknat vid en hög klippa och intill ligger caféet där jag både har serverat och köat efter glass och den berömda smörgåsen, hästråkan. Det gula stora huset på andra sidan vattnet lyste jämt i kvällssolen, människor kom och gick från pizzerian. Jag kommer ihåg när den senaste bron över älven invigdes, den som tar dig till just andra sidan. Kyrkstigen slingrar sig genom skogen och på flotten över den lilla sjön var det nästan som om tiden stod stilla. Fåglarna kvittrade och det doftade skog och sötvatten i en salig blandning.

Jag kan inte räkna antalet gånger jag har passerat Torsång med bil för att åka in till stan och göra ärenden. Vägen följde hela tiden vattenlederna. Jag har en tydlig uppdelning av vägen runt Torsång i sekvenser efter hur omgivningens karaktär förändrades, som att jag nästan kategoriserade vad jag såg. Skog, åker, bebyggelse, vattenlandskap, centrum, stad. Genom det som jag betraktar vara bygdens centrum körde man långsamt och jag hade tid att titta på caféet, skolan och kyrkan från baksätet. Ofta vinkades det till bekanta som passerade utanför. Ibland stannade vi på handelsträdgården lite längre bort för att köpa pelargoner, innan vi fortsatte längs älven.

20 nov 2008

Torsång vill ha museum

(Dalarnas Tidningar)

Bakgrund

Idéen till det här examensarbetet uppstod i en nyfikenhet att lära mig mer om Torsång, beläget utanför Borlänge i Dalarna. Även om jag känner till platsen, har jag inte känt till dess historia. I ett tidigt skede insåg jag att flottning har varit en stor del av den.

I en artikel från 2008 (Dalarnas Tidningar) uttrycks en önskan om att Torsång vill ha ett museum kopplat till flottningen. Fortfarande har ingenting hänt, därmed finns det en lucka på platsen som jag vill utforska. Flottningen är spännande då den på många sätt har varit en förutsättning för uppkomsten av flera industrier och samhällen.

Med tanke på att flottningen idag saknar en tydlig fysisk form, vill jag genom en museibyggnad intill vattenkanten förmedla det industrihistoriska kulturarvet som har präglat bygden under nästan fyra sekler. I det stora perspektivet handlar det om att belysa vattenvägarnas betydelse i Dalarna och i det lilla om att framhäva platsens särart både i vad den har varit och vad den är idag. Gemensamt är att vattnets betydelse har förändrats, men ändå alltid varit central. Tanken är att mitt förslag ska vara en del av den föränderligheten.

Examensarbetet utgår från en föreställning om att historien kan fördjupa förståelsen för platsen och hjälpa mig att hitta argument och motiveringar som jag översätter till en form förankrad i sin kontext.

Därför utgör relevant litteratur, historiska kartor/illustrationer/foton och platsstudier underlag i mitt gestaltande arbete. På arkitektskolan har jag tillämpat mina kunskaper i okända miljöer och därigenom blir detta arbete indirekt en undersökning av vad mina erfarenheter från platsen kan bidra till.

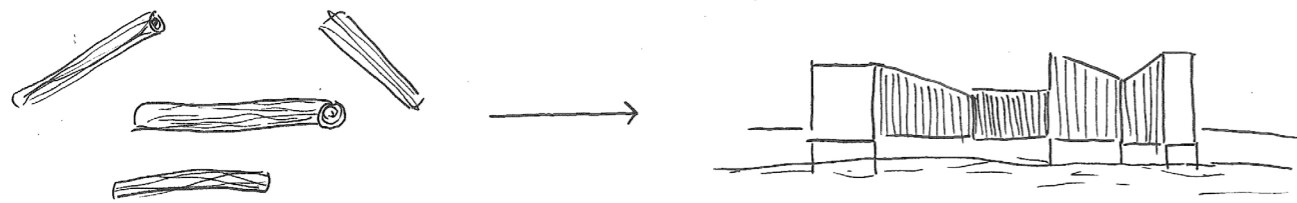
Att följa flottningen, är också att följa resan från skog till arkitektur. Genom tiderna har den rika tillgången på trä påverkat valet av byggnadsmaterial, vilket i sin tur har påverkat formuttryck i den byggda miljön - något som jag dels ser som en inspirationskälla till framtidens byggnad, dels som ett sätt att knyta an till naturen och landskapet.

Min förhoppning är att mitt arbete ska sprida kunskap om minnen innan de bleknar och få ringar på vattnet. Att sätta flottningen i sitt sammanhang kan stärka den lokala identiteten, samtidigt som det kan attrahera besökare.

Som arkitekt står man inför en rad val, samtidigt som man väljer något, väljer man också bort något annat. I följande rapport är det tänkt att läsaren ska få följa dessa val som under våren 2021 har vuxit fram till ett flottningsmuseum.

Frågeställning

Hur förmedlas en historia genom en byggnad?

Där Dalälven möter Runn

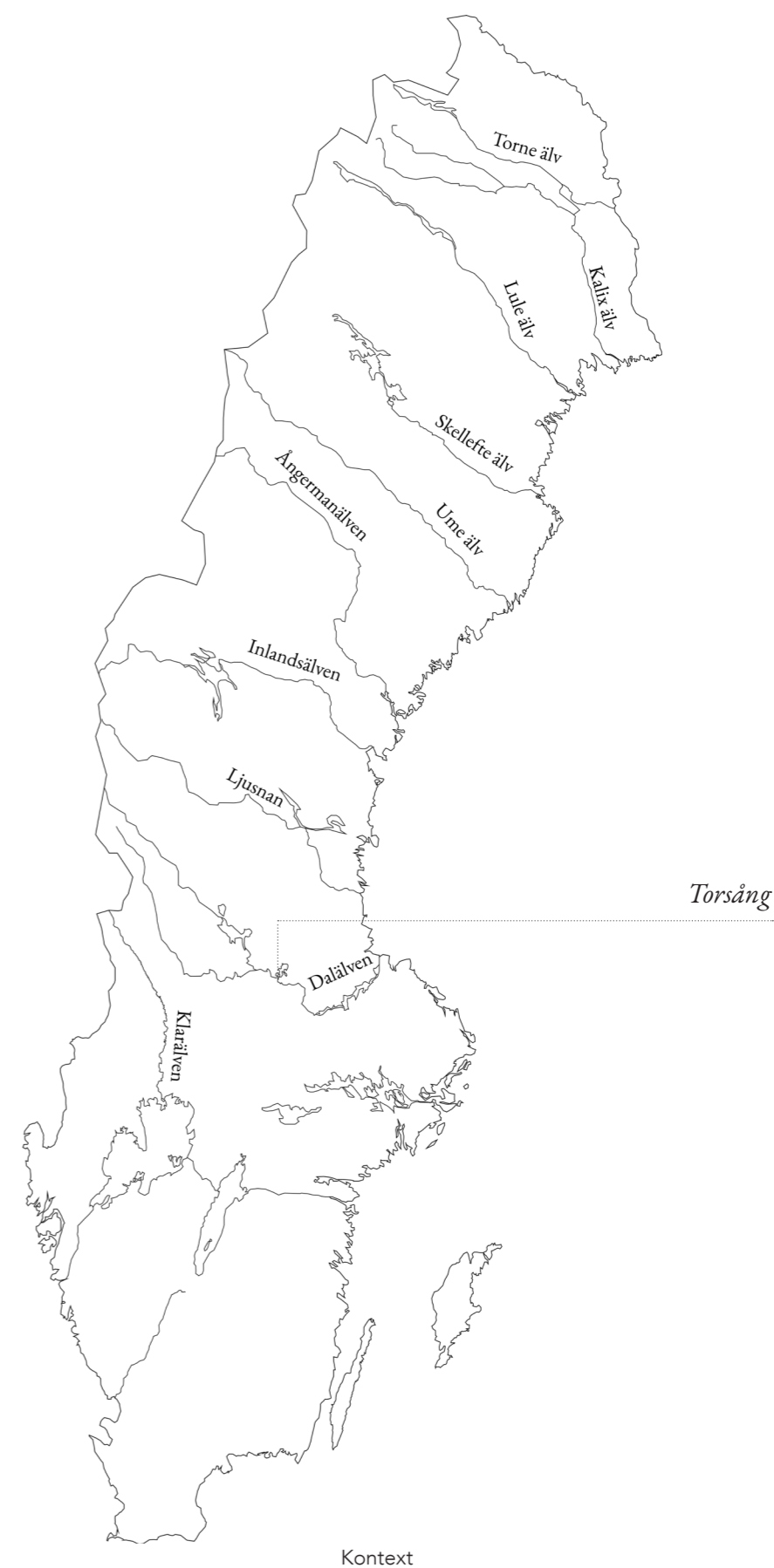
Flottning

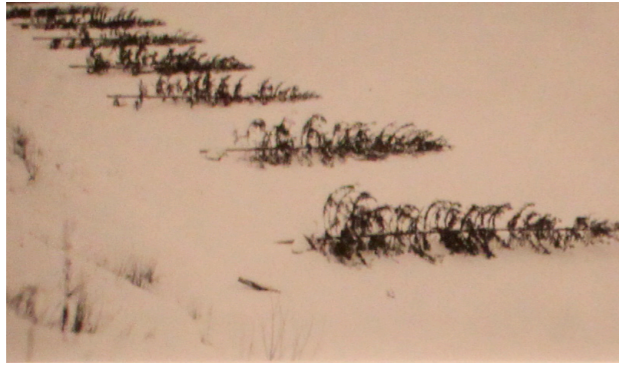
Ett minne som flyter bort...

Flottning är ett industrihistoriskt kulturarv som på många sätt har varit avgörande för bergs- och skogsbrukets framgångar. Enligt nationalencyklopedin definieras flottning som transport av timmer på vatten. I älvarna flöt lösa stockar och i sjöar eller längs kusten buntades virket ihop. Det var barrträd som flottades, då lövträd absorberar vatten (ibid.). Flottledssystemet var mycket omfattande, totalt fanns det 33 000 km allmänna flottleder i Sverige, medan järnvägsnätet sträckte sig till hälften (Ekelund 2000, s.7). Om man inte känner till flottningen kan det vara svårt att föreställa sig att flytande timmer har varit en så stor del av landskapsbilden på flera håll i landet.

Under mitten av 1800-talet utvecklades den moderna skogsindustrin, då var flottningen en betydelsefull länk mellan skog och sågverk. Dock hade flottningen pågått sedan länge i organiserad form, framförallt i Dalälven med virke till Falu gruva. För husbehov har det säkerligen flottats i alla tider, då det är enkelt att frakta virke på vatten (Hellstrand 1980, s.18). Vattenvägarna gjorde att mer avlägsen skog kunde utnyttjas. En intressant iakttagelse görs av Rydberg (ibid. s.11) som å ena sidan menar att den expanderade flottningen är ett resultat av sågverkens framväxt under denna tid, men å andra sidan påpekar att utan vattenlederna hade inte sågverksindustrin fått samma utveckling. Runt sekelskiftet växte den nya massa- och pappersindustrin fram, likaså beroende av denna transportapparat. Genom att utnyttja naturens krafter var flottningen en billig infrastruktur.

De naturgivna villkoren har varit förutsättningen för flottningen i landet. Älvarna löper i princip parallellt från fjällen ner till havet, fallhöjden är lämplig och isen börjar smälta vid älvmyningen och fortsätter upp till källflödet. De kalla vintrarna binder vatten och skapar vårflod, vilket förde med sig timret. Sommarnätterna är ljusa, något som passade flottningsarbetet då det var ett kontinuerligt flöde av stockar (ibid. s.13). Att bemästra väderlekens svängningar var en konst (Jansson 1984, ss.236-238).

Från skog till hus
(Flottningsinspektörens album)

Samtidigt som flottningen arbetade med landskapet påverkades det genom fysisk förändring för att underlätta transporten. Vattendragen rensades, muddrades och rätades upp. Kistor och timmerrännor konstruerades för att undgå att virket fastnade på land eller bildade brötar. Flottbroar byggdes och för att styra virket rätt anlades ledbommar samt länsar (Hellstrand 1980, s.12). Landskapet förändrades även socialt. I boken ”Strömkarlarna” skildras livet som flottare. Efter en lång och kall vinter var flottningen något som tillhörde sommarlandskapet och skapade nya arbetstillfällen (Jansson 1984, s.230). Utifrån fanns det en romantiserad bild av flottarlivet. Även om arbetet var tungt och många gånger livsfarligt, präglades det också av gemenskap, frihet och variation (Rydberg 1984, ss.24-25).

*”Man längtade nog alltid tillbaka till flottningen, för det var en viss ljusning varje vår när man skulle iväg. Det var fritt. Man hade inga basar, så man fick göra vad man ville. Sen var det ju trevlig natur, oppi där. Ren vildmark. Man såg andhonorna på vårar-
na och liljekonvaljerna blomma så det var kritvitt efter land. Det var någonting särskilt. Men dom har ju tala om den där flottarromantiken, men den är jag inte så mycke för. Det var mest slit och jobb och livsfara många gånger.”* (Jansson 1984, s.246) [sic!]

Träden fälldes vintertid och vid islossning skickades stockarna i vattnet. De var märkta med yxa i form av olika märken för att veta vem virket tillhörde. Flottarna såg till att virket inte fastnade längs vägen samt sorterade virket vid skiljeställen (Torsångs Hembygdsförening 2012, ss.13-18). Vattenflödet reglerades genom uppdämning av dammar och sjöar (Holst 1995, s.156). På så vis skapades ett vattenmagasin som kunde tappas ut i älvsystemet och få med sig strandat virke.

Flottningen styrdes av förordningar, lagstiftning och flottningsföreningar (Sundberg 1990, s.108).

I och med att arbetet var beroende av årstider, konkurrerade landtransport och mekaniseringen så småningom ut denna infrastruktur. Ofloatat virke efterfrågades och kraftverken påverkade vattenföringen till förmån för elproduktion (ibid.). I slutet av 1960-talet var flottningen inte längre lönsam och avverkades (Nationalencyklopedin).

Dalarnas vattendrag

Väster- och Österdalälven har sina källflöden i Fulunäs respektive Idresjön. Dessa sammanstrålar i Gagnef och älven mynnar ut i Östersjön i Älvkarleby.

Runnområdet 1.200000

Ösjön

Runn

Lillälven

Korsnäskanalen

Kaplantjärn

Dalälven

Kålsjön

Situationsplan över Torsång 1.500

0 50 100 m

Dalälven och Torsång

Flottningen i Dalälven pågick under flera hundra år. Unikt för dalälvsflottningen är alla dess biflöden som både skapade ett större upp-tagningsområde av skog samt flera skiljeställen (Torsångs Hembygdsförening 2012, s.8). Eftersom Dalälven möter Lillälven och sjön Runn har Torsång varit en viktig knutpunkt i transporten av timmer på vatten, först som slutdestination, och sedan som skiljeställe.

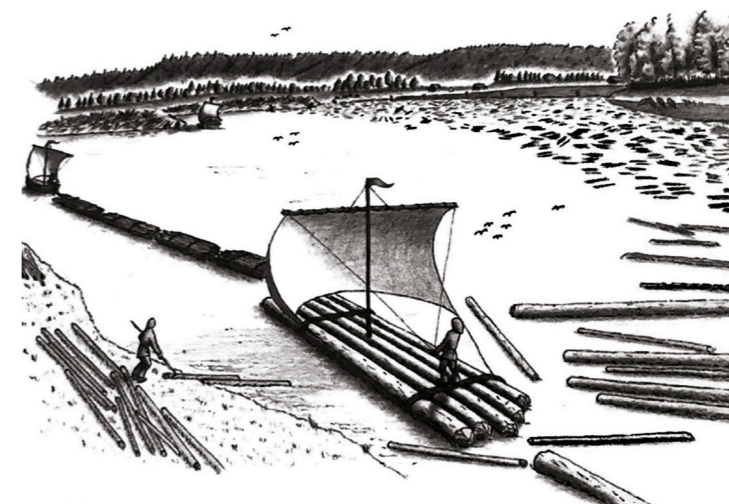
I Dalarna spelade flottningen en betydande roll under medeltiden i samband med bergsbruket, särskilt Stora Kopparberget i Falun som slukade enorma mängder ved till tillmaktningseldar (ibid. s.9). Det krävdes även virke till timring av byggnader samt ved till rostning och träkol till smältning. Falukopparn var Sveriges främsta produkt i världshandeln och gruvan hade sin storhetstid på 1600-talet (Fries 1986, s.270). 1607 införde Karl IX "fredsmilen", vilket innebar att inom en mils radie från gruvan fick ingen skog avverkas. Genom sitt läge intill Runn stod gruvan i förbindelse med Dalälvens flodområde och skogar i periferin. Omlandets naturresurser blev därmed en viktig grundpelare i gruvans utveckling. För att säkra gruvans behov av bränsle och virke bildades 1648 Västerdals-Wede-Compagniet och elva år senare ytterligare ett kompani för Österdalälven, vilka senare slogs samman och blev Stora Kopparberglagens Wede-Contoir (Hellstrand 1980, ss.18-19).

Eftersom flottning i älv övergick till sjö i Torsång, krävde det mycket arbete. En bom i Torsång agerade stoppkloss fram till 1800-talets mitt (Torsångs Hembygdsförening 2012, s.23). På stränderna högs timret till ved. Veden transporterades över Runn till gruvan - om sommaren på skutor och vintertid på slädar. Det virke som skulle användas som byggnadsmaterial seglades eller spelades över sjön i buntar (ibid. s.11).

Förutom bergsbruket, kom sågverken att spela en stor roll för dalälvsflottningen. De första sågarna var vattendrivna och grovbladiga. Redan från mitten av 1600-talet stannade en del vid Domnarvforsens såg. Nedströms Torsång bedrevs likaså flottning till älvmyningen och sågen i Älvkarleby (Hellstrand 1989, ss.20-22). Under 1700-talet minskade gradvis behovet av ved till malmbrytningen, dels med krutet, dels den sinade malmen (Torsångs Hembygdsförening 2012, s.26). Istället kunde alltmer skog gå till sågindustrin. Med de finbladiga sågarna som utvecklades vid denna tidpunkt blev träet mer värdefullt. Dessutom innebar storskiftet efterhand möjlighet för skogshandel (Hellstrand 1980, s.21, 24). Ångmaskinens intåg under 1800-talet medförde en snabb industriell utveckling, sågverken kunde nu öka sin kapacitet samt transporten av virket underlättades med ångbåtar (Barklund 1990, s.74). Genom frihandeln i Europa växte efterfrågan på bland annat svenska trävaror. När järnvägen mellan Falun och Gävle invigdes 1859 skapades en viktig länk mellan den växande sågindustrin runt Runn och exportmarknaden (Hellstrand 1980, s.25).

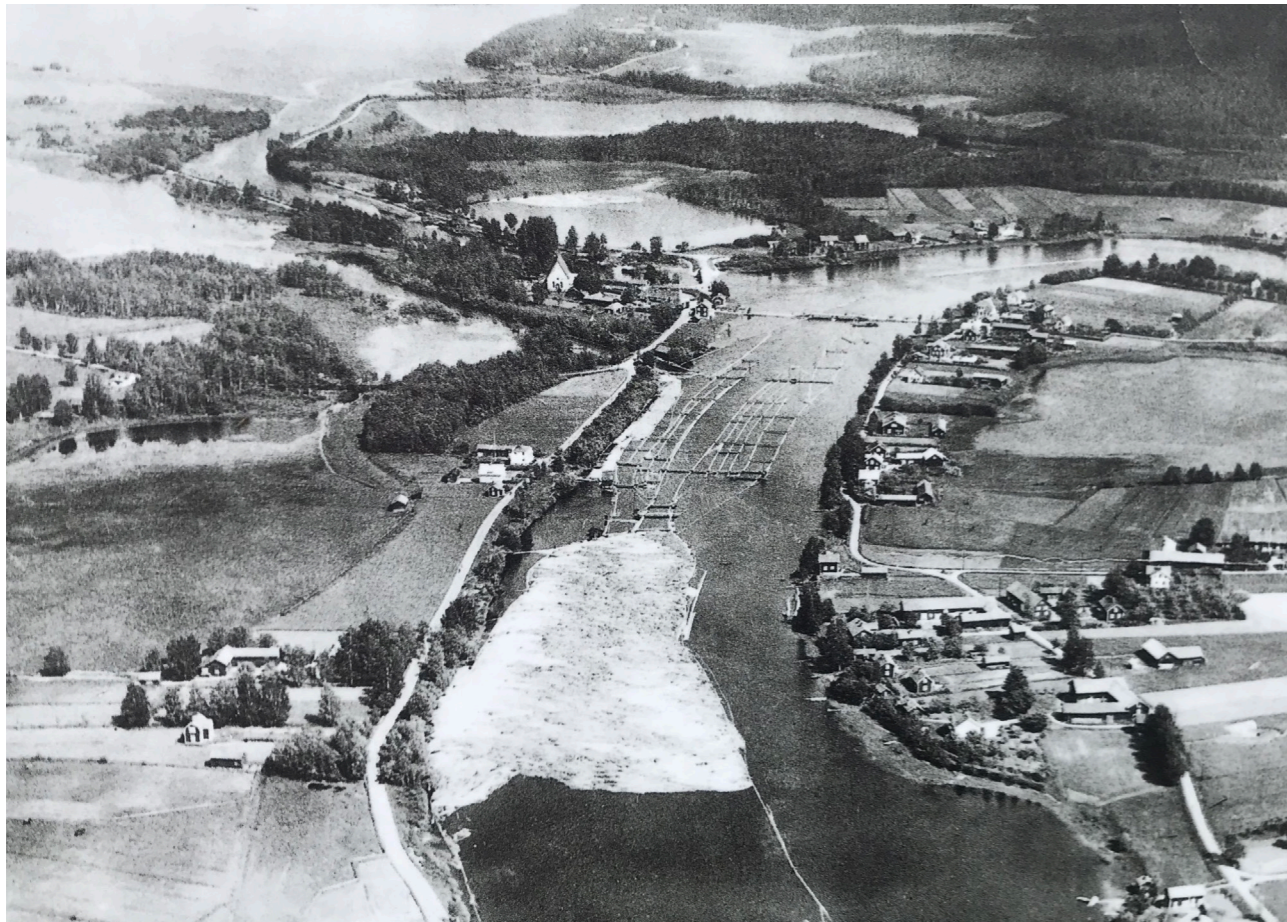

Stora stöten, Falu gruva

Torsång på 1600-talet, bommen skymtas i bakgrunden, trä på väg till Falun (Roslund Forenius)

Skiljet

(Torsångs hembygdsförening)

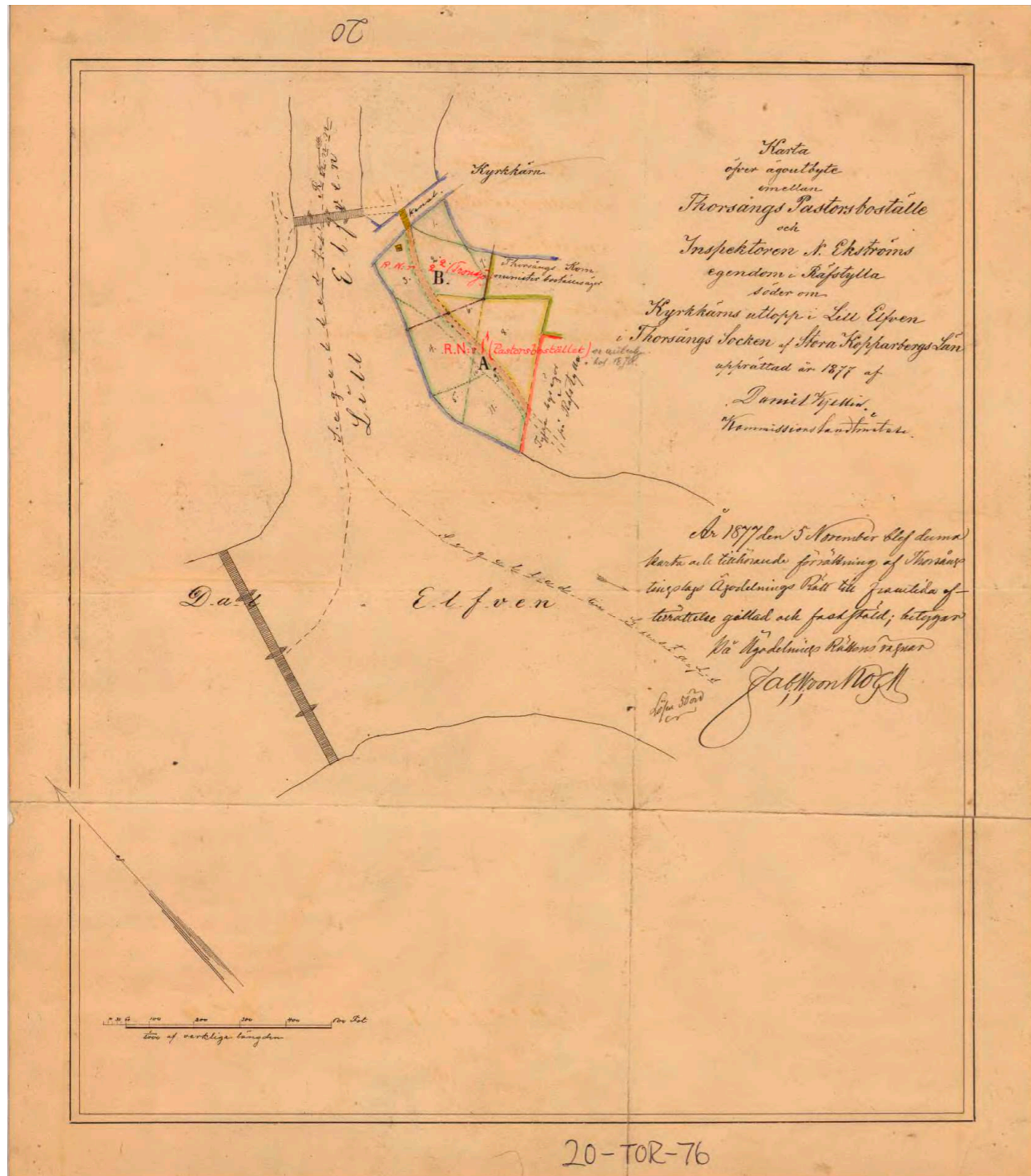
Flera sågbolag och virkeshandlare samsades på vattnet omkring Torsång. Som ett resultat av den ökade intensiteten i Lillälven byggde ett av sågbolagen en egen kanal som stod klar 1859. Två flottbroar byggdes i samma veva, över Lillälven respektive Dalälven, och ett skilje konstruerades uppströms den sistnämnda (Hellstrand 1980 s.264). Bommen från 1600-talet, tvärs över älven togs bort och därmed förenades flottningen i hela Dalälven. Skiljet inleddes med en ny bom som gick tvärs över Dalälven. Farleden gick längs den södra stranden och ett timmermagasin bildades på motsatt sida (ibid. ss.264-266). Virket sorterades in i olika fack beroende på destination. Runt sekelskiftet ökade kvantiteten med massaved till den expanderande cellulosaindustrin och skiljet växte ytterligare.

Från magasinet släpptes virke in. Sorteringen bestod av tvärbryggor placerade ovanpå gångbryggor för att virket skulle kunna passera. Med hjälp av hakar kunde timret lyftas och styras. I små kurer förde prickare protokoll över virket. När det hade sorterats, band man dem samman med kättingar för vidare transport. Flottbron i Dalälven hade två öppningar, en för farleden och det virke som skulle fortsätta i Dalälven och en för det som skulle upp mot Runn (Torsångs Hembygdsförening 2012, ss.37-52).

Tidsmässigt kunde skiljningen börja i maj och fortsätta till sent på hösten. Under denna årstid förvandlades Torsång till en livfull bygd. Det var ett skiftarbete som pågick dygnet runt, precis som vattenflödet, det stannade ju inte (Hellstrand 1980, s.271).

Eftersom Torsång låg en bit ner i flodsystemet nådde en hel del spillvirke dit. I Kaplantjärn organiserades detta virke för att kunna säljas. På landmassan mellan Kaplantjärn och Lillälven låg flottningens depå (Pilbo), smedja samt matsal. Korsnäs kasern byggdes som bostad för de som kom till Torsång för att arbeta. Detsamma gäller Lillvik, vilken kom att bli en förmansbostad. I linje med skiljet låg flottningsinspektörens bostad och kontor, gården Kastenhof (ibid.). Byggnaderna uppfördes efter behov, strategiskt placerade utmed älven.

1949 var sista året som skilje och fram till flottningens upphörande i Dalälven, 1970, passerade timmer Torsång. I närmast 400 år har flottningen varit en del av bygden och präglat dess utveckling.

Flottbroarnas placeringar 1877 (Lantmäteriet)

Bron över Lillälven 1933
(Torsångs hembygdsförening)

Bron över Dalälven 1925
(Torsångs hembygdsförening)

Torsångs skiljebom 1913
(Torsångs hembygdsförening)

Ångbåt bogserar timmer i Lillälven 1933
(Torsångs hembygdsförening)

Flygfoto 1960, timmer passerar i Dalälven
(Lantmäteriet)

Torsång

Naturen

Torsångsområdet är rikt på sjöar och vattendrag. Öppna odlingslandskap växlas med skogspartier och lövträd intill vattnet. I bakgrunden reser sig randberg. Carl von Linné menade under sin dalaresa på 1700-talet, att det storslagna i den svenska naturen är mötet mellan olika sorter, såsom sjö, bygd och skog (Fries 1986, ss.283-284). Torsång innehåller sådana möten. Dessa skiftningar ser jag som identitetsskapande och något som har påverkat användningen av platsen.

(Lindebilder)

Då och nu

För 10 000 år sedan satte smältningen av inlandsisen stora spår i landskapet. Den forna havsbotten skapade sedimentjordar och ett bördigt odlingslandskap. Medan moränjorden ovanför den högsta kustlinjen var barrskogens förutsättning (Fries 1986, ss.44-45).

Runn var en skyddad havsvik i dåvarande Östersjön (Björck & Svensson 2002, s.140). Flera lämningar i området tyder på en kontinuerlig bosättning sedan dess (Andersson 1977, s.30). Förhållanden var goda både vad det gällde att få tag på olika sorters mat samt vattenväga kommunikation.

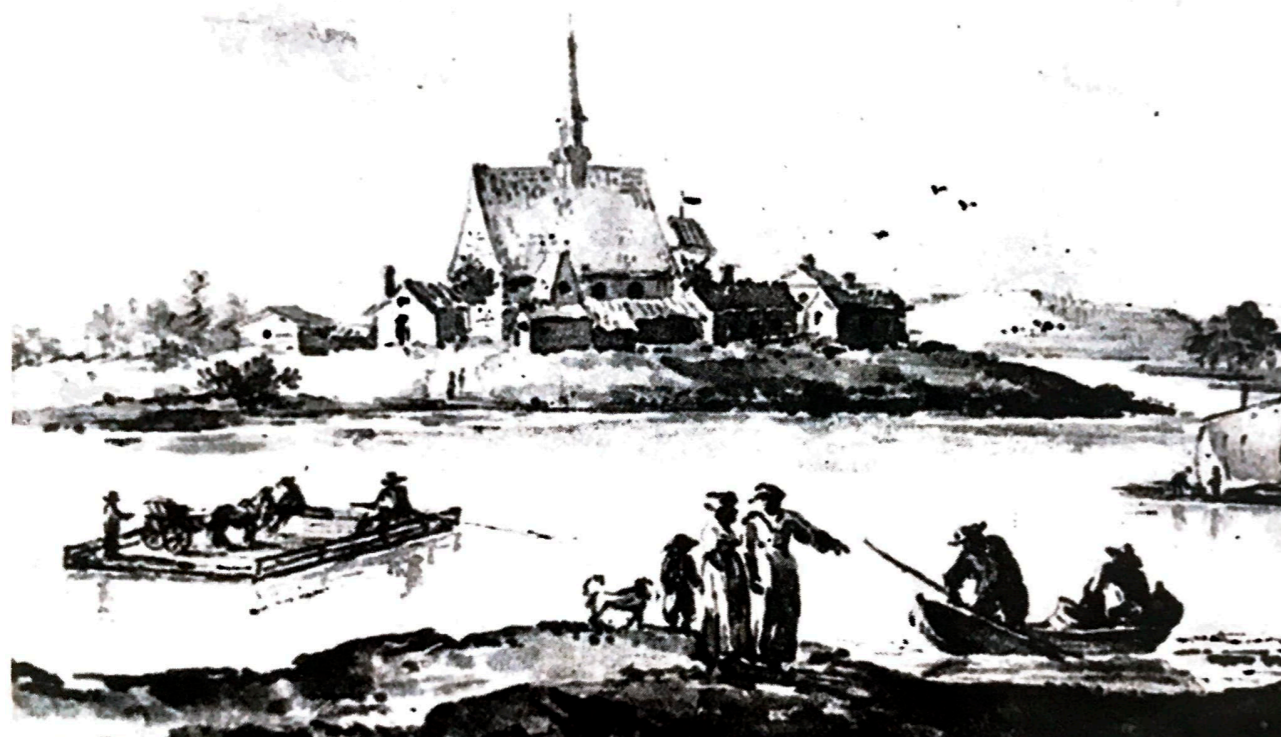
Från jägar-samlar-folk, till en mer bofast och jordbrukande befolkning. Förutom de goda odlingsförhållanden intill vattnet, var järnhanteringen viktig. Sjö- och myrmalmen förädlades till olika bruksföremål (Ericsson 2010, ss.23-25). Bondesamhället intill Dalälven delades mellan vattnet och skogen (Fries 1986, ss.49-50). Troligtvis hade trakten en egen samlings- eller kultplats som låg till grund i fornamnet av socknen Torsång. Namnet nämns 1288 i det första kända bytesbrevet från Falu gruva, det innehåller gudanamnet Tor och troligtvis ”vång” vilket betyder grässlätt (Ericsson 2010, s.30). Tidigare omfattade bygden stora delar av områdena kring Runn. I början av 1300-talet uppfördes den nuvarande kyrkan i gråsten. Den är strategiskt placerad mellan Lillälven och Prästjärn, synlig från vattnet och med överblick över det (Andersson 1976, s.30).

Här har såväl vatten som land korsats i århundranden. Dagens vägnät grundar sig i hur man förr tog sig till och från kyrkan. Vägarna som löper utmed Dalälven kan förklaras i det tidiga utnyttjandet av älvstrandsbalkarna (Ericsson 2010, ss.155-156). Gustav Vasa sägs ha gått igenom isen i Lillälven på sin flykt från danskarna mot Ornäsloftet 1521 (ibid. s.77), något som beskriver svårigheten med vattnets närvaro. Genom tiderna har detta hanterats med enkla prämar och färjor samt broar, vilket har förändrat rörligheten.

Före vattendragen reglerades var vår- och höstfloden mer påtaglig och vattennivån i förändring. Med tanke på att vatten från flera håll förenas i vattenkorsningen, har det inneburit flera översvämningar, vilket markeringar på kyrkogårdsmuren indikerar.

Även om vattnet kan läsas som en barriär, är det också det som förenar bygden. Gemensamt är att vattnets betydelse har förändrats, men ändå alltid varit central. Från tidig kolonisation, via flottning till att det idag är attraktivt att bo intill vatten. Vattnet är estetiskt tilltalande och används till olika aktiviteter.

Med utvecklingen av den unga staden Borlänge har tyngdpunkten vad gäller handel, service och arbeten successivt flyttats från Torsång. Tidigare huserade fler verksamheter i bygden såsom affär, bank, post och fabrik (Ericsson 2010, s.152). På så sätt har den omgivande kontexten likaså förändrats. Tillsammans med Falun utgör Borlänge det folkrikaste området i länet (Borlänge kommun 2004). 2016 hade tätorten Torsång drygt 700 invånare (Nationalencyklopedin).

Färja över Dalälven 1817 (Silfverstråhle)

Kyrkan konstrueras i storlek och material i förhållande till övrig bebyggelse

Vattennivå i förändring

Bebyggelsen

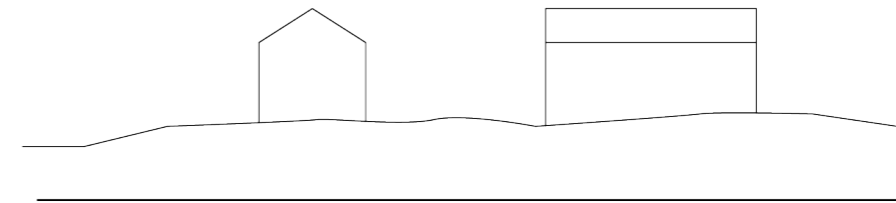
Bebyggelsen i Torsång är i huvudsak placerad utmed Dalälven, antingen direkt mot vattnet eller på andra sidan vägen som följer densamma. Enligt Sveriges Nationalatlas kan det benämnas som en radby (Sporrong 1994, s.30). Byggnaderna följer strandlinjen eller ställer sig på tvären. Sadeltak och trähus dominerar, fönster och dörrar är symmetriskt placerade, med några få undantag i tegel. Falu rödfärg är ett återkommande inslag, dock antyder gamla fotografier om ljusa fasader.

Byggnadskropparna är fristående, alltid med mellanrum av varierande storlek. ”Släppet” ger rumsligheter av olika karaktär, öppet – slutet, publik – privat. I kyrkbyn, bygdens centrum, står byggnaderna förhållandevis tätt.

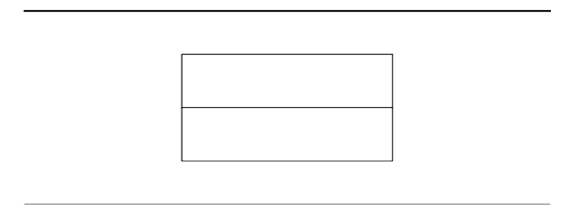
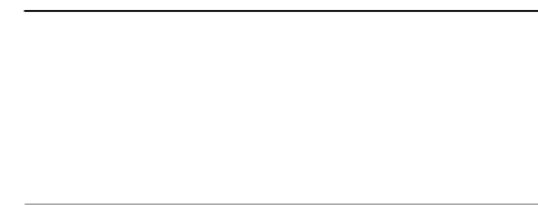
Vattnet spelar en rumskapande roll och ger livfulla speglingar av omgivningen. I och med vattnets närvaro agerar bebyggelsen en markerad silhuett med en vattenspegel som förgrund och en grönskande bakgrund. Där byggnaderna både är en del av en utsikt och har en utsikt. Båtplatser och träbryggor visar på ankomstmöjligheter.

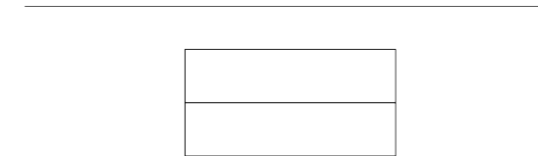
Vattenspegel

Älven

Väg

Bebyggelsestruktur

Förutom den medeltida kyrkan finns enstaka äldre byggnader (Borlänge kommun 1997). Dessa är främst koncentrerade till hembygdsgården i knuttimringsteknik. Klockstapeln bredvid kyrkan från 1500-talet (Svenska kyrkan), är spånbeklädd och behandlad i tjära. Församlingshemmet från 1980-talet, är ett modernt inslag i denna kontext, som går att se som en nytolkning av den omgivande bebyggelsen.

Skolan vid kyrkan utgör är en viktig komponent i kyrkbyns bebyggelse, den uppfördes 1848 och fick sitt nuvarande utseende 1919 av arkitekten Edward Dahlbäck. Dahlbäck ritade även en skolbyggnad i dåtidens funktionalism med en putsad fasad. Byggnaden finns kvar, däremot är den numera träbeklädd och rödmålad (Ericsson 2010, s.132). Torsångs café är en annan viktig byggnad, som sträcker sig drygt hundra år bakåt i tiden, först som affär sedan som café. Lokaliserad vid det norra brofästet av den före detta flottbron (ibid.). 1926 stod den större träbyggnaden vid flottbrons södra brofäste klar, då en diversehandel, idag en restaurang i gult. En intressant iakttagelse är hur dessa än idag är populära samlingsplatser på vardera sida älven, trots att flottbron sedan länge är borta. En annan tanke är hur de mer publika och representativa byggnaderna ligger på rad, i linje med den gamla bron.

På älvens södra sida uppfördes under samma tidsperiod en mindre fabrikslokal för det numera välkända varumärket Haglöfs, som härstammar härifrån. Torsångs handelsträdgård är ett annat byggnadskomplex som avviker från övrig bebyggelse i storlek med en handfull växthus (ibid. ss.148-152). Förutom fristående villor, finns det även fritidshus och bondgårdar i landskapet.

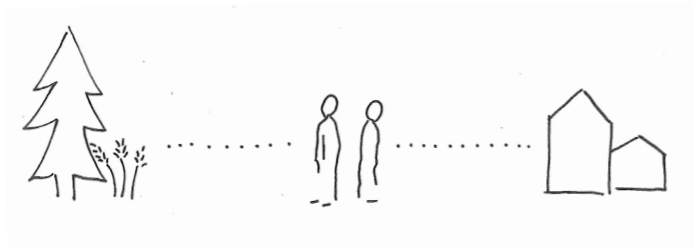
Publika byggnader på rad

Utsikt över kyrkbyn vid det gamla brofästet

Insikt

En insikt är hur de naturgivna villkoren, skapar förståelse för kulturlandskapet, vilket i sin tur förklarar den byggda miljön. Samspillet däremellan är tydlig, då den speglar människans värderingar, intentioner och aktiviteter genom tiderna.

Värdeanalys

Det finns ett estetiskt värde i mötet mellan de olika ”sorterna” och bebyggelsemönstret längs vattnet. Det skapar stämningsvärde och en landskapsbild som är känslig för förändringar.

Torsång är både ”...den fornlämningsrikaste bygden i länet och ett av nyckelområdena vad gäller förståelsen för det forntida och medeltida samhällets framväxt” (Andersson 1976, s.30), samtidigt som området speglar det industriella samhällets utveckling (Borlänge kommun 2004). Det finns kulturmiljöer av riksintresse, något som kan utnyttjas och utvecklas för att skapa unika upplevelser (ibid.).

Därför finns det ett pedagogiskt värde, där bygdens olika tidlager är viktiga för den historiska kontinuiteten och flottningen kan bidra till att öka förståelsen för framväxten av det samhälle vi har idag. Att sätta flottningen i sitt sammanhang ger trovärdighet och är ett pedagogiskt sätt att förklara fenomenet. Eftersom flottningen har varit så stor del av landskapet på flera håll i landet, är det även en regional och nationell angelägenhet att sprida kunskap om detta. Det kan väcka tankar, skapa förankring och kanske finns det något att lära av denna blå infrastruktur inför framtiden.

På samma sätt som flottningen gav rytm i tillvaron, förändras som tidigare nämnt platsen i livlighet under året. Genom att det är mycket folk om sommaren och lite om vintern.

Kyrkbyn är då den mest aktiva delen av bygden. Vid soliga dagar ett utflyktsmål via vatten och väg. Dessutom sammanstrålar fyra rutter av Sverigeleden, vilket skapar en knutpunkt för cykelturism. Att etablera en inomhusaktivitet kan var ett sätt att aktivera bygden och tillföra ett upplevelsevärde även vintertid, vilket i sin tur skulle kunna gynna andra delar av närområdet under lågsäsong. En ökad exploatering är inte alltid önskvärd, men genom en strategisk placering av framtidens museum kan besökarna fördelas mer jämnt kring älven.

Idag visas flottningen genom ett minnesmärke i form av en hake vid den gamla flottbrons norra brofäste. Intill finns en informationstavla. Jag tror att berättelsen kan framhävas ytterligare och därmed ge en bredare förståelse för ämnet, i synnerhet för kommande generationer. Följaktligen skulle ett tydliggörande genom arkitektur vara av symboliskt värde.

Att känna till historien, skapar kontakt mellan olika generationers arbete, samtidigt som det förstärker den lokala identiteten och stoltheten. Därför skulle det finnas ett socialt värde i en sådan förmedling.

Byggnadstradition i Dalarna

Naturen och den byggda miljön

”Stugorna gruppera sig på ett egendomligt pittoreskt sätt och alltid som man vill ha dem, hopbundna vid trakten, aldrig ditsatta som av någon främmande hand, utan växta vid nejden precis som granen eller skogsdungen.”

Arkitekt Ragnar Östbergs beskrivning av bebyggelsen i Dalarna under sin färd genom landskapet 1894 (Andersson 1989, s.9).

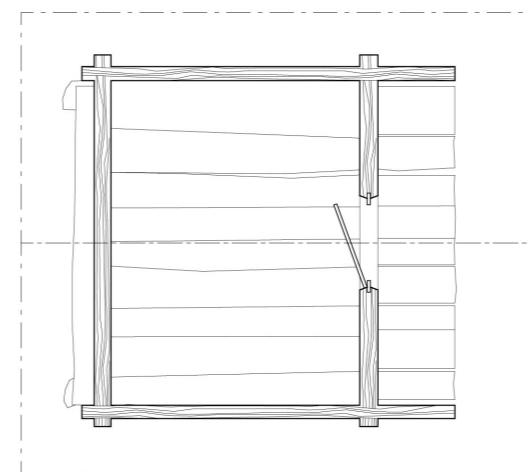
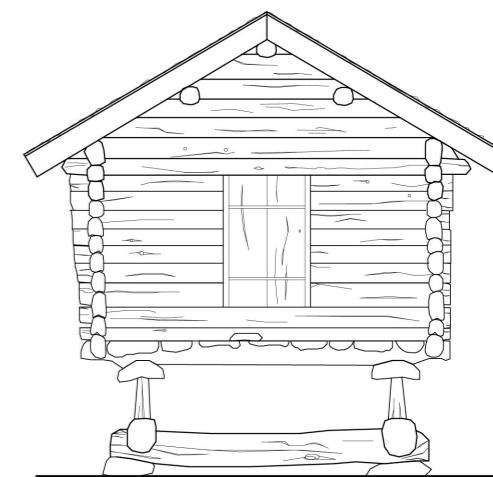
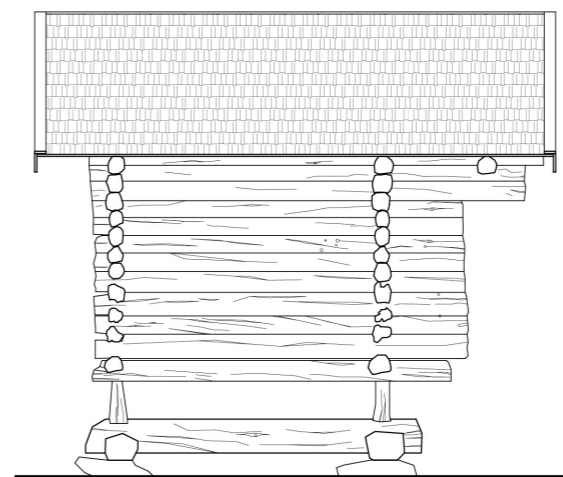
Att bygga i trä

Användningen av trä som byggnadsmaterial sträcker sig långt tillbaka i tiden. Runt 900-1100-talet etablerades knuttimringstekniken, vilket påverkade formspråket (Andersson 1989, s.10). Timrets längd och dimensioner gav rätvinkliga konstruktioner och satte begränsningar för vad som var möjligt att bygga. Hus uppfördes av stockar som fälldes och formades av bredbladiga yxor. Dessa lades ovanpå varandra och fixerades i knutar. Med hjälp av mossa och lera tätades springor för att skydda mot drag och kyla (Barklund 1990, s.74). Till en början släpades eller bars virket dit det behövdes (Sundberg 1990, s.104) och naturtillgångarna speglade byggnadskulturen. Det var i huvudsak tall och gran som användes till timring (Sjömar 1988, s.278).

De timrade husen kunde enkelt monteras ned och sedan sättas upp någon annanstans. Till skillnad från det tidigare långhuset, vars avlånga byggnadskropp rymde flera funktioner, var det enklare att bygga flera mindre hus. Man hade olika hus för olika ändamål. Dessa ordnades i klungor, ett så kallat månghussystem, med utgångspunkt i en kringbyggd gårdsform (Andersson 1989, s.12).

Timmerhusens planlösningar utvecklades successivt med utgångspunkt i eldhuset (Fries 1986, s.302). Ett rum blev så småningom fler, där rum i fil, central eldstad och rundgång är identifierbara element (Erixon 1982).

De äldst bevarade timmerbyggnaderna är förråd av olika slag (Sjömar 1988, s.41). Ett stolphärbre från 1700-talet på Torsångs hembygdsgård visar hur den undre syllramen är upplyft på stenar. På denna fäster träplintar, vilka bär den timrade konstruktionen. På så vis hålls förrådsbyggnaden torr och ventilerad. Härbret har en gavelingång och innehåller ett rum med gavelskulle. Gräset växer fritt undertill och om byggnaden skulle plockas ner skulle den inte lämna några spår efter sig.

Genom att titta på en knuttimrad fasad är det möjligt att utläsa rumsindelningen, då mellanväggarnas knutar syns i ytterväggarna, detta kan till exempel ses i Ornäsloftet, ett byggnadsminne i timmer från början av 1500-talet (Borlänge kommun 2004). Svalgångsloftet och det överhäng som bildas är utmärkande för arkitekturen. Fasaden spånbekläddes på 1700-talet som ett sätt att ge byggnaden dignitet (Dalarnas museum 1983, ss.12-13).

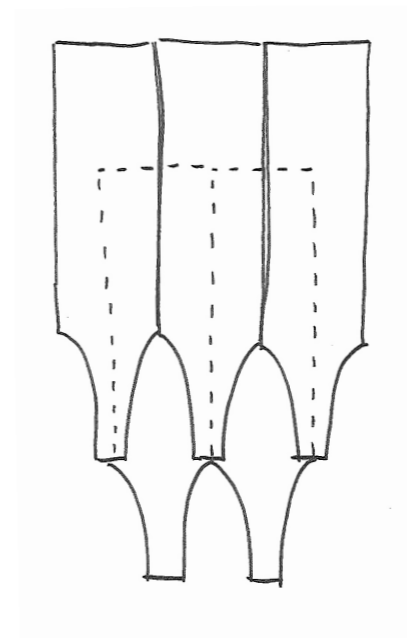
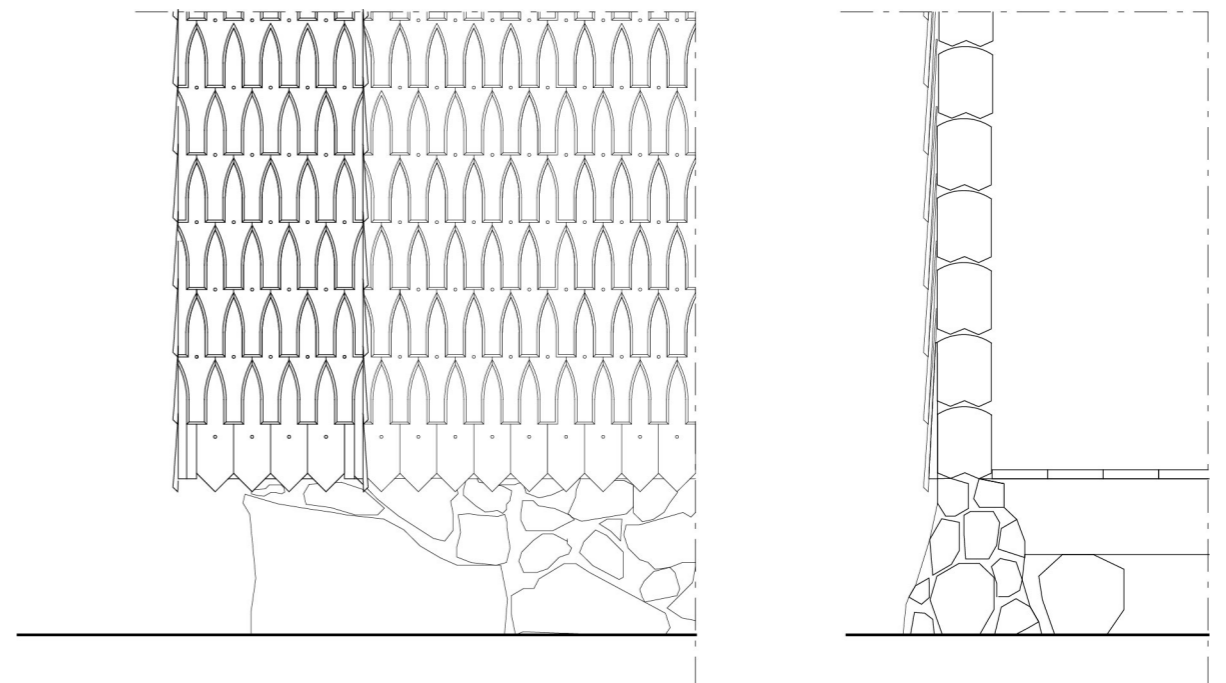
Ornäsloftet

Trots att majoriteten av byggnaderna i Dalarna idag är rödmålade, så har det inte alltid varit på det viset. Troligtvis var bergsmansgårdarna bland de första byggnaderna i falu rödfärg (Andersson 1989, s.57). Färgen var till en början ett uttryck för makt och pengar (Erixon et al. 1932, s.6). Istället dominerade den naturliga träfärgen, vilket är "minst lika svenskt och traditionsfast som det förra" (ibid. s.18). Dessa bruna, mörka eller gråa toner uppstår när trä torkar och bränns i solen, eller till exempel genom behandling med tjära. Tjära skyddar träet samtidigt som det skapar en "doftarkitektur". Det bildas vid kolning av ved och beroende på sammansättning varierar resultatet från ljusa till mörka nyanser (Trägudien 2015).

Midsommardans i Dalarna, oljemålning av Anders Zorn.
Ett grånande timmerhus i mellangrunden och ett rött hus med vita knutar i bakgrunden.

Sundborn kyrka från 1755 har ett tjärat tak och en rödmålad fasad. Kyrkbyggnaden är timrad ovanpå en stenmur. Väggarna är klädda i näbbspån, vilket i mina ögon bidrar till djupverkan och taktilitet, samtidigt som det skyddar underliggande material från yttre påverkan (Riksantikvarieämbetet 2002). Träspånet spikas omlott så att det övre spånet täcker mellanrummet på det nedre. Knutarna är överklädda med spån, vilket markerar hörnen som nästan får en karaktär av pilastrar. Det valmade taket är täckt av träspån som har en rak underkant. Träspånet, ofta i furu, sågas eller spjälkas till sin form (ibid.). Historiskt har spånbeklädnad använts i mer representativ arkitektur, exempelvis kyrkor, klockstaplar och herrgårdar (Svenskt trä u.å.). Enligt min mening skulle ett museum kunna tillhöra den kategorin och därmed kunna bära upp en spånad fasad.

Byggnadssättet har dels förändrats genom att existerande byggnader efterbildades eller byggdes om och dels med samhällets utveckling och nya krav på byggnaders egenskaper (Erixon 1982, s.14, ss.821-822). Skogsindustrin framväxt under 1800-talet gav nya ideal, från grova timmerstockar till önskade virkesdimensioner. Den industriella produktionen möjliggjog nya byggnadsmaterial till en bredare marknad, men också på bekostnad av lokala byggnadsskick. Man var inte längre lika beroende av tillgången på material i närheten (Andersson 1989, ss.47-49).

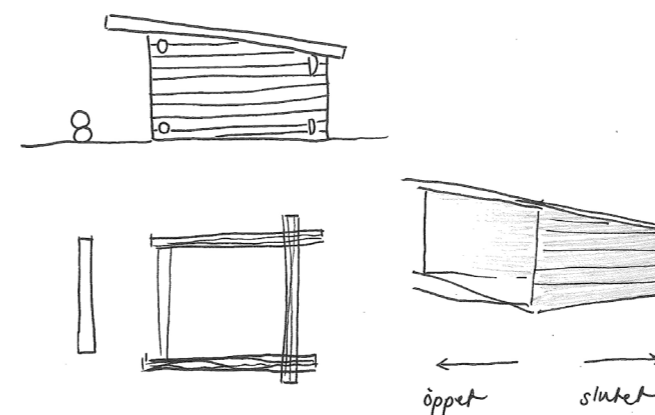
I Lilla Hyttlös i Sundborn är det möjligt att urskilja vad som är gammalt och nytt i bearbetningen av träet.

Stående panel | Äldre timrad stuga | Putsad fasad i korsvirke

Vindskydd och slobodar

Genom enklare skärmar skapades primitiva nattbostäder vid långväga arbeten och vandringar. Konceptet är ett tak som lutar mot trädet, ofta med en stockvedsbrasa framför. Man sov med huvudet inåt och fötterna mot värmen. Konstruktionen bestod ofta av en avklistad stam, en så kallad ås, upplagd mellan träd alternativt enkla saxar. Mot åsen lutades kluvna träd, grankvistar eller halm beroende på vad som fanns till hands. I liggtimringsteknik fick strukturen en mer permanent och sluten form. En syll ramade in sovplatsen, samtidigt som den främre stocken agerade sittplats framför elden. I Dalarna benämns detta som en slobod. Ibland byggdes ett skyddande tak framför öppningen, vilket likaså vilande på åsen samt stöttor, då bildades ett förrum. Erixon menar att flera husformer kan härledas till sloboden (Erixon 1982, ss. 21-35).

Skiss från hembygdsgården i Torsång

Slobodar förekommer än idag, exempelvis längs vandringsleder som grill- och viloplats. På hembygdsgården i Torsång finns ett exempel på en sådan.

I flottningsarbetet slog man upp enkla skydd utmed älven. Särskilt i ödemarken, där det varken fanns rastplatser eller övernattningsmöjligheter. I biflöden och i närheten av källflödena gick flottningen snabbt och primitiva skärmar byggdes enligt samma princip som ovan. Längre ner i Dalälven uppfördes timrade kojor och båthus. Vid skiljeställena blev dessa mer permanenta (Rydberg 1984, ss.26-28), vilket man kan se i Torsång i form av Korsnäs kasern.

Flottarlag vid slobod 1912 (Vansbro kulurnämnds arkiv)

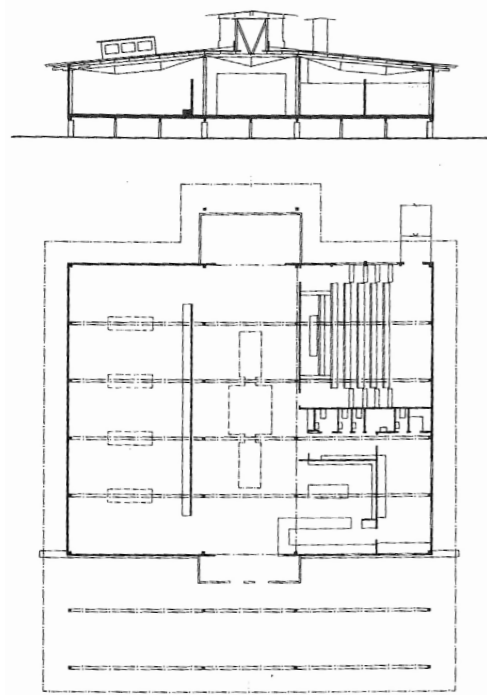
Tolkning

Referensprojekt

I detta avsnitt följer tre exempel på referensprojekt som på olika sätt förmedlar en historia genom arkitektur.

Birkamuseet på Björkö av Gunnar Mattson, 1996, har en naturskön position i landskapet. Planen är symmetrisk ordnad i en nord-sydlig riktning. Besökaren kommer in i mittskeppet som har ett generöst ljusinsläpp. Till vänster finns ett utställningsrum och till höger servicerelaterade ytor samt en hörsal. Rakt fram ligger en veranda med utsikt mot vattnet. Trä är det dominerande materialet såväl ut- som invändigt. Dragstag av stål stöttar träkonstruktionen och möjliggör de stora spännvidderna. Byggnaden är inte isolerad, vilket skapar ett nätt uttryck.

Från Mattsson bär jag med mig hur byggnaden är komplex i sin enkelhet. Här hänger konstruktion och rumsupplevelse tätt ihop och arkitekten ifrågasätter vad ett museum kan vara genom att skala ner och skala av. Programmet inspirerar och har en storlek som skulle fungera i Torsång.

Sektion och planritning (Mattsson)

Totalt 630 m²

Varav

200 m² rum

215 m² utställning

100 m² hörsal

40 m² reception och butik

75 m² WC, köpprum,

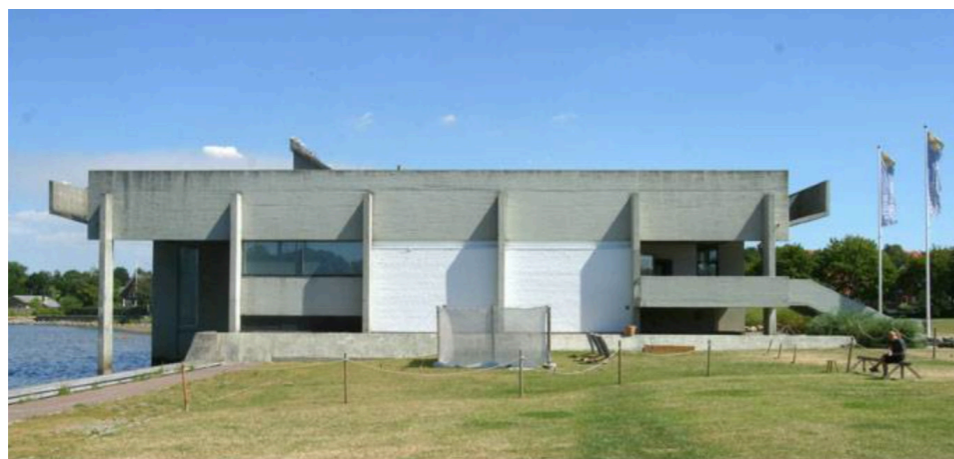
personalutrymme

(Mattsson)

Vikingskibsmuseet av Erik Christian Sørensen, 1968, är en betongkonstruktion beläget vid Roskilde Fjord, Danmark. Exteriören tar tydlig inspiration från ett vikingaskepp, vilket gör att byggnaden i sitt uttryck speglar vad den innehåller. Det är ett museum kopplat till vikingatiden och ingenting annat! Att arbeta med en sådan symbolism är intressant. Museet är uppbyggt i olika nivåer för att vikingaskeppen både ska kunna upplevas i sin helhet och i detalj. Att skapa dynamik är likaså värt att ha i åtanke.

Byggnaden är tre gånger så stor som den föregående, 1869 m² enligt ritning. I dalabygden skulle en byggnad av samma storlek fullständigt dominera bland den i övrigt småskaliga bebyggelsen, vilket inte är min intention.

(Trier Mørch)

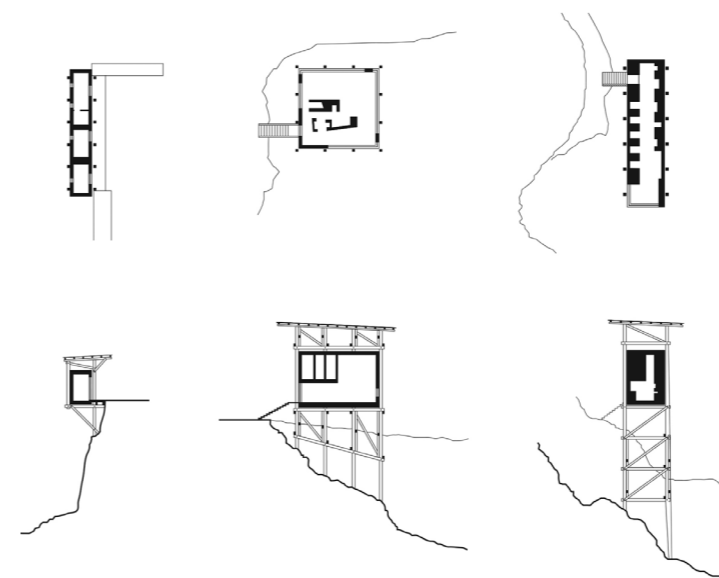
Allmannajuvet är ett zink- och gruvmuseum av Peter Zumthor färdigställt 2016. I det norska landskapet får historien liv genom en vandring. Istället för ett samlat museum, är det uppdelat i olika delar:

Parkering – WC

Café – En inre kärna skapar rumsligheter, fönster i sittnivå.

Galleri – Mörk gång som visar objekt, möjlig referens till gruvarbetet, avslutas med en riktad utsikt.

Trots sina få kvadratmeter (150 m²), kan det tänkas att upplevelsen är mycket större, eftersom landskapet och det byggda förstärker varandra. Här spelar arkitekturen en iscensättande roll och är beroende av sin omgivning för att lyckas. Ett liknande band mellan natur och kultur är tänkt att introduceras i Torsång.

(Atelier Peter Zumthor & Partner AG)

(Amoretti)

Byggnad som guide

”Through interpretation, understanding; through understanding, appreciation; through appreciation, protection.”

Så beskriver Freeman Tilden vikten av interpretation i ”Interpretating our heritage” (2007, s.65). Boken utgår från nationalparkerna i Nordamerika, där författaren lyfter fram hur besökaren kan få ut mer av besöket genom guidning av olika slag. Då uppstår en större förståelse för naturlandskapet. På så sätt blir det enklare att finna glädje i det man ser och konsekvensen blir att naturen förvaltas på ett hållbart sätt.

Författaren menar att göra en tolkning innebär att vara en guide (ibid. s.152). Detta är möjligt att översätta till arkitektur, där byggnaden kan ses som en guide. Genom olika designval guidar arkitekten besökaren, vilket till exempel kan komma i uttryck i fördelning av rum, ljusinsläpp, utblickar och material.

Jag tror att ett museum i Torsång inte enbart handlar om att visa objekt, utan det är minst lika viktigt att lämna utrymme för besökaren att på egen hand få konkretisera och läsa in informationen i omgivningen. På så vis ges besökaren möjlighet att upptäcka och förstå landskapet, vilket följaktligen knyter an till den inledande teorin i detta stycke. I detta fall blir det också ett tillvägagångssätt för att låta då- och nutiden tala med varandra, oavsett om besöket sker nu eller om tio år.

Från flottning till arkitektur

Jag har funderat på hur flottningen skulle kunna användas i arkitektur. Därför har jag försökt att identifiera några grepp att ta med in i skissprocessen.

Först och främst är timmerstocken flottningens huvudperson. Att bygga i trä är således en naturlig väg att gå, vilket också blir en inpassning i den långa träkultur som finns i Dalarna.

En mörkt ”barkad” exteriör och en ljusare interiör kan spegla stammens tvärsnitt och dess längd skulle kunna reflekteras i en långsmal byggnad.

För det andra handlar det om att vara på vatten. Timret flyter och flottare rör sig på vattenytan. Detta kan återskapas genom att bygga i anslutning till vatten och exempelvis ha utskjutande partier eller bryggor.

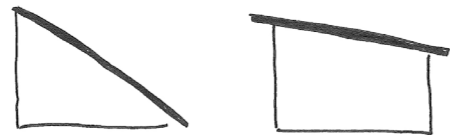
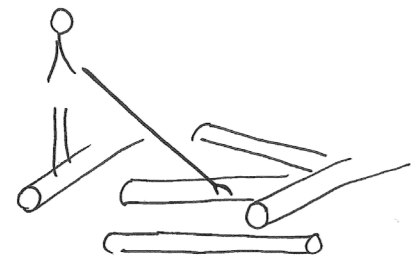
Det är också en stark horisontell rörelse som följer vattenflödet. Av den anledningen borde det inte vara något som skjuter på höjden, utan snarare är vågrätt och utdraget.

På samma sätt som de naturgivna villkoren satte ramen för flottningen, anser jag att det är viktigt att ta vara på det platsen erbjuder – låta dess struktur och kvaliteter vara med och styra möjligheterna.

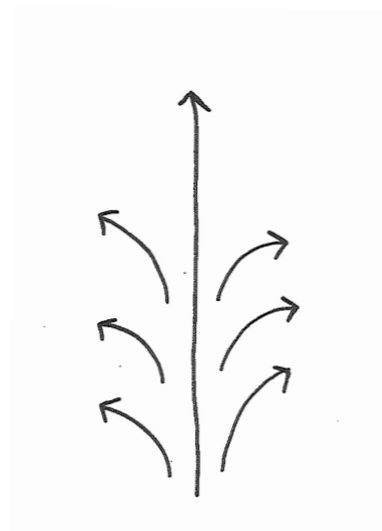

Nästantill alla gamla fotografier visar hur flottarna står med deras viktigaste arbetsredskap, haken, mot stockarna. Mellan dem uppstår en lutning mot det horisontella, vilket utmärker och symboliserar deras arbete.

Inspiration kan även hämtas från skiljet: att organisera och sortera virket som ett sätt att fördela människans rörelse. I mitten finns den raka farleden som timret återkommer till för vidare transport. Det är nästan som om timret passerar ett filter på väg till sin destination.

(Torsångs hembygdsförening)

Koncept

Min initiala tanke var en vandring i Torsång, där olika arkitektoniska nedslag tillsammans gav en helhetsbild av det som har varit. Däremot ändrade jag mig ganska snabbt. Vattnet och broförbindelsen innebär en begränsad rörelse, vilket antingen skulle medföra en förhållandevis enformig promenad eller kräva mycket logistik för att åstadkomma en unik upplevelse i rörelse. Eftersom det inte finns en sammanhängande gång- och cykelväg längs vägarna möts ibland flera trafikslag, vilket kräver uppmärksamhet. Då de byggnader som uppfördes i samband med flottningen, idag är privatbostäder och flottningsdepån ett motormuseum, skulle dem tillika vara svåra att inkludera. Vidare, skulle denna typ av upplägg vara mer eller mindre beroende av väderlek, vilket ju redan är det som styr platsens attraktivitet under året.

Även om flottningens moment var geografiskt utspridda och det skulle vara en fin referens till en vandring, så upplever jag att koncentrera museet till en byggnad är vägen att gå. Ur en pedagogisk synpunkt skulle det ge en större helhetsbild, samtidigt som det passar bättre in i vad Torsång är och behöver idag.

Ett flottningsmuseum skulle också kunna vara ett inslag i destinationen Falun – Borlänge och potentiellt kunna kombineras med andra natur- och kulturupplevelser i Runnområdet.

Målgrupp

Detta museum är tänkt att vara ett intressant besöksmål för:

- Lokalbefolkningen
- Återkommande besökare som känner till platsen
- Turister, besökare som platsen sedan tidigare är okänd för
- Historie-, kultur- och naturintresserade

Program

Anledningen till att jag i programmet inte har definierat storlek eller fördelning av areor, handlar om att jag med pennen vill undersöka den valda platsen. Att både känna in vad som skulle passa in i landskapet och hur stort eller litet förslaget behöver vara för att lyckas förmedla historien.

Rumsbehovet har uppstått utifrån: studie av referensprojekten och att jag själv har föreställt mig hur det skulle vara att besöka eller arbeta i byggnaden. Vilka komponenter behövs för ett fungerande museum? Nedan följer min hypotes.

För besökaren:

Reception

Butik

WC, garderob

Utställningsrum

Hörsal/mötesrum

Servering/samlingslokal

Bakom kulisserna:

Kök

Diskrum

Förråd

Personalrum

WC, omklädning

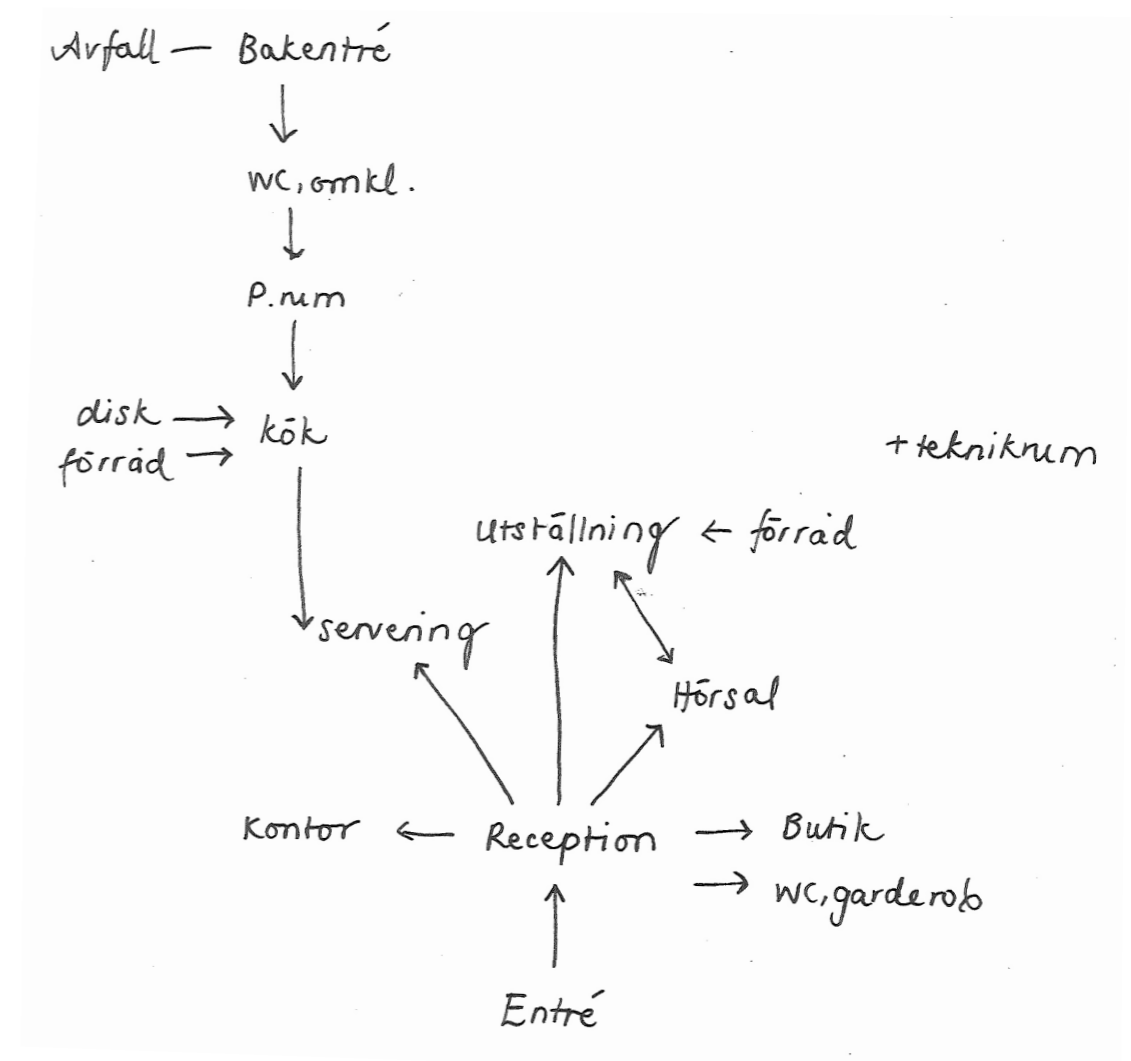
Avfall

Kontor

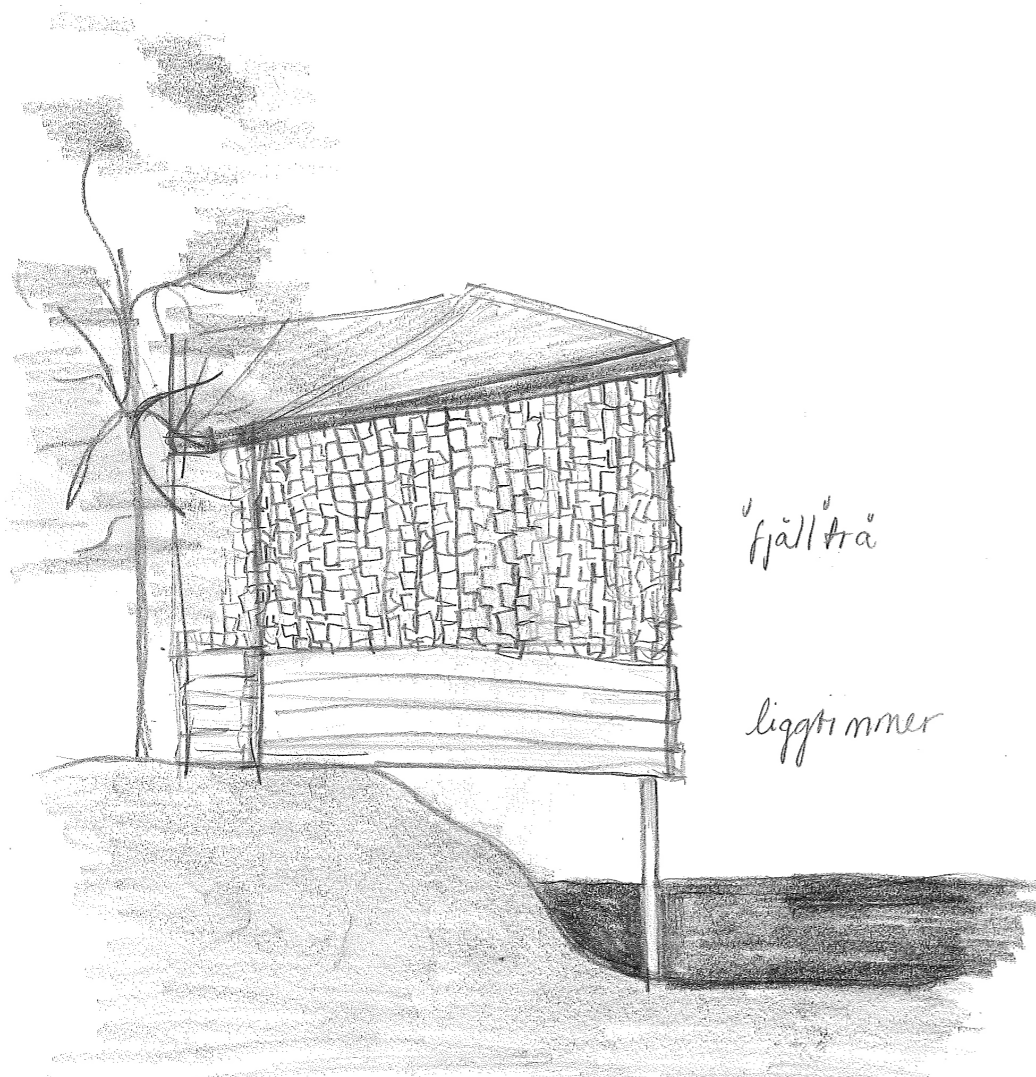
Teknikutrymme

Flödesschema

Flödesschemat illustrerar hur de olika funktionerna kan relateras till varandra. Kronologi är ett återkommande ord som ekar i mitt huvud samtidigt som jag ritar pilar mellan rummen.

Skissprocess

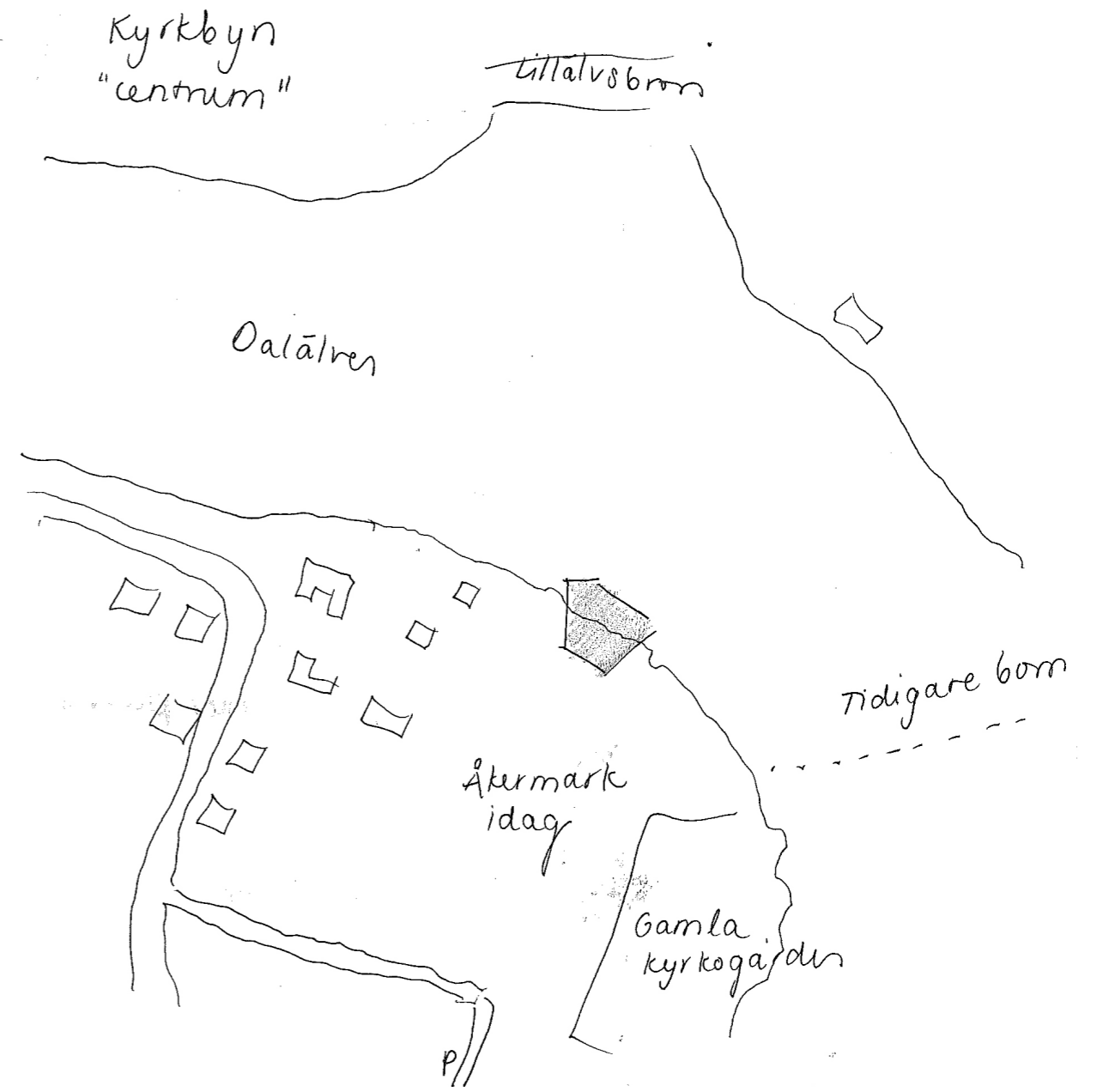
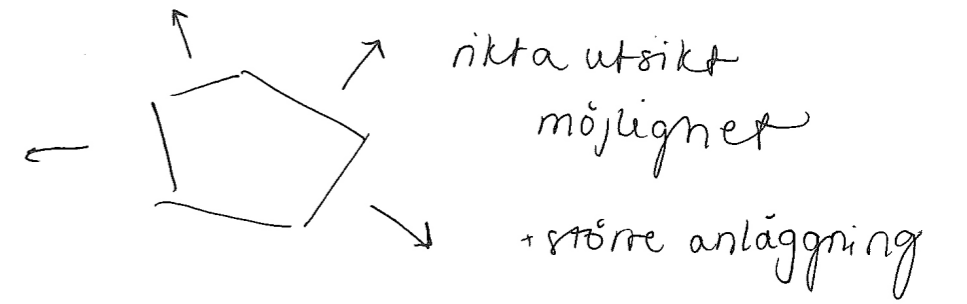

fällträ

liggtimmer

test material

Projektets första skiss

Intention: val av plats

Val av plats

Föregående uppslag innehåller två förutsättningslösa skisser från januari 2021 som visar hur en byggnad hänger på älvkanten samt möjlighet att rikta och rama in en utsikt från Dalälvens södra sida.

Kartan intill visar på möjliga lägen/hålrums i bebyggelsen samt spontana analyser av dem. För att komma vidare, fick jag ställa mig frågan:

Var ska byggnaden förläggas för att ha goda möjligheter att lyckas?

Det fick mig att återgå till min första intention i val av plats, som syns i den tidiga skissen. Platsen har jag valt att kalla för "älven och ängen". Från tomten är det en fin utsikt över vattenkorsningen samt kyrkbyn. Här får man Torsång i en komprimerad form, vilket kan användas som underlag i berättelsen genom att arkitektur och omgivning kompletterar varandra. Det är en igenkänningsbar miljö för de lokala, samtidigt som en förbipasserande besökare snabbt och enkelt kan sätta sig in i sammanhanget utan förkunskap. Tomten är lättillgänglig och det finns redan en parkering som kan tillvaratas vid kyrkogården intill.

Övervägande av position i landskapet

Tomten är visuellt tillgänglig från flera håll

Att närma sig platsen

Gordon Cullen poängterar i boken "Townscape" (1971, ss.7-17) vikten av den visuella upplevelsen i urbana sammanhang genom bildserier från ett gående perspektiv. Därigenom kan arkitektur upplevas i relation till sin omgivning. Även om studien egentligen är menad för staden, är förståelsen för hur man närmar sig byggnaden minst lika viktig på landsbygden.

Sväng till vänster från storälsbron mot Naglarby.

Dalälven följs nedströms och hus är uppgradade längs vägen.

Så småningom uppdagar sig ett stort gult hus.

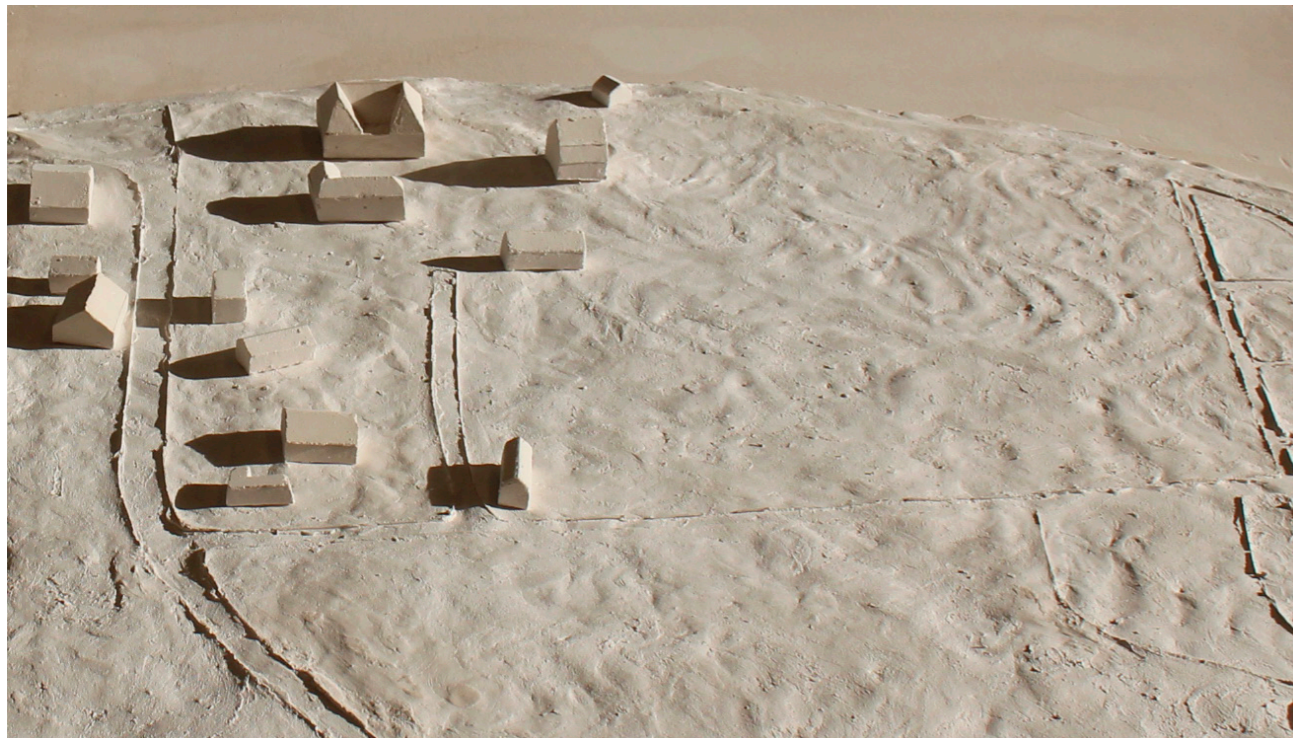
När vägen knäcker till höger är det möjligt att mellan husväggar och trädstammar få en första glimt av tomten.

Vägen till vänster leder fram till en kyrkogård och tomten.

En rak allé kantas av ängar och till vänster återfinns platsen för det tilltänkta museet.

Det är också möjligt att ta sig dit med båt.

Situationsmodell i gips 1.500

Den stora ängen

dalālis

stānt: bjōrkas & sly

āng

I gränslandet mellan ängen och älven

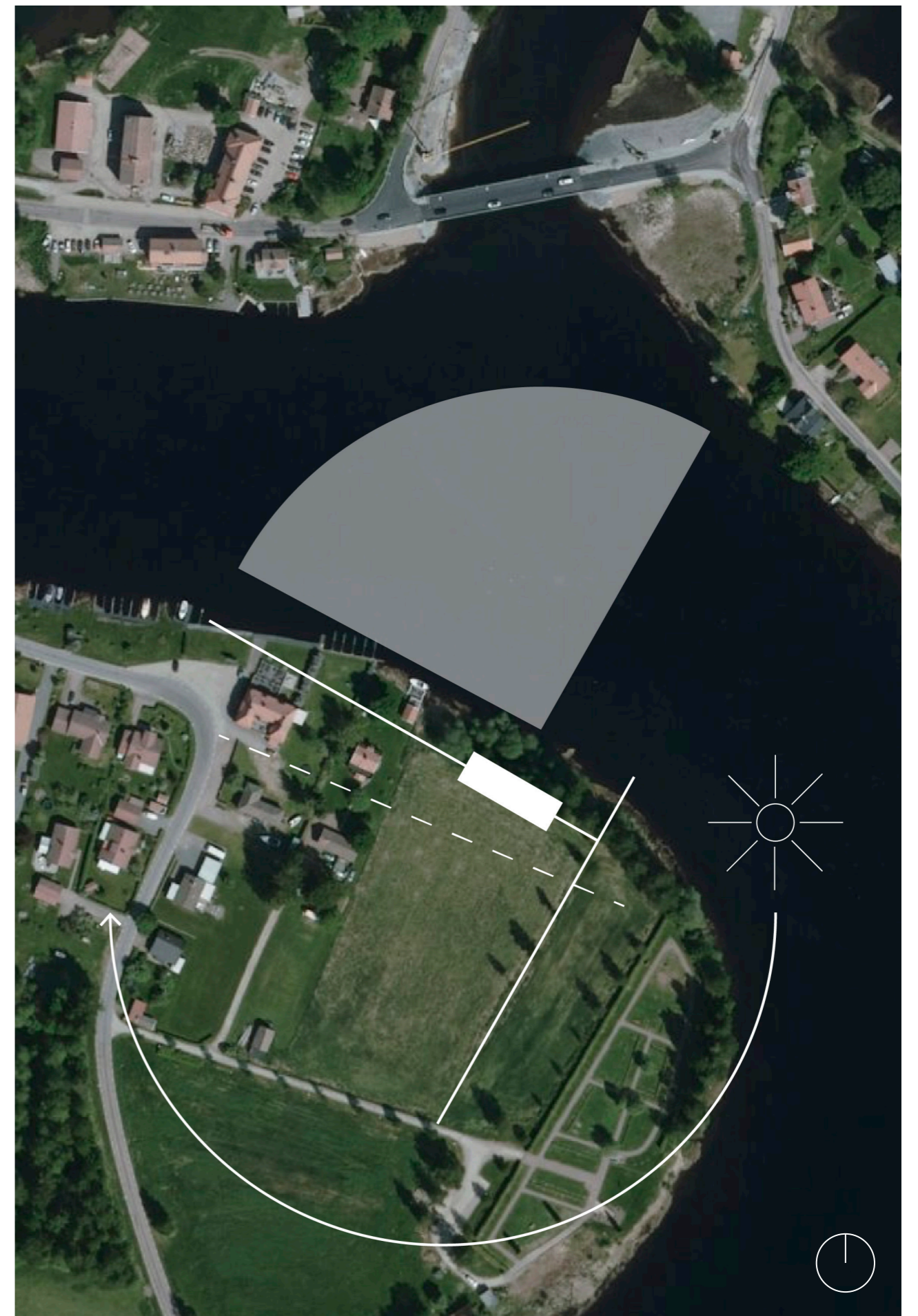
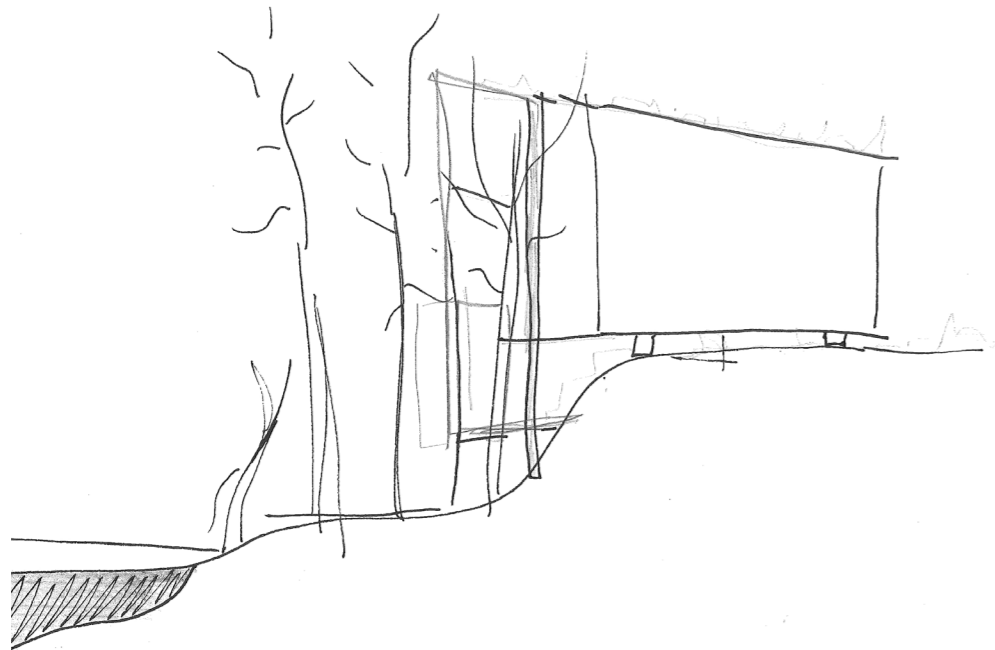

Strategier

Tomten är stor och eftersom jag är intresserad av mötet mellan älven och ången, började jag skissa där. Det som är särskilt utmanande är väderstrecken och vilken sida som ska vara fram- respektive baksida.

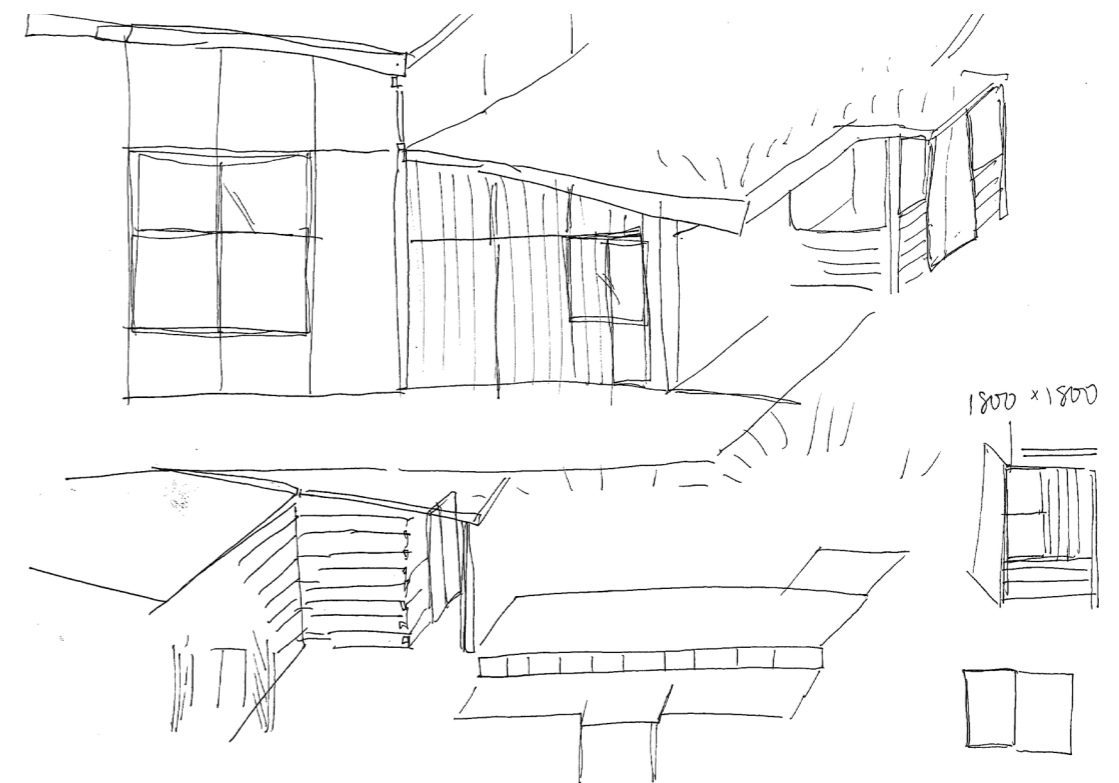
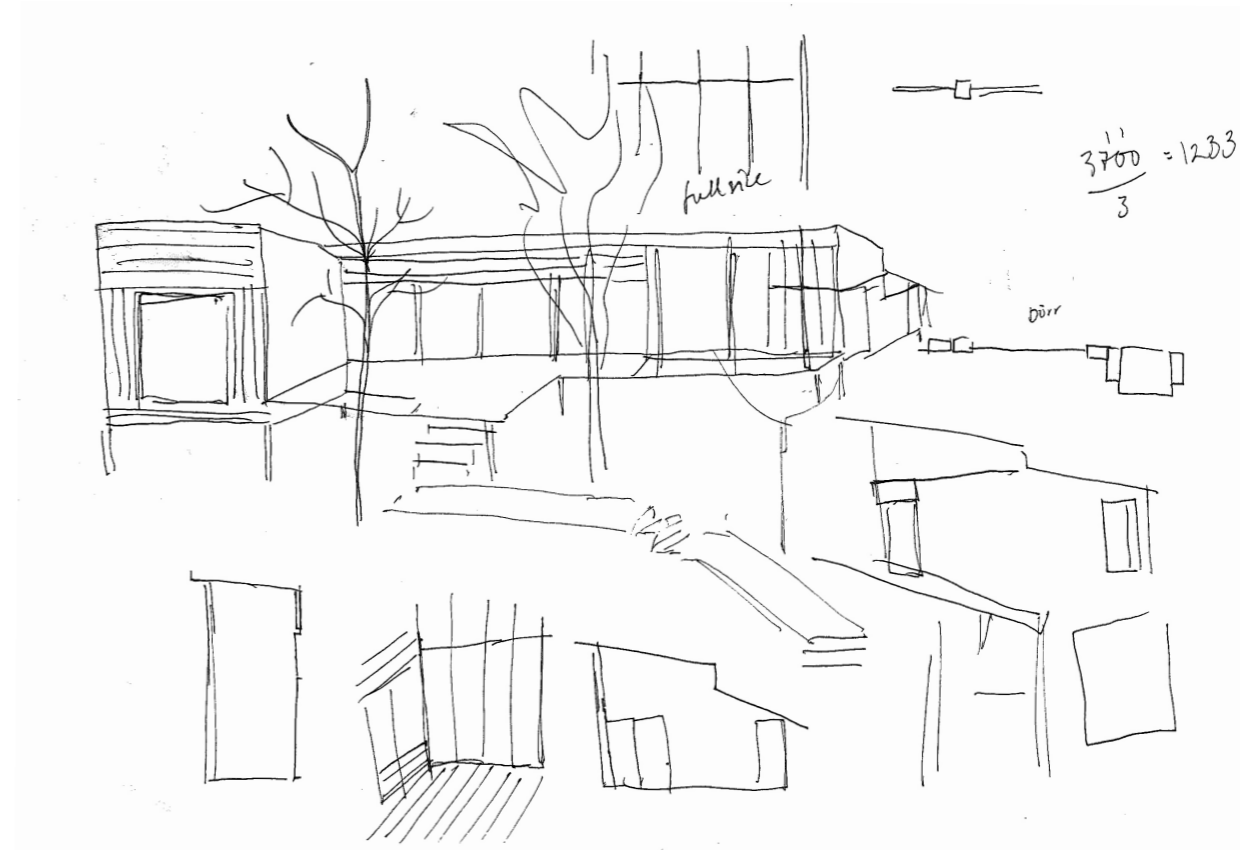
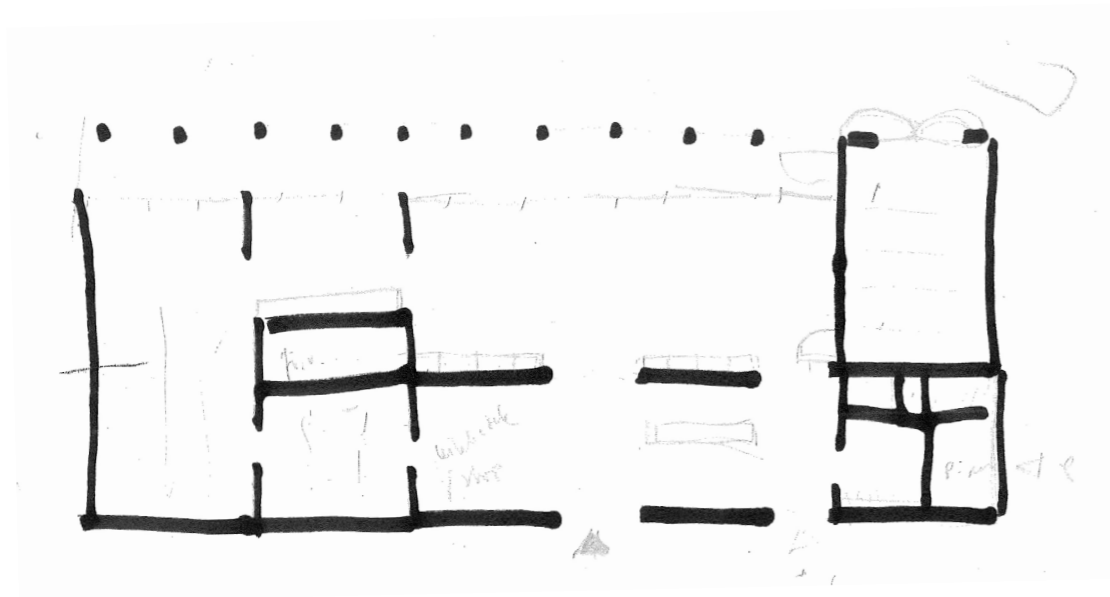
Som tidigare nämnt är typologin i Torsång att byggnaderna följer älven med antingen lång- eller kortsidan parallellt mot vattnet.

På plats föreställde jag mig till en början hur en långsmal byggnad öppnade upp sig i linje med vattenflödet. Träden intill älven väckte tanken om formen av en slogbod, med en mer sluten rygg och en öppenhet ut mot Dalälven.

I skissförslaget uppstår en motsägelse. Den öppna sidan mot älven är i norrläge, samtidigt som huvudentrén ligger i den slutna fasaden mot ängen. Denna slutenhet bjuder inte riktigt upp till besök och älven blir först närvarande när besökaren träder in i byggnaden. Vid soliga dagar vill man även vistas på "fel" sida, vilket skulle fränta fokus från vattnet och byggnaden har en separerande effekt.

Vad jag däremot tar med mig är pulpettak: idén om sloboden och den vinkeln som uppstår mellan haken och timmerstocken.

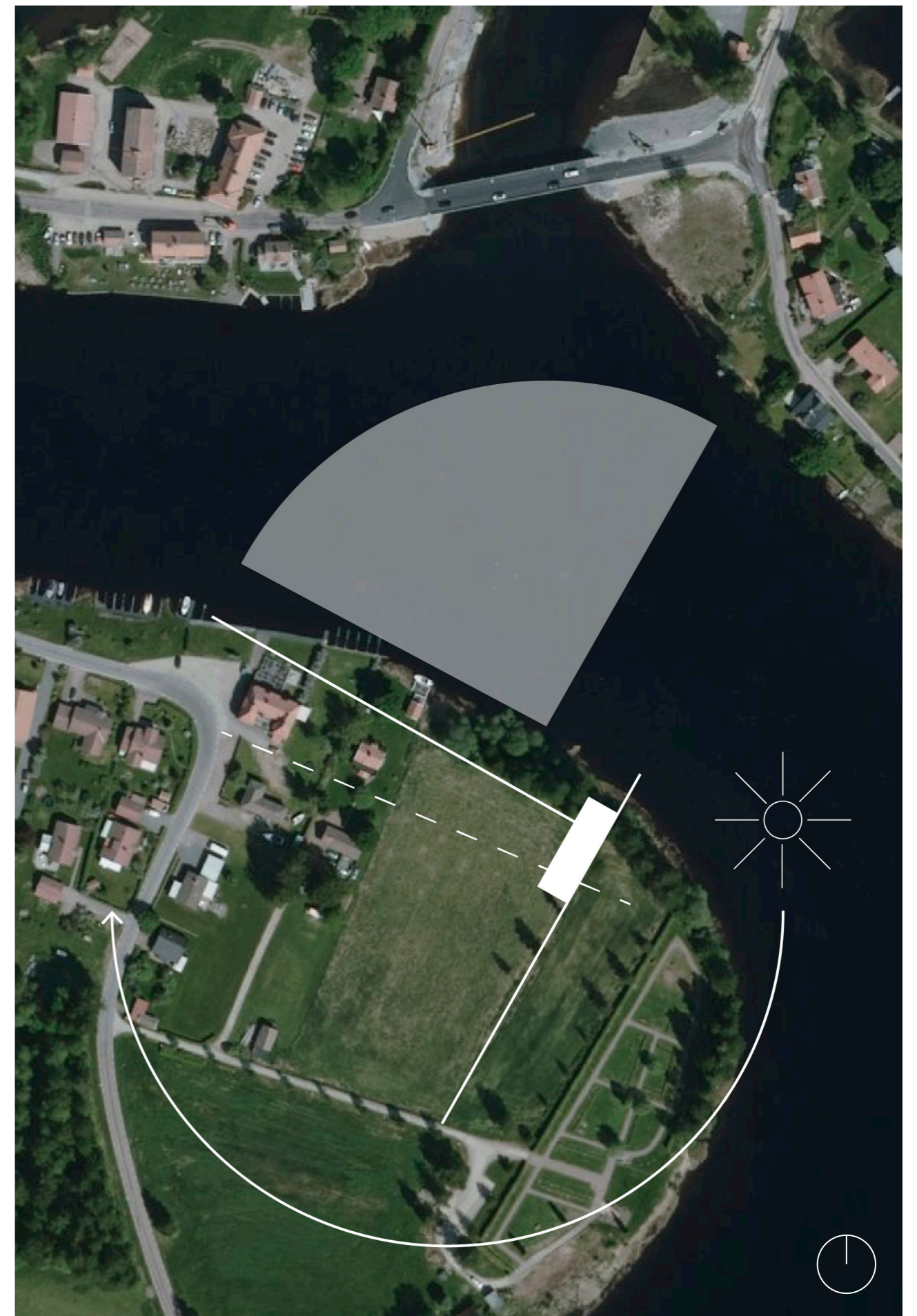
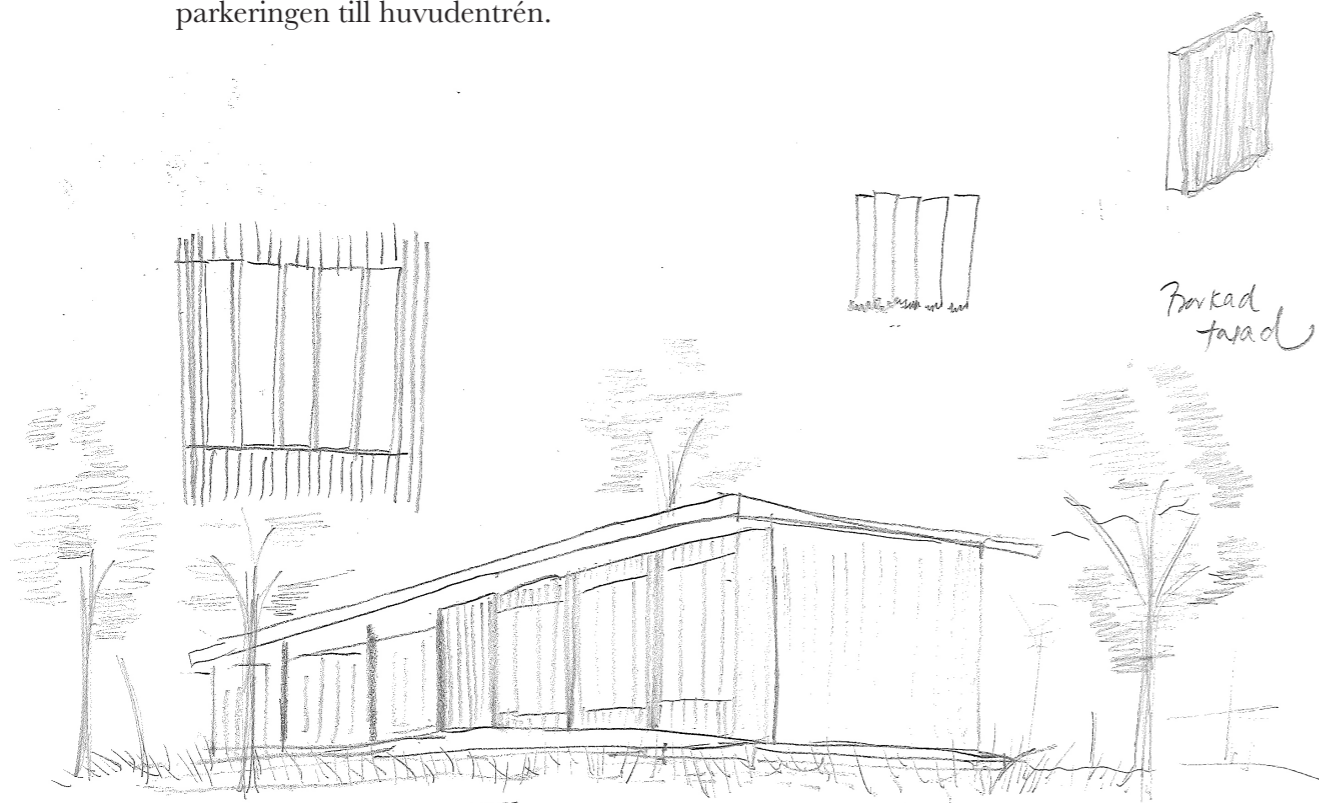
Att ställa byggnaden på tvären skulle passa bättre med platsens förutsättningar och de kvaliteter jag vill att byggnaden ska ha.

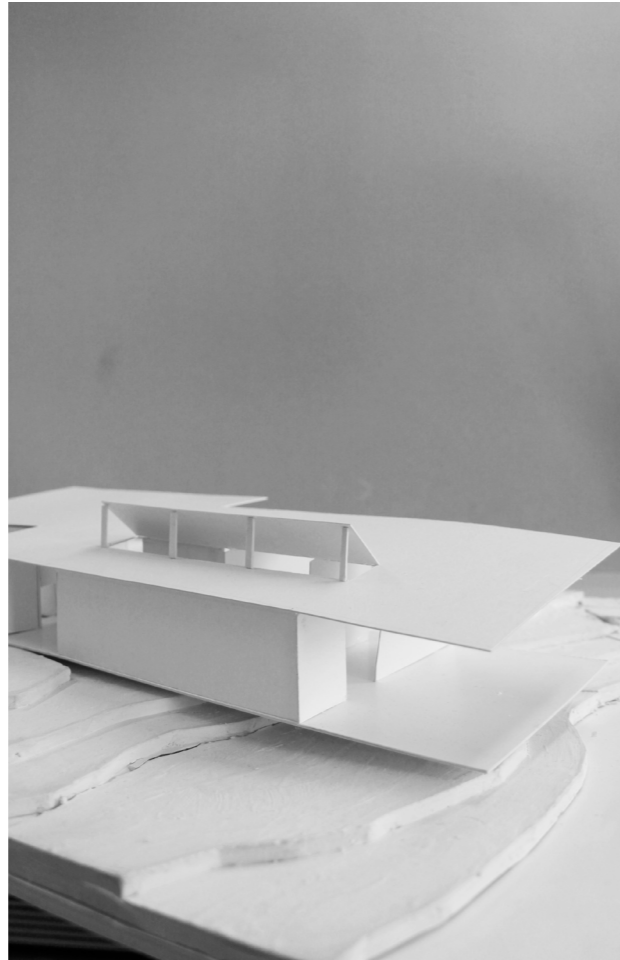
Det skulle innebära...

- siktlinje från vägen
- välkomnande karaktär
- bättre utsikt med en tydlig riktning mot crescendot
- utemiljö mer anpassad efter solens gång

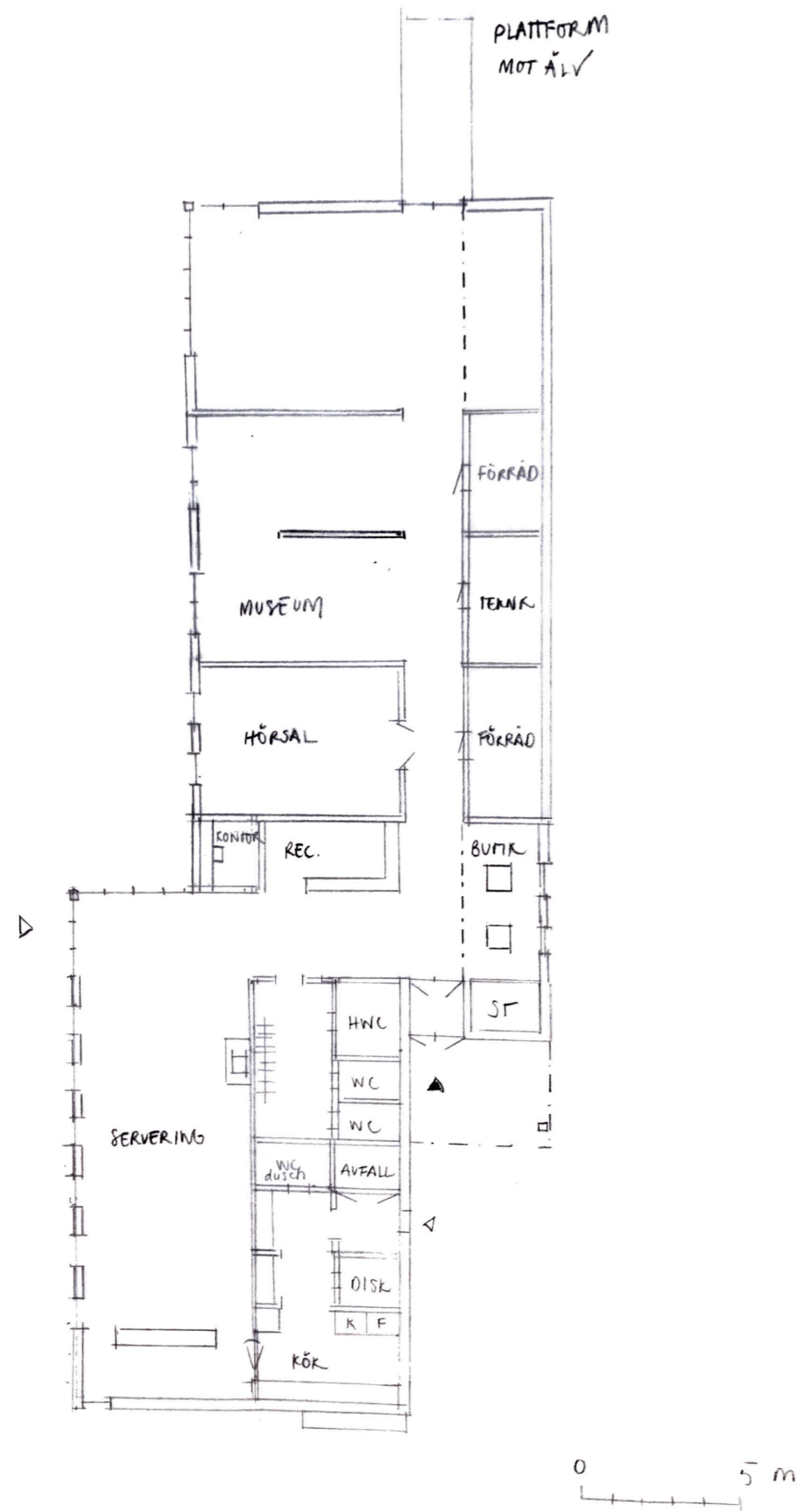
Under platsbesöket testade jag att på olika sätt röra mig över ängen ner mot vattnet och gång på gång återkom jag till att det mest naturliga var att följa just en av kanterna.

Genom att ta tag i mittraden av träd, får museet något att följa och ha i ryggen. Denna kant kan också hjälpa till i utformandet av rörelsen från parkeringen till huvudentrén.

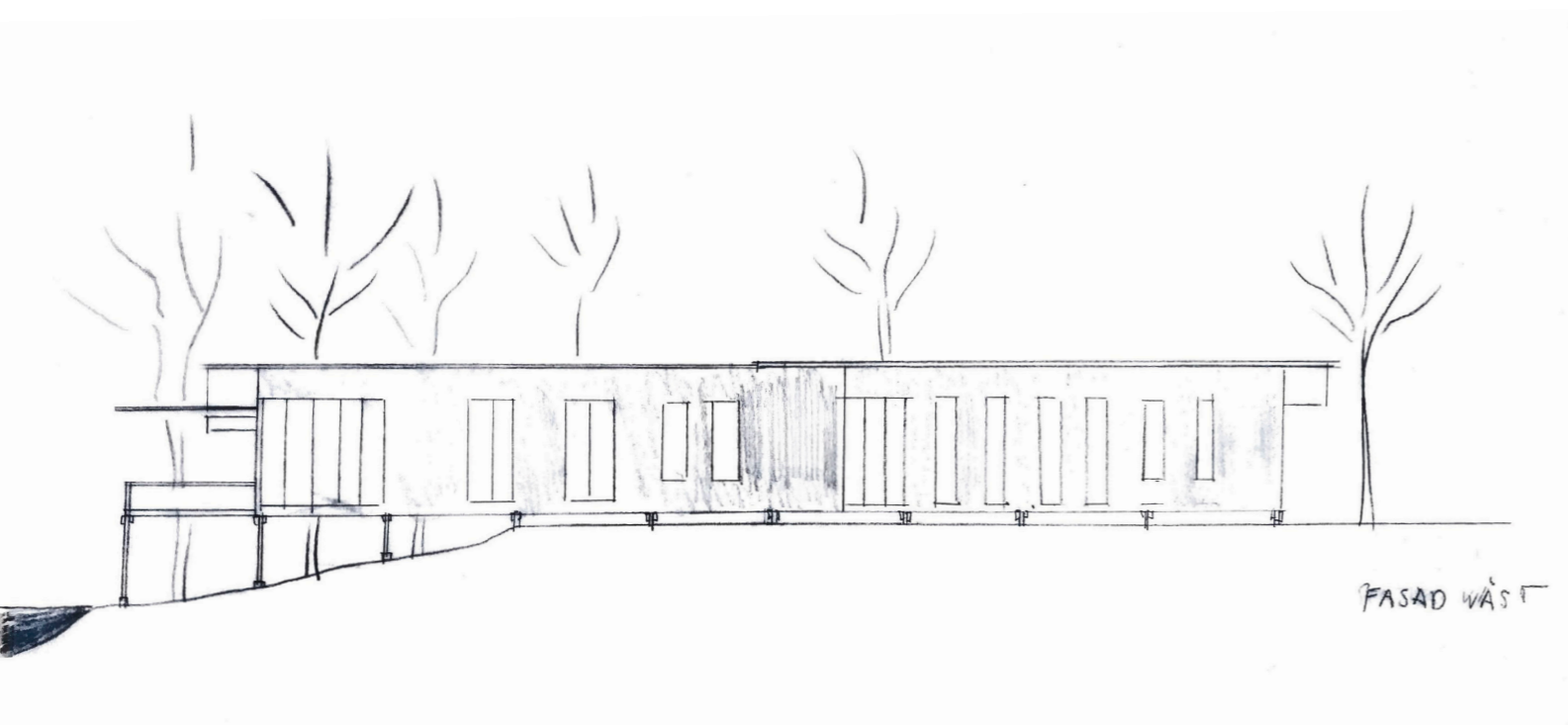
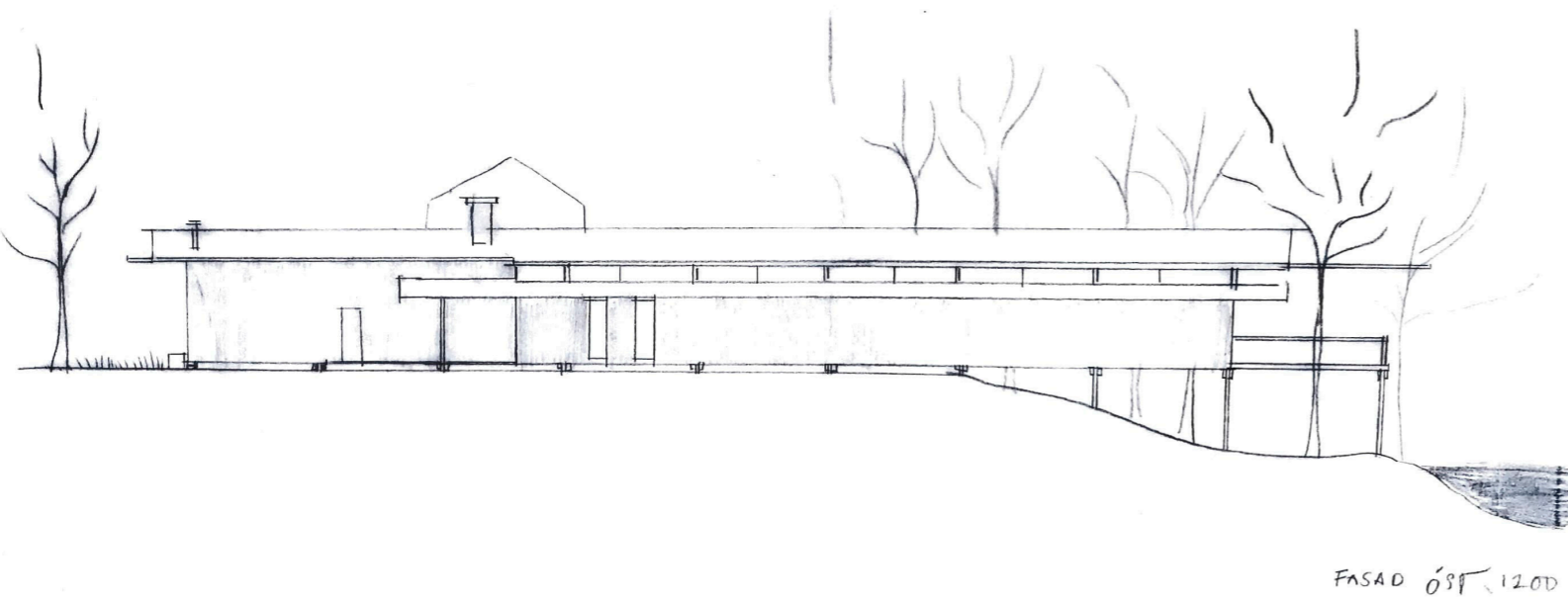

Vad man ser när man kommer in ska väcka nyfikenhet och dra besökaren ut i älven. Det är en referens till farleden, samtidigt som det ska ge en känsla av att befinna sig i gränslandet mellan ången och älven.

Formen av en slobod uppmuntrar till att placera servicerelaterade ytor där taket är som lägst och utnyttja takhöjden och utsikten åt andra hållet.

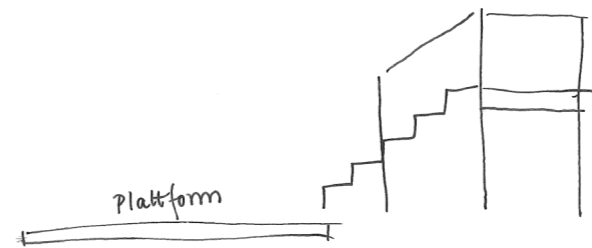
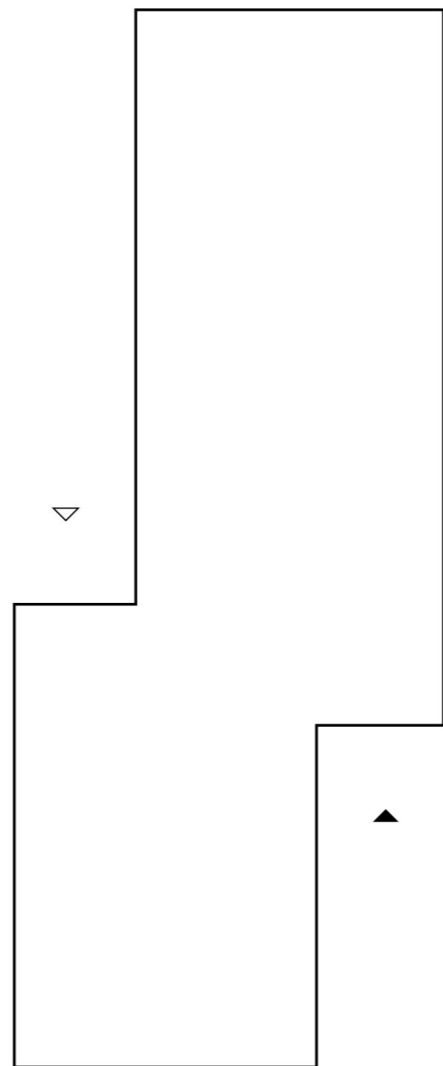
Byggnadens liggande format förstärks med utskjutande partier: tak, gångbräda och stuprör.

Att lyfta museet från marken skapar en flytande känsla. Med en stolpgrund pareras höjdskillnaderna på tomten.

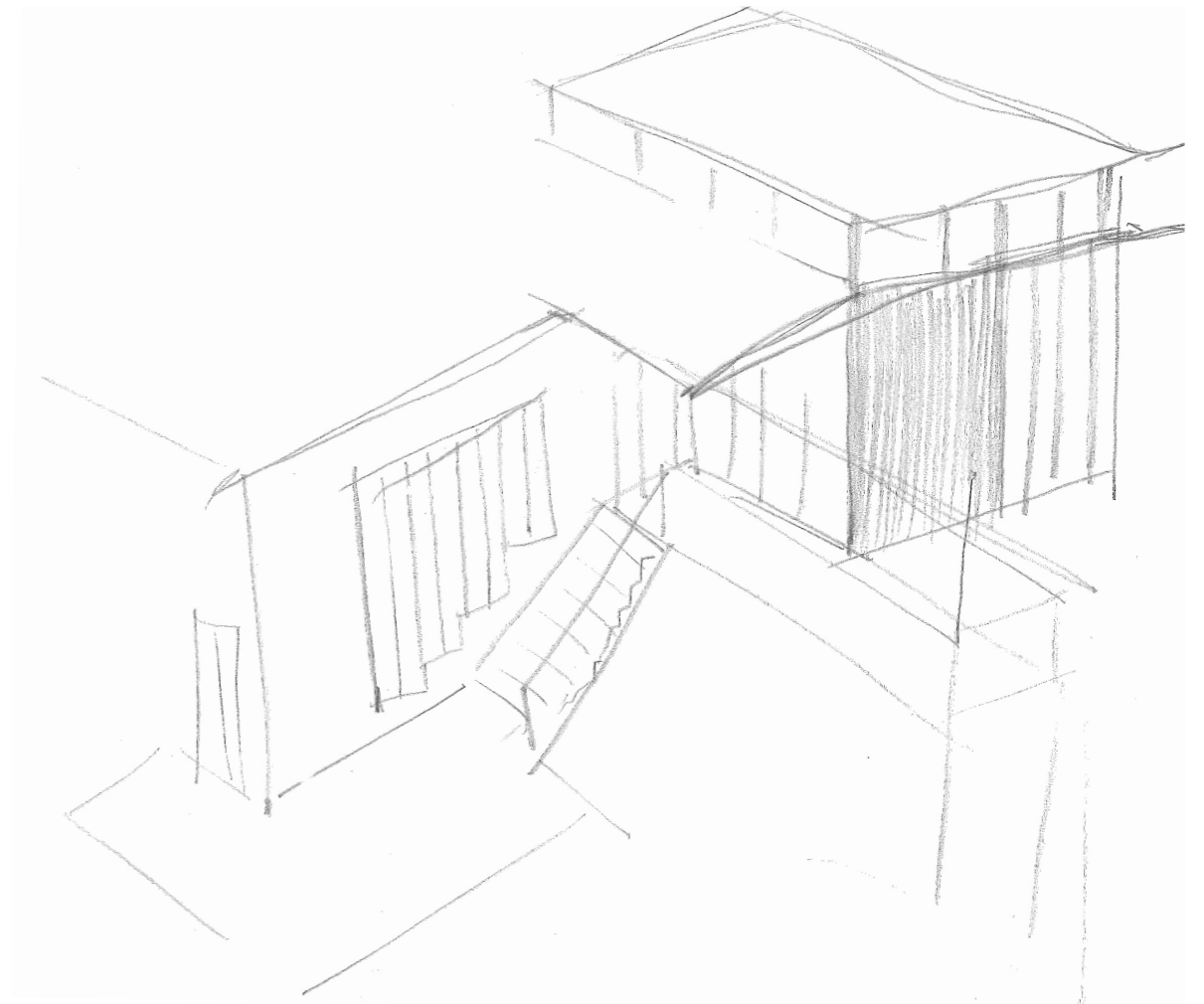
Ovanljus når "farleden" genom ett släpp i taket.

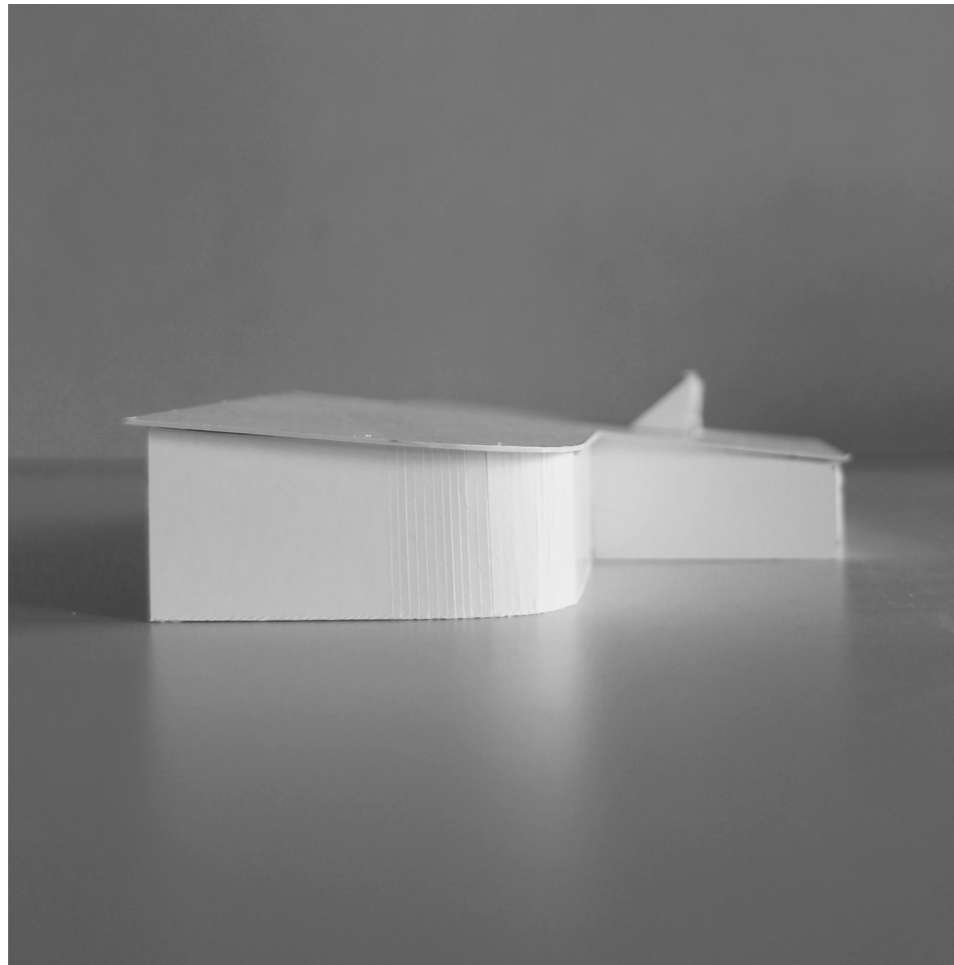

Museet kan nås från två håll genom en ”knäck” i planlösningen.

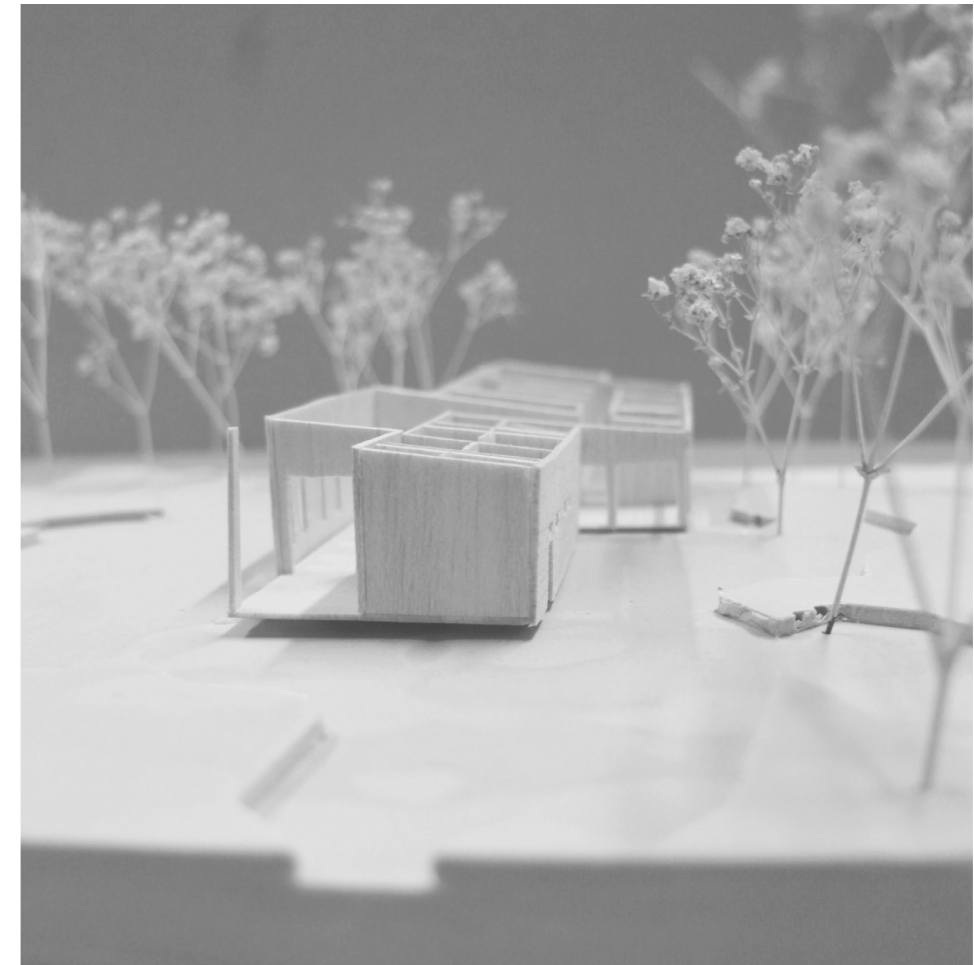
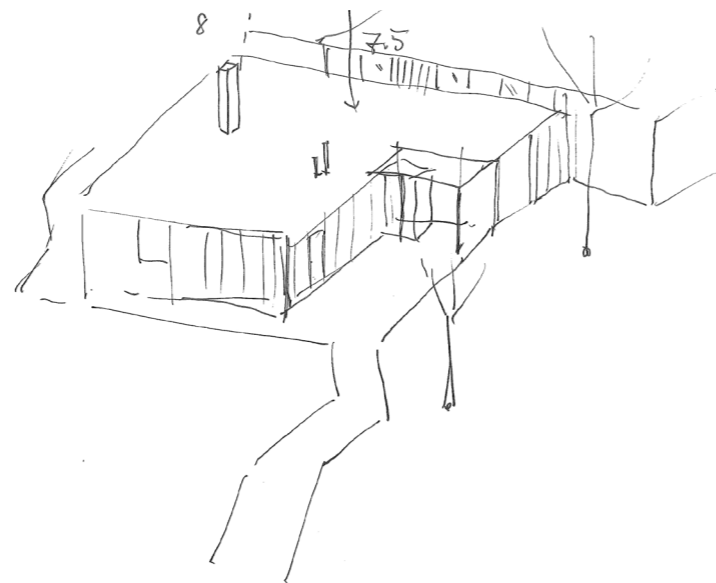

Genom enkla plattformar, bryggor och trappor kan man röra sig med typografin. Skissen nedan visar på en tanke om en nivåskillnad även interiört, men det valdes bort på grund av risk för översvämning samt tillgänglighet.

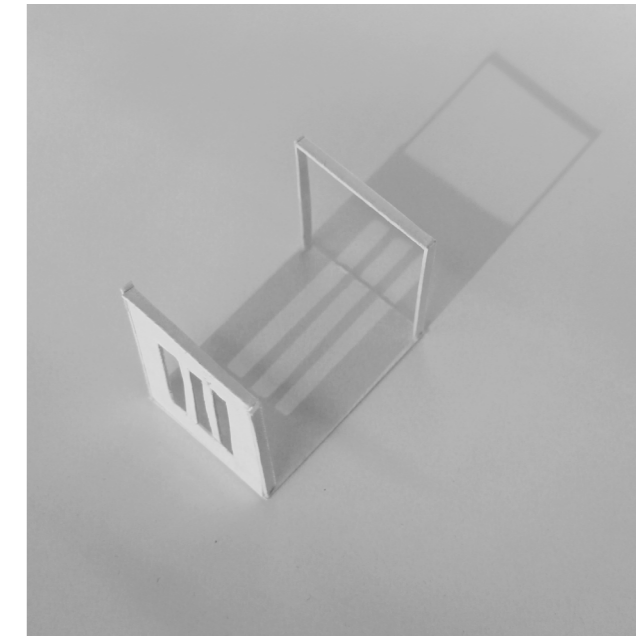
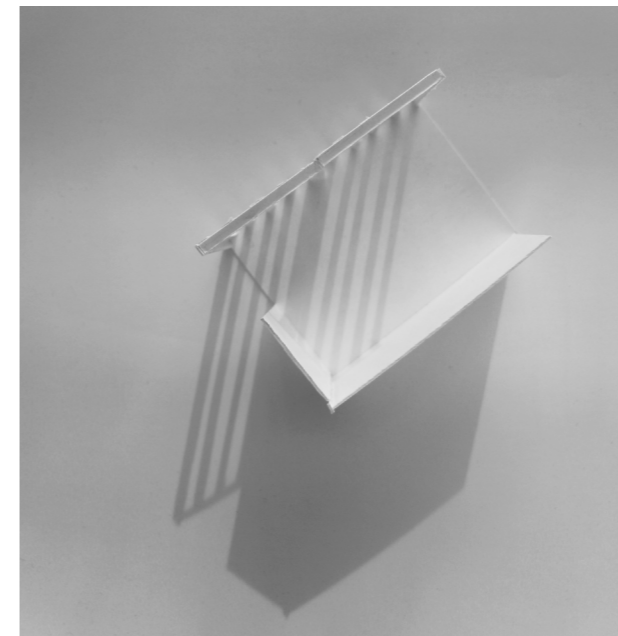

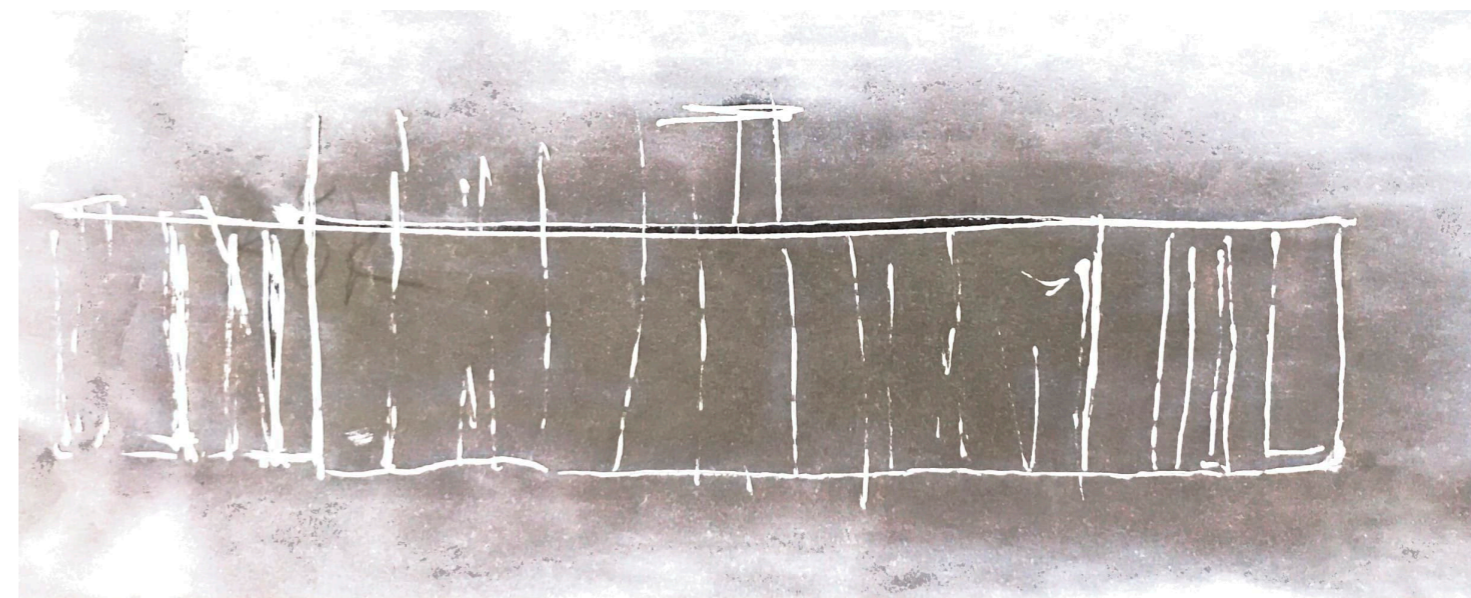
Hur kan entrén bli mer välkomnande?

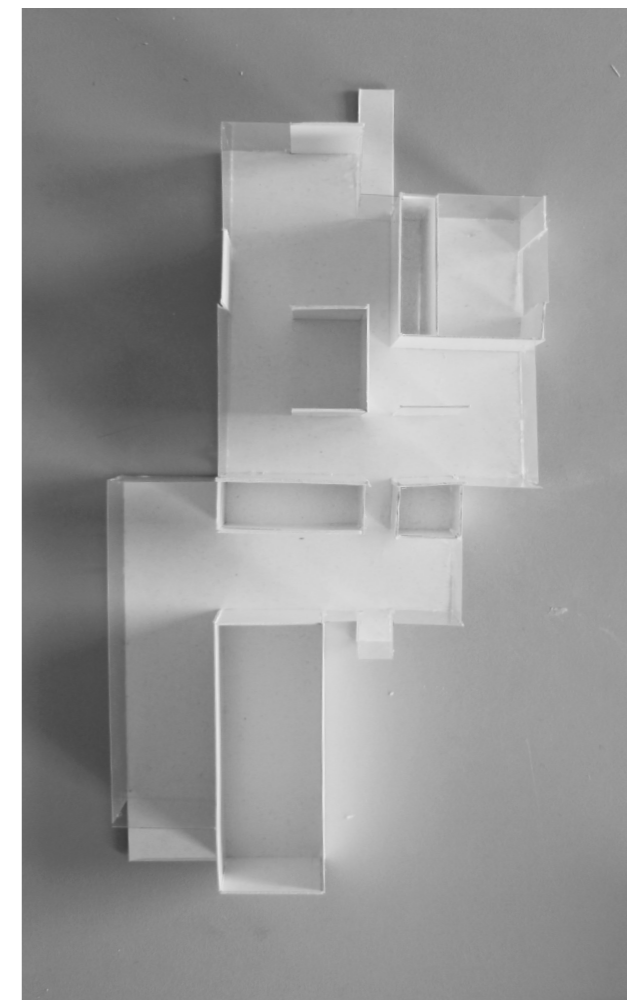
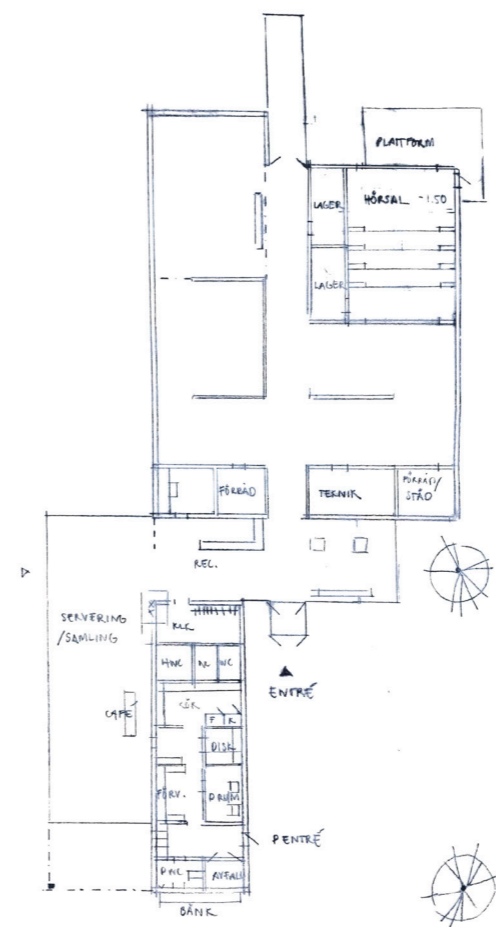
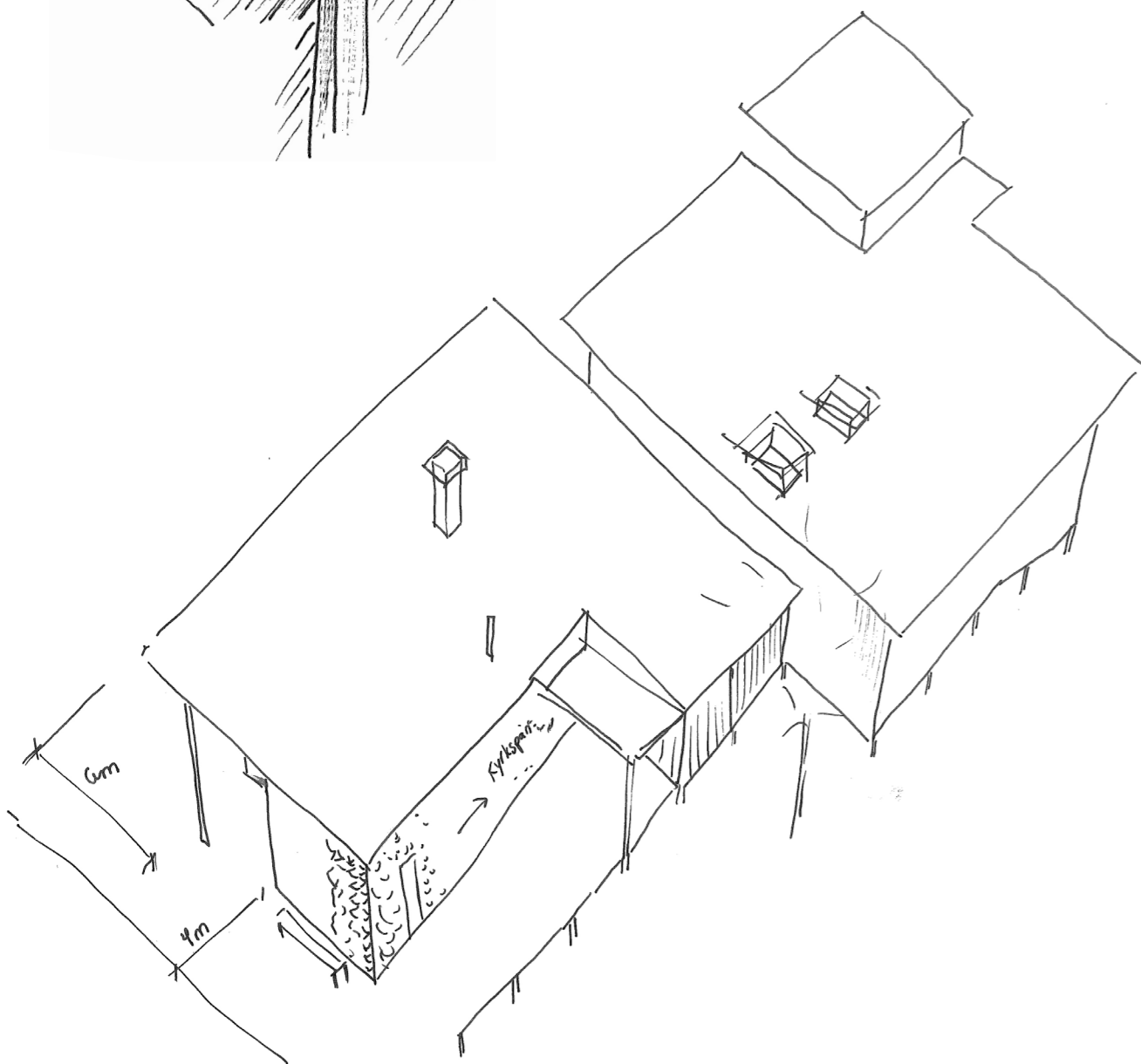
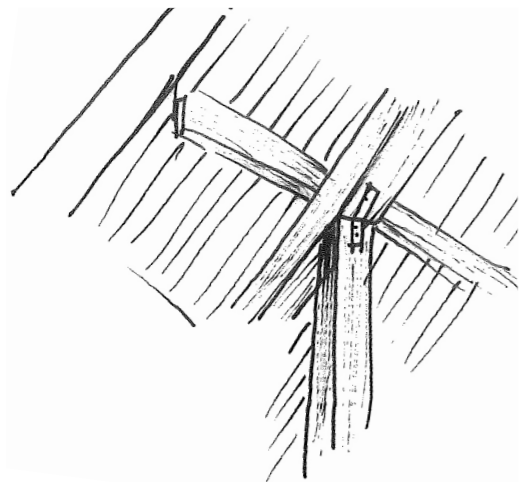

Att skapa ett indrag vid serveringsdelen är ett sätt att betona entrésituationen samt ge en transparens och siktlinje mot utisken när man närmar sig museet. Dessutom får en del av uteservering tak, som blir ett sol- och regnskydd i söderläge.

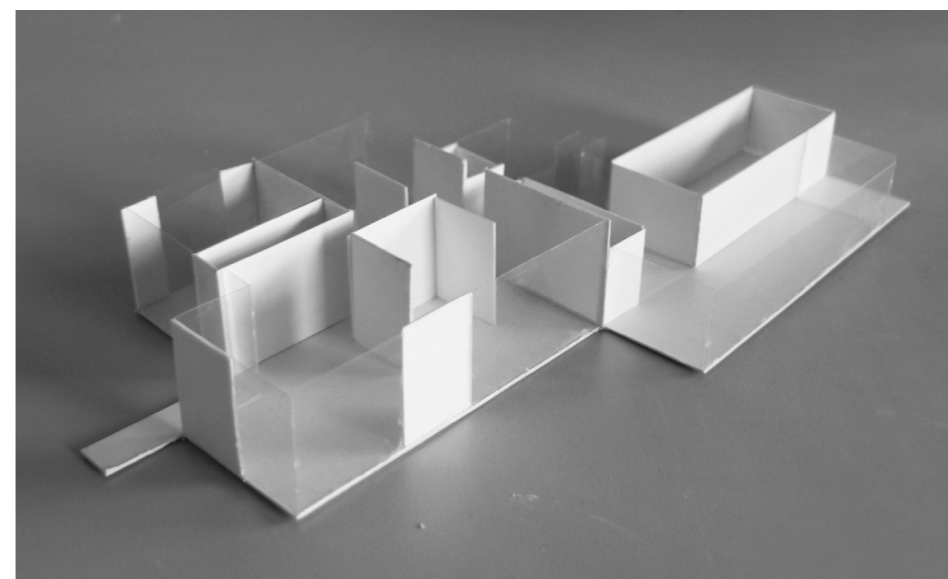

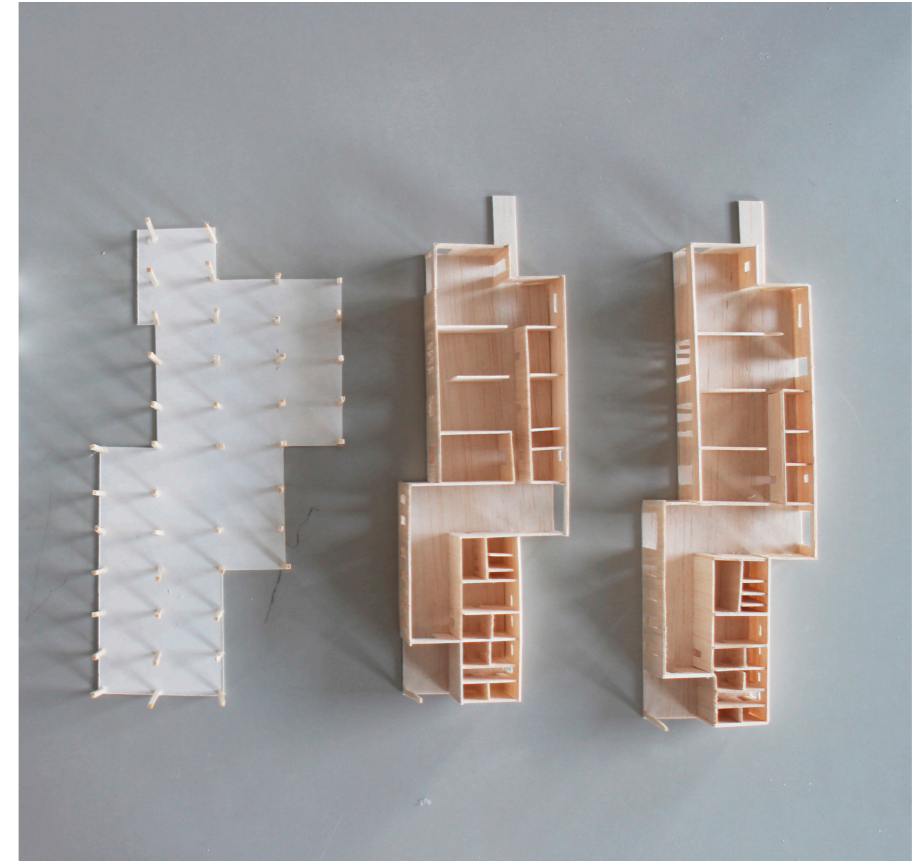
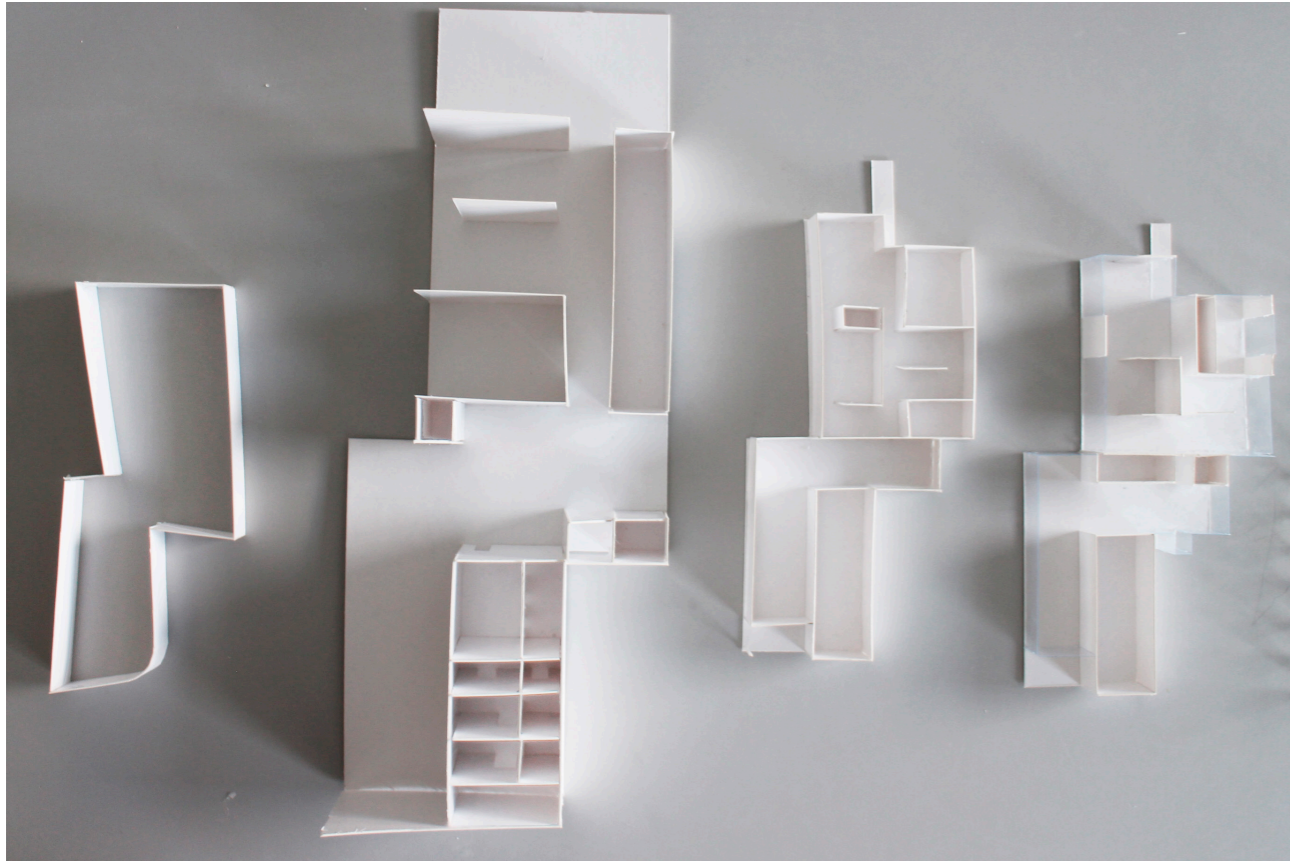
Inspiration till fönstersättningen hämtas från skogen och hur ljuset silas mellan trädstammarna.

Genom att etablera en rundgång i museidelen skapas ett bättre flöde. Därmed blir byggnaden bredare och får fler hörn. Taket blir mer komplext och det smäckra utseendet går förlorat. Farleden får inte samma fokus som i det föregående skissförslaget.

Byggnaden tar form.

Slutresultatet

Program:

*BTA: 556 m²
NTA: 501.7 m²*

*Varav - rumsarea:
Utställning: 215.6 m²
Hörsal: 36.8 m²
Förråd: 10.2 m²
Teknikrum: 10.2 m²
Kontor: 10.2 m²*

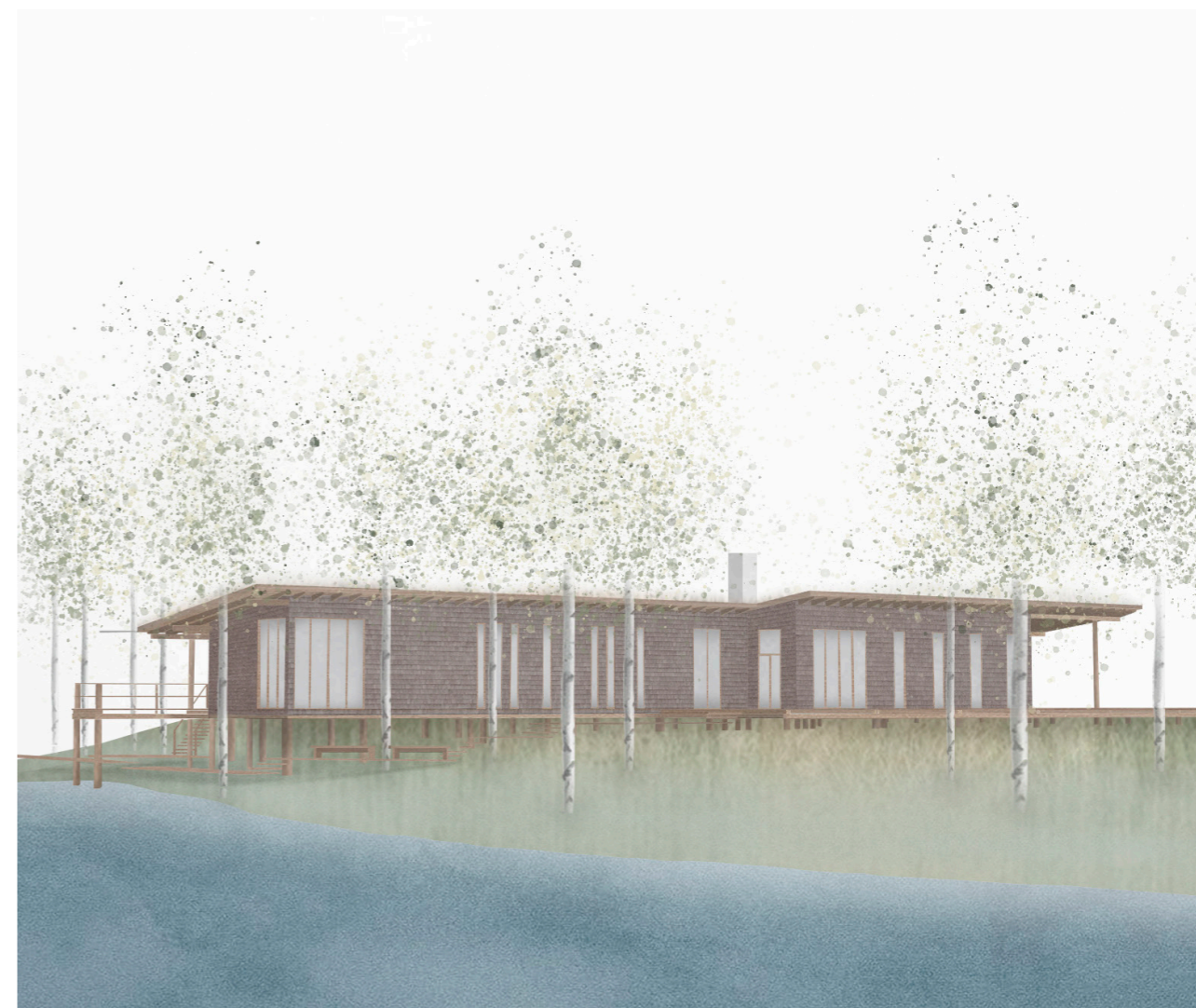
*Reception, butik, hall: 84.5 m²
Servering: 55.6 m²
Garderob (besökare): 15.1 m²
WC (besökare): 10.8 m²*

*Kök: 15.5 m²
Diskrum: 5.3 m²
Förråd: 10.6 m²
Personalrum: 4.9 m²
WC, dusch (personal): 3.2 m²
Avfall: 3.2 m²
Hall: 8.4 m²*

Konstruktion:
Stolp- och regelstomme

Tak:
Grönt tak i 7 grader lutning

Fasad:
Tjärat träspån av furu

Vy från älven

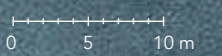

Situationsplan 1.5000

Situationsplan 1:1000
Ekvidians 0.5 m

Kontextmodell i gips 1.500

Modell i gips och balsaträ 1.200

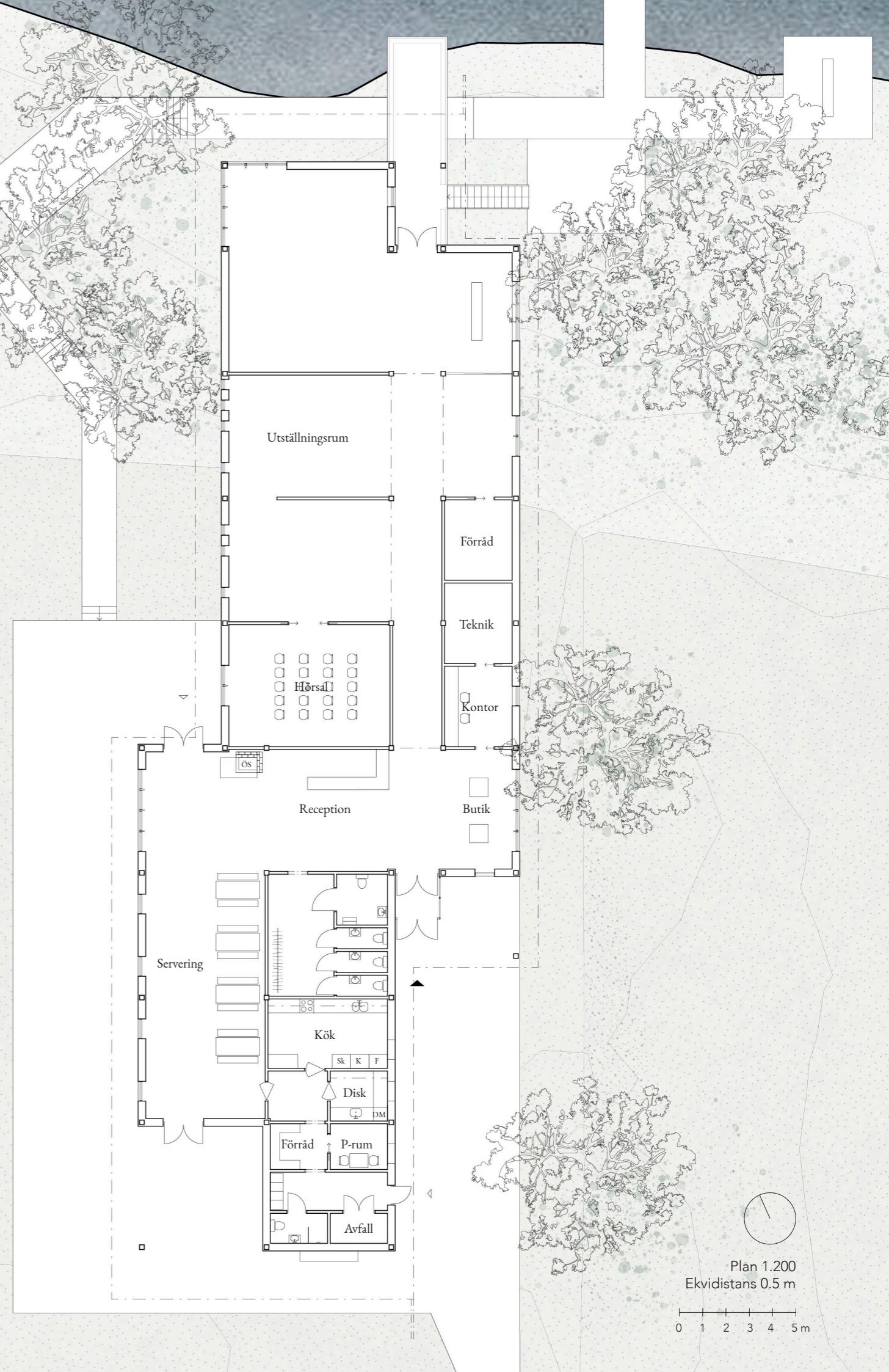

Huvudentré

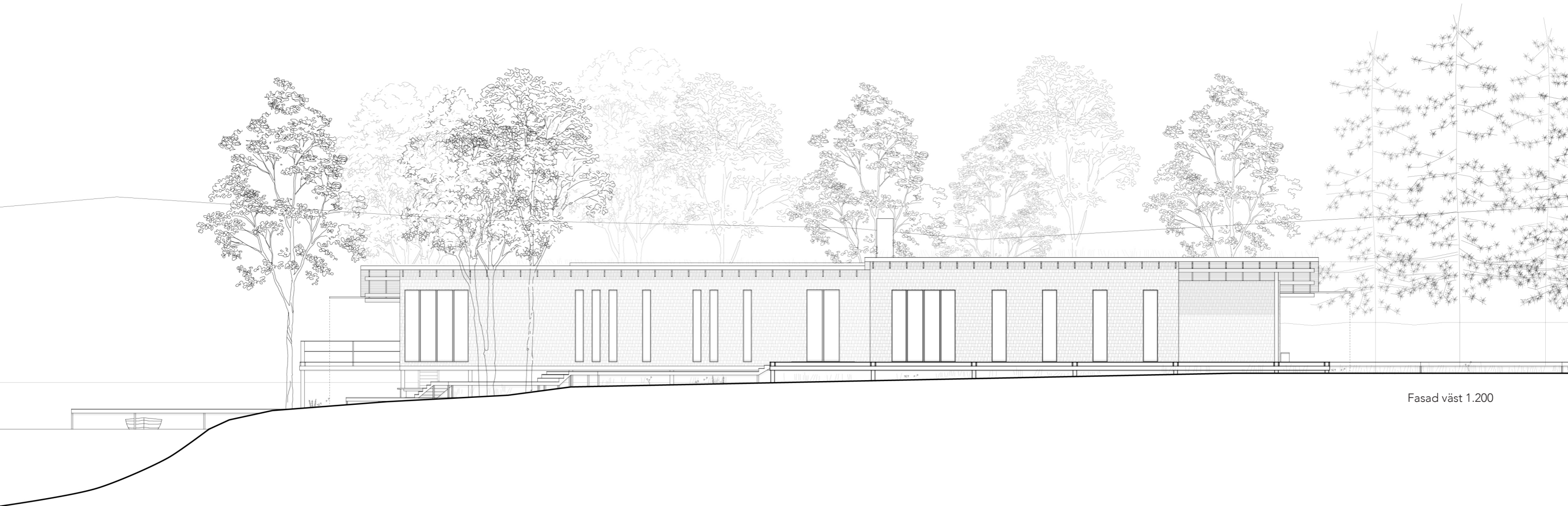

Planen i relation till sin omgivning

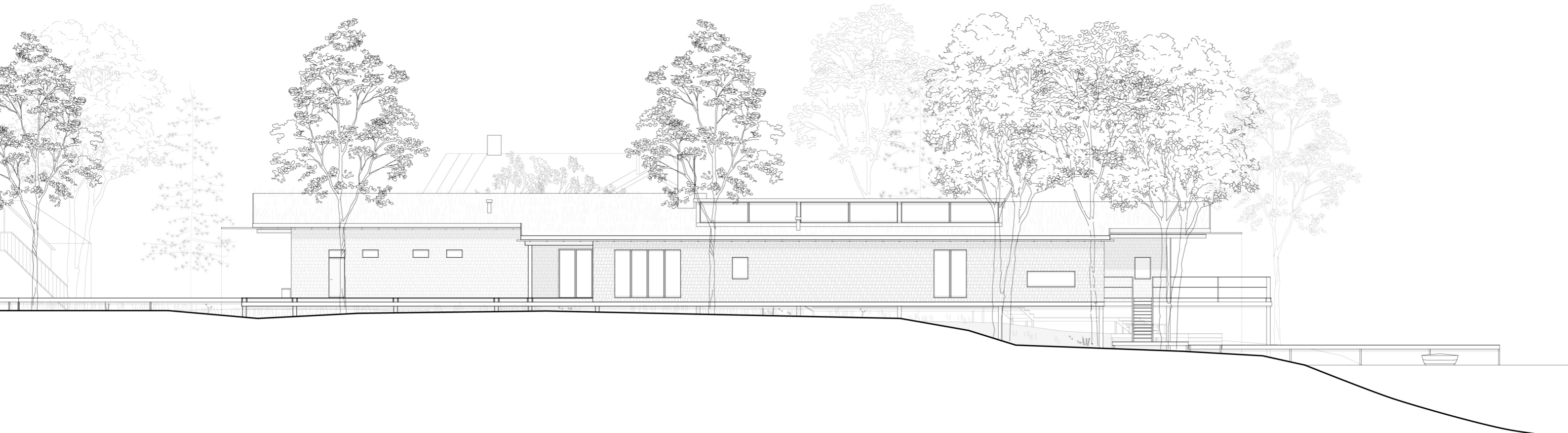

Plan 1.200
Ekvidistans 0.5 m

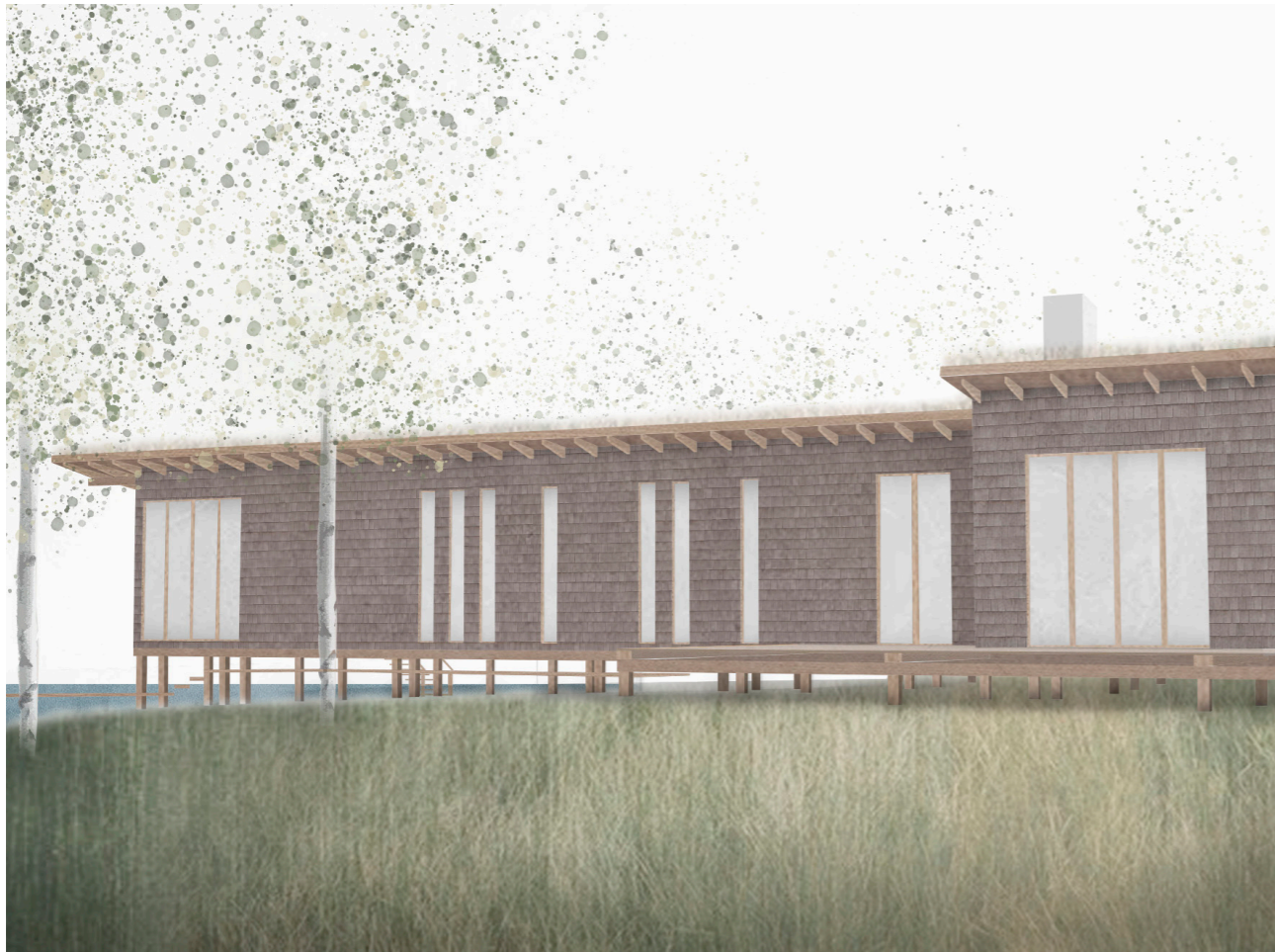
0 1 2 3 4 5 m

Fasad väst 1.200

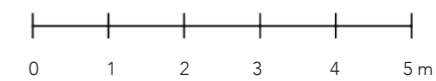
Fasad öst 1.200

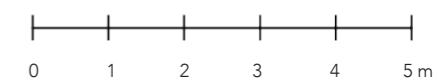

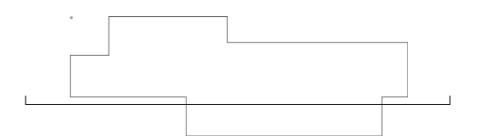
Vy från väst

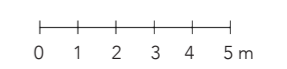
& öst

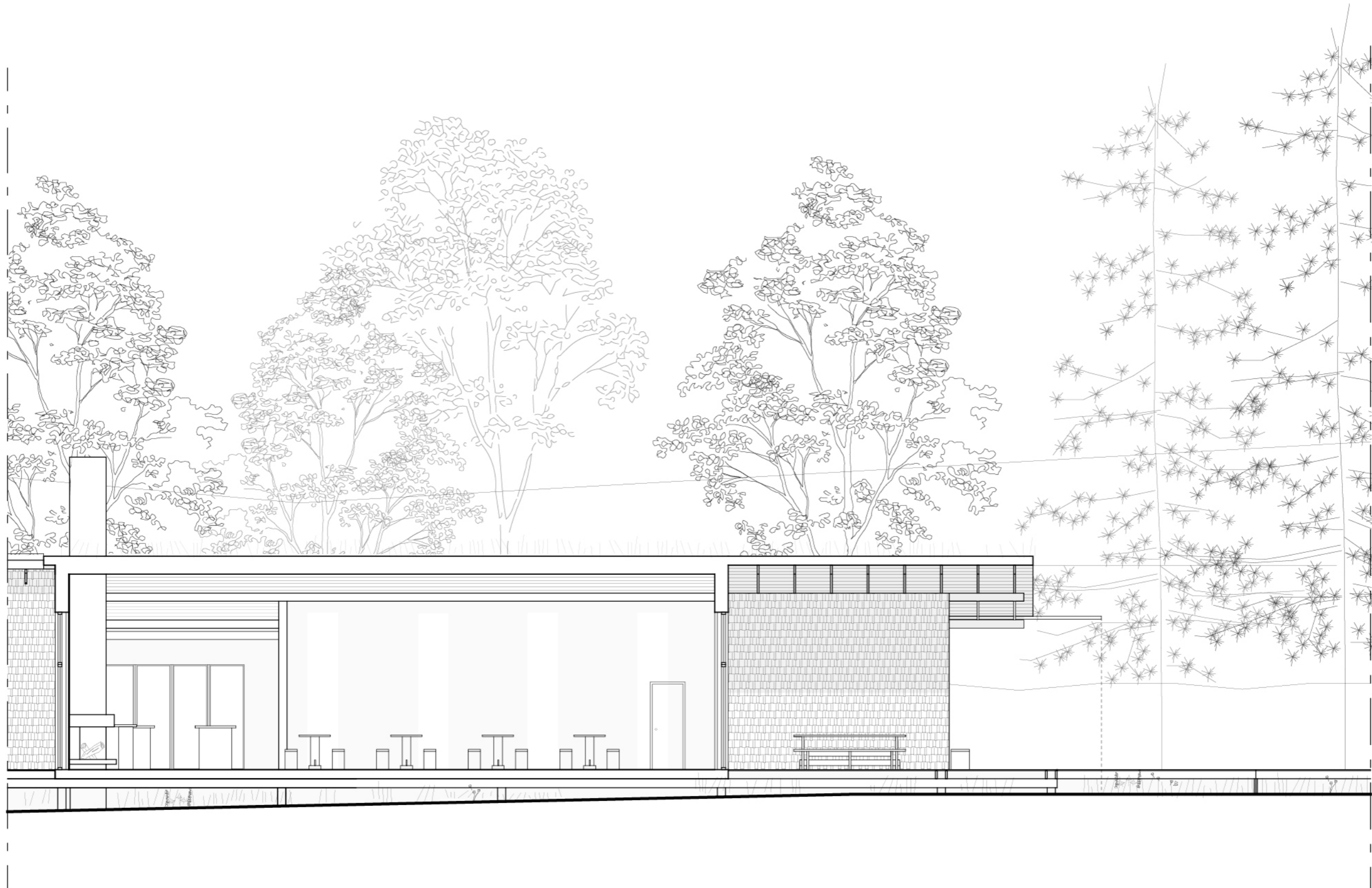

Sektion genom farled 1.200

Sektion genom hall och servering 1.100

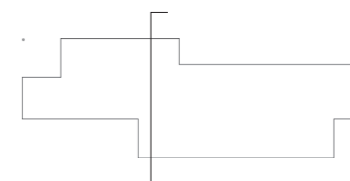
0 1 2 3 4 5m

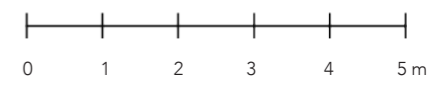
Servering

Höret

Sektion hall 1.100

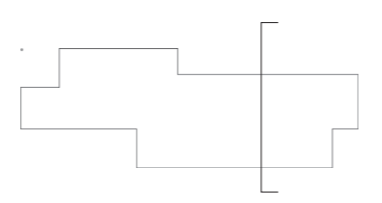
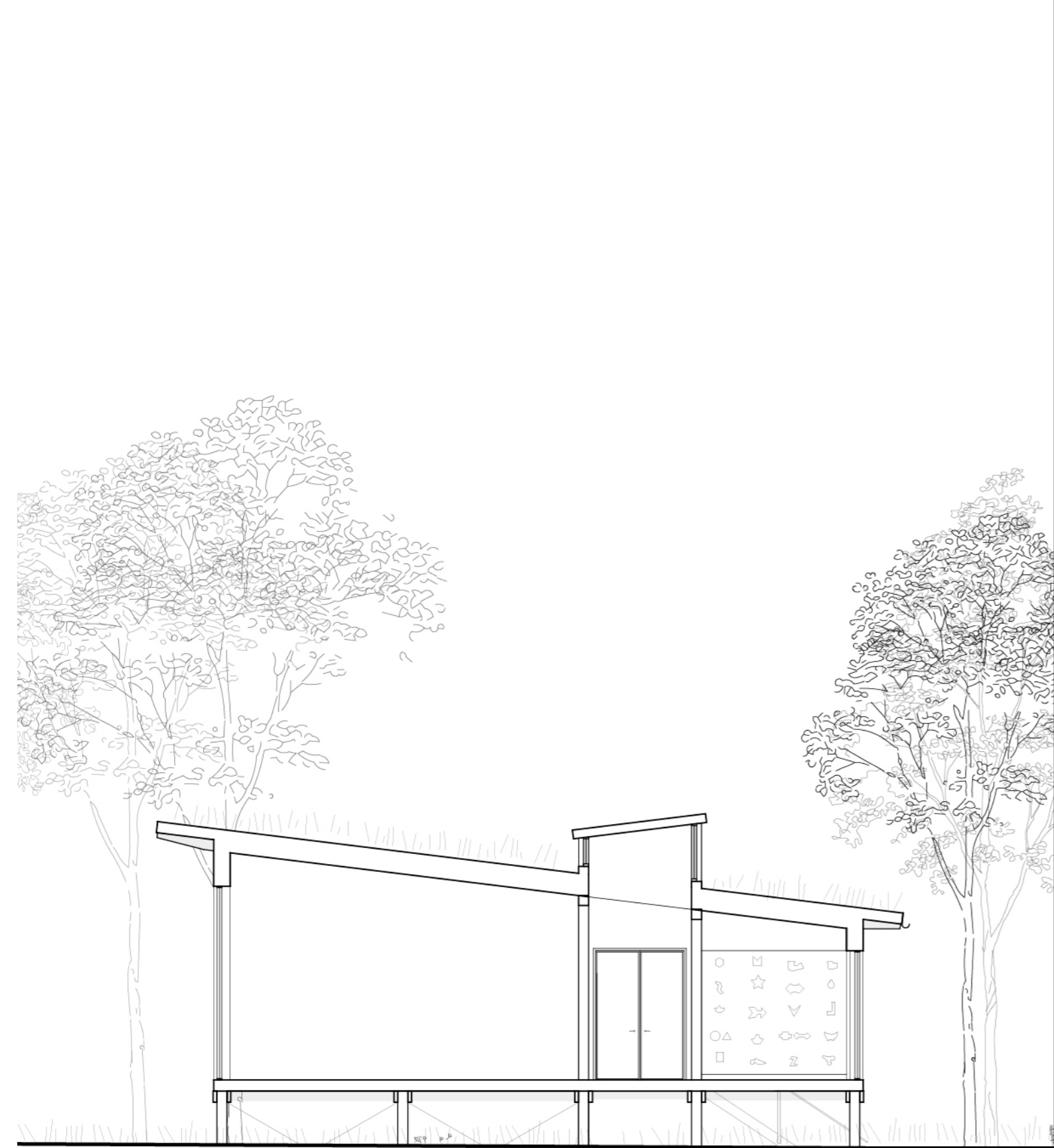

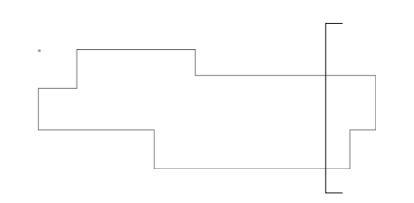
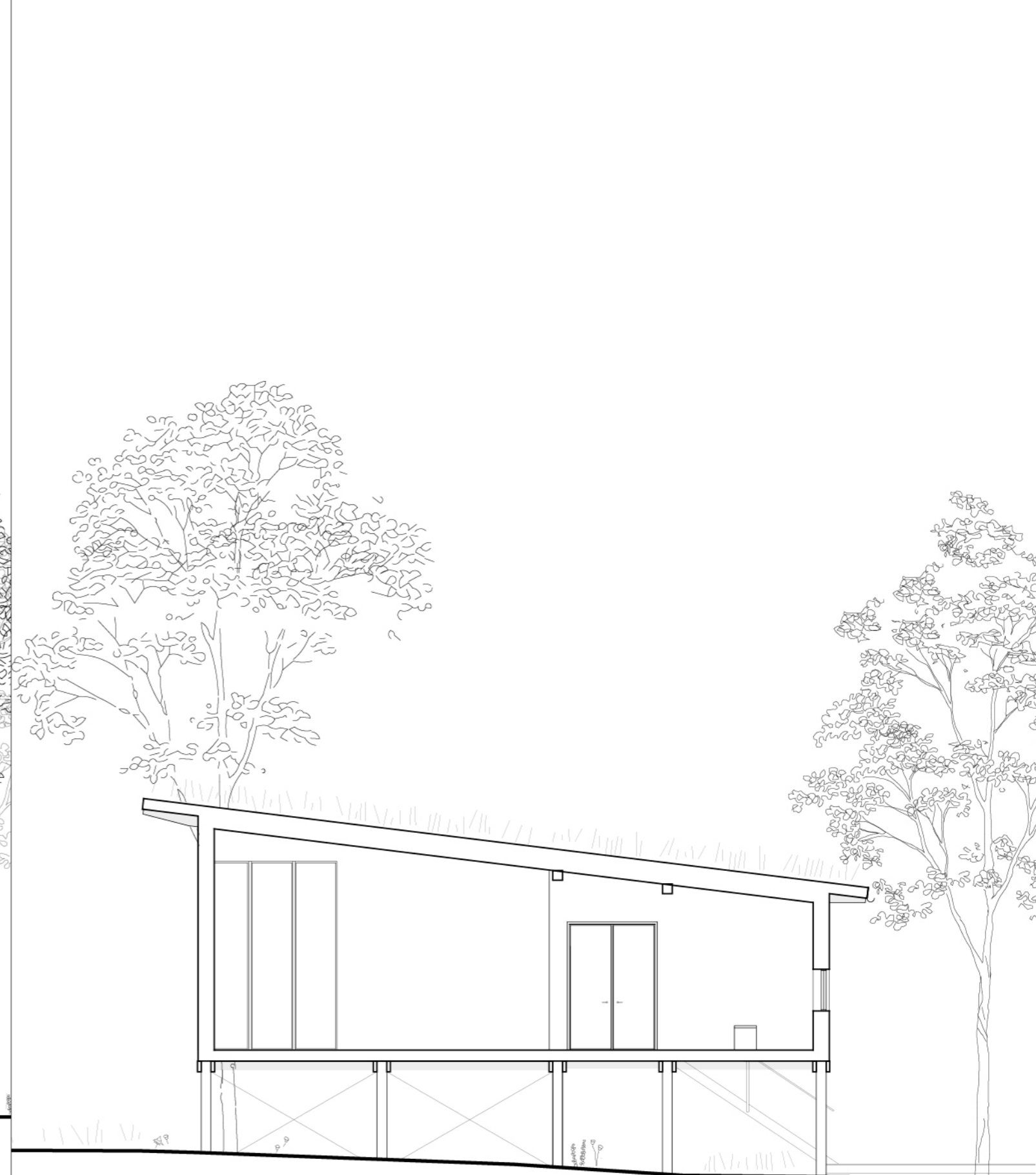
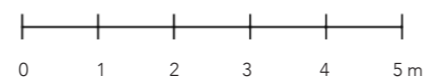
Utställningsrum

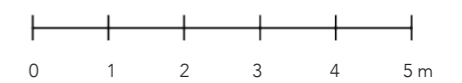
Axialitet mot älven

Sektion utställningsrum 1.100

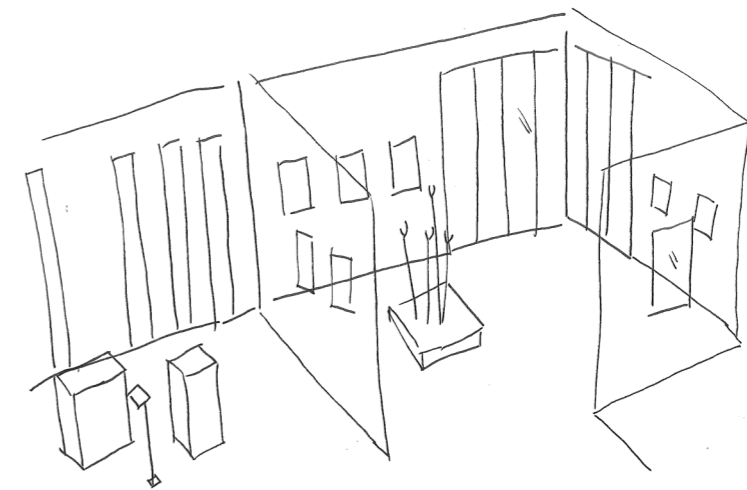

Sektion utsikten och sittbänken 1.100

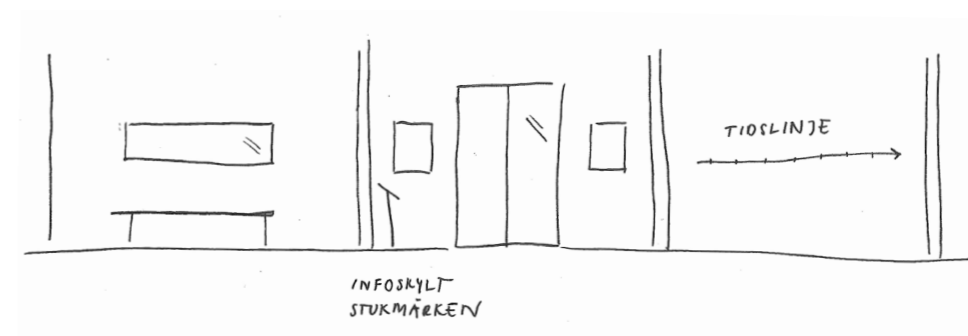
Utsikten

Förslag på hur väggar och golv kan användas i utställningsrummen.

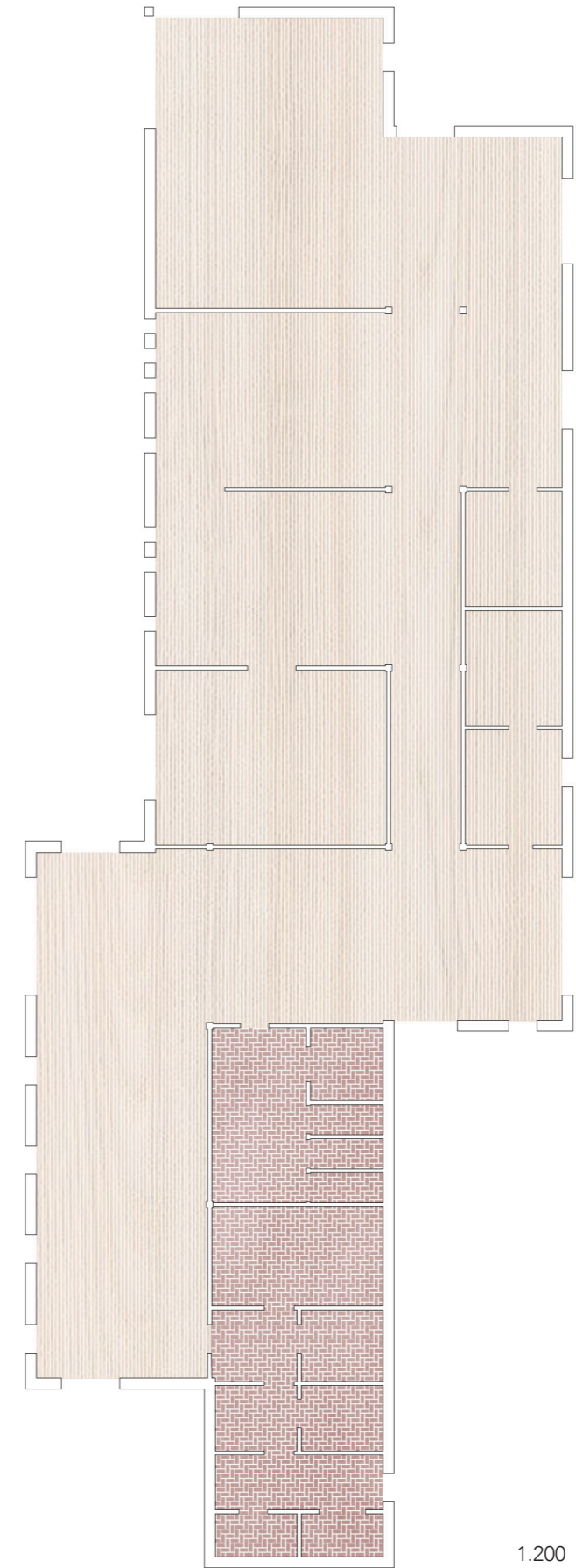
Sittbänk med utsikt i älvens färdriktning

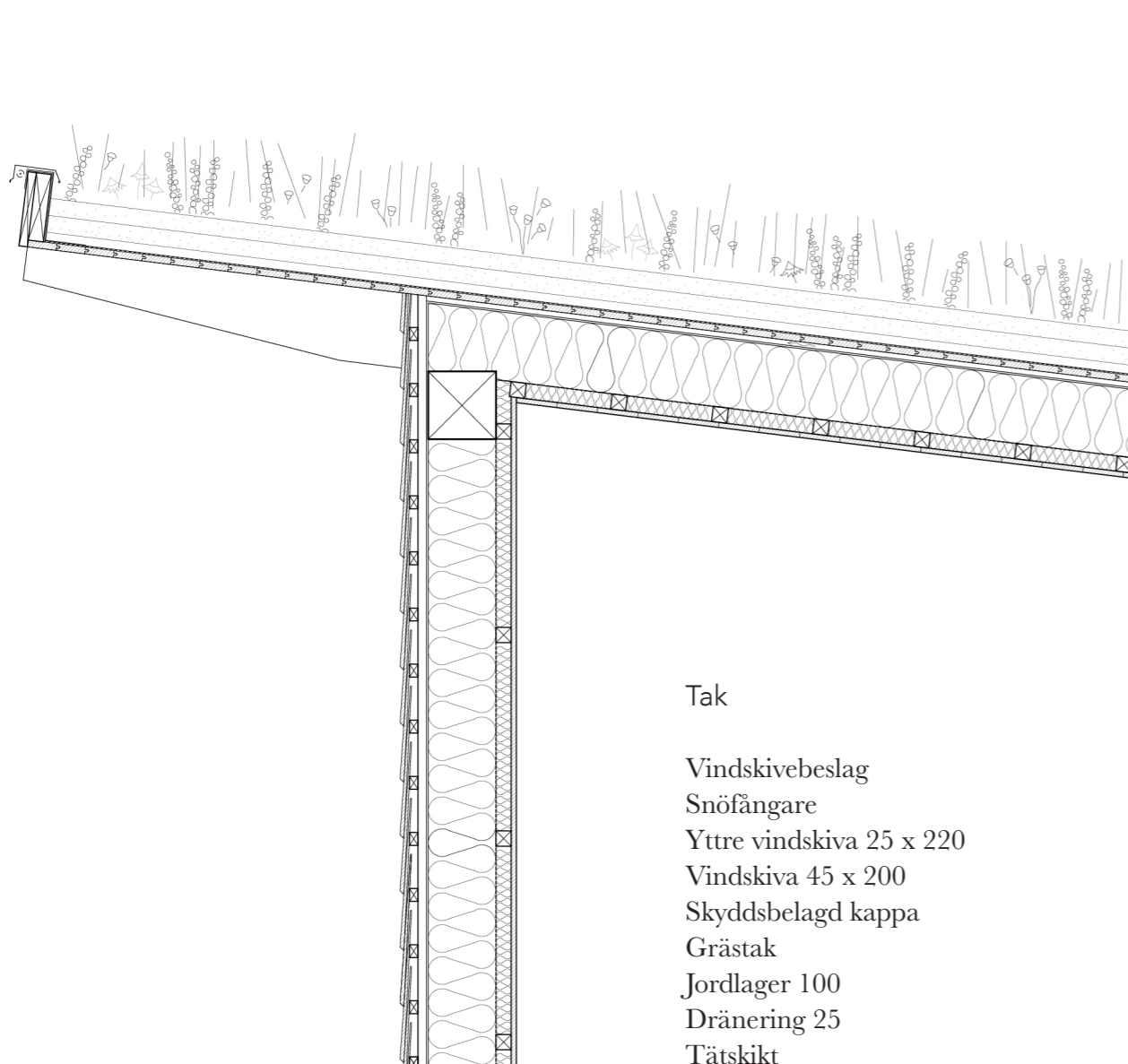
Förslag på hur väggar och golv kan användas i utställningsrummen.

Hörsal

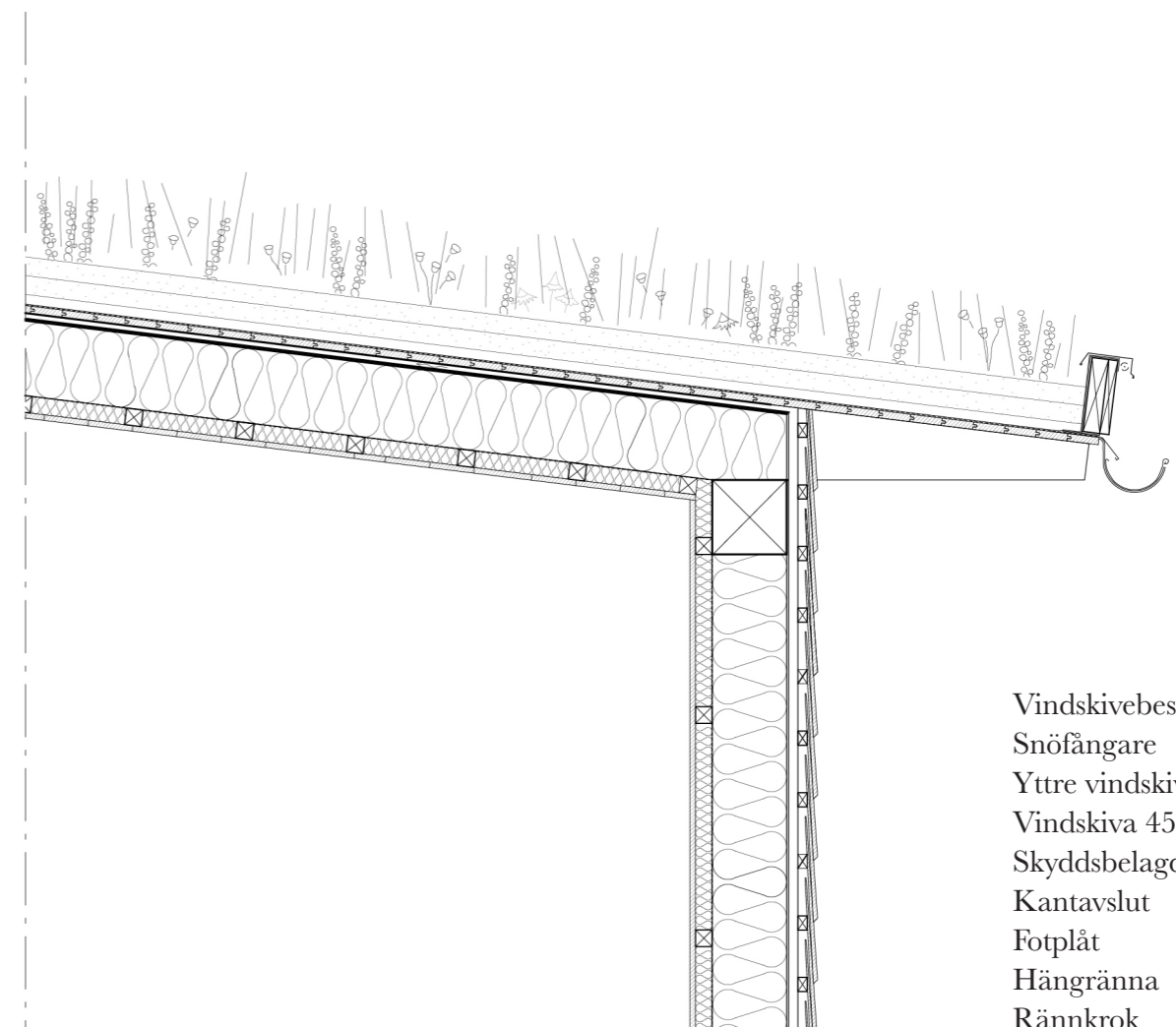

Brädgolv i museets längdriktning.
Rektangulärt klinker i fiskbensmönster, matt terrakotta

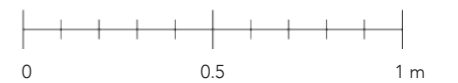

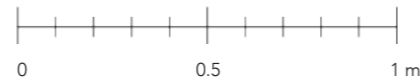
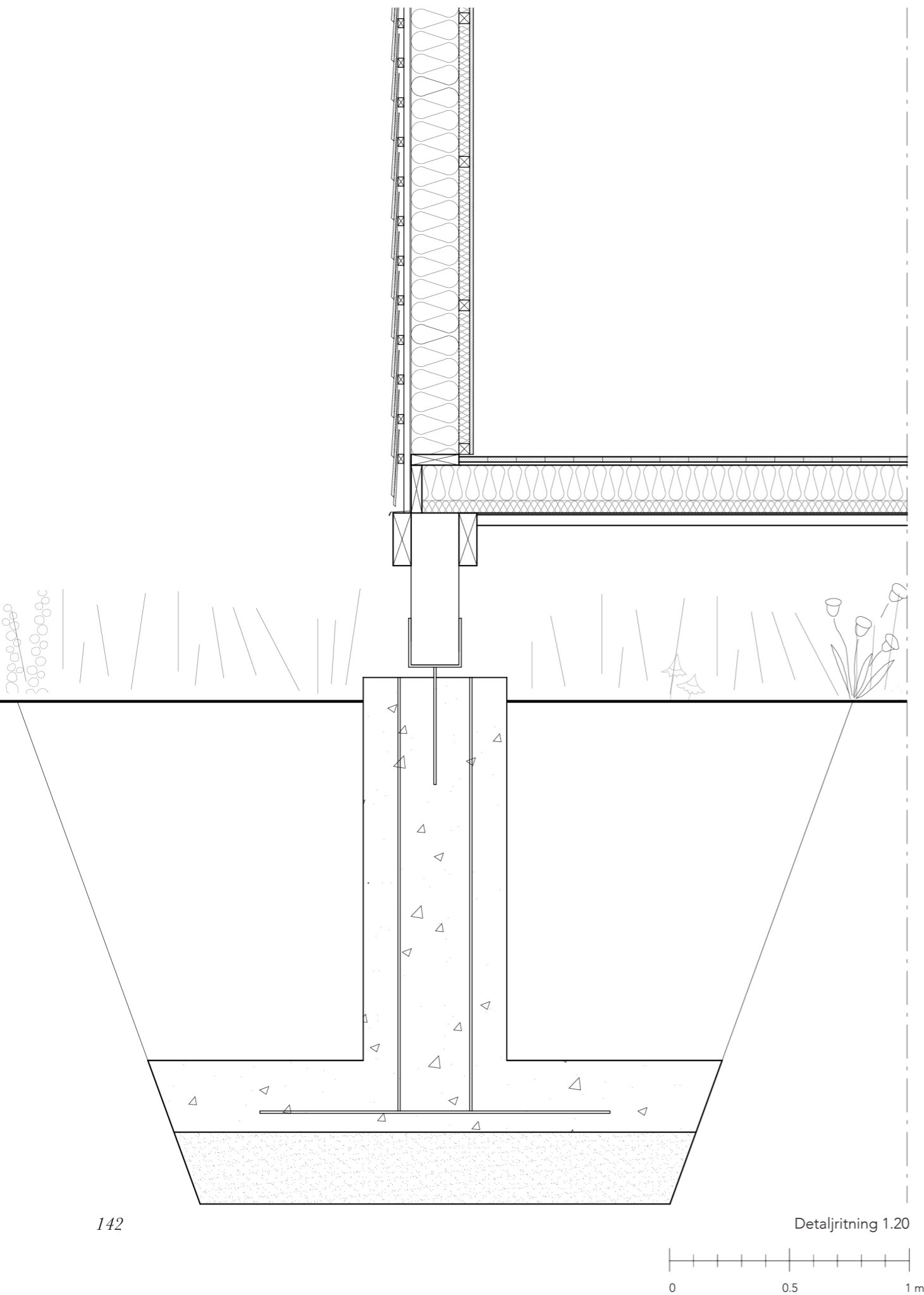
Tak

- Vindskivebeslag
- Snöfångare
- Yttre vindskiva 25 x 220
- Vindskiva 45 x 200
- Skyddsbelagd kapp
- Grästak
- Jordlager 100
- Dränering 25
- Tätskikt
- Skyddsskikt
- Underlagsspont 20 x 95
- Takbalk limträ 45 x 220, cc 900
- Ventilerad luftspalt
- Vindskydd
- Mineralull 200
- Ångspärr
- Glespanel 45 x 45, cc 300
- Isolerat installationsskikt
- Furupanel 15 x 120

- Vindskivebeslag
- Snöfångare
- Yttre vindskiva 25 x 220
- Vindskiva 45 x 200
- Skyddsbelagd kapp
- Kantavslut
- Fotplåt
- Hängränna
- Rännkrok

Vägg

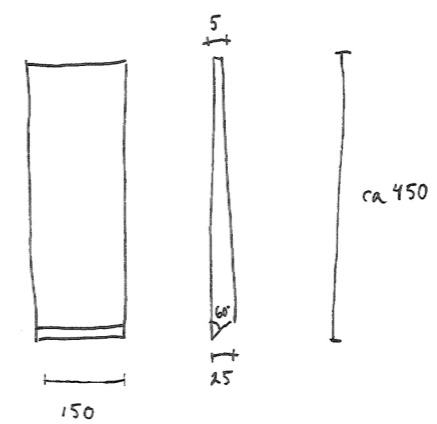
Träspån i furu 150 x 450, rakt avskuren kant
 Spikläkt 25 x 38
 Luftningsläkt 25 x 38
 Droppbläck
 Vindskydd
 Balk 200 x 200
 Vertikal väggregel 45 x 200, cc 900
 Mineralull 200
 Ångspärr
 Horisontell väggregel 45 x 45
 Isolerat installationsskikt
 Plywoodskiva 15

Bjälklag

Brädgolv 22 x 120
 Spånskiva 13
 Limträbalk 45 x 200, cc 900
 Värmeisolering 200
 Blindbotten
 Stödremor i underkant av varje bjälke 45

Grund

Pelare i limträ 200 x 200
 Bärlina 75 x 220 omlott pelare
 Stolpfot
 Ameringsjärn
 Återfyllning
 Betong
 Avjämning med grus

Avslutning

Reflektion

För att kunna forma ett flottningsmuseum i Torsång har historien om platsens framväxt och utseende varit viktig. Det har också varit viktigt att sätta mig in i flottningen eftersom det är den berättelsen som arkitekturen är med och förmedlar. Min arbetsmetod, att först skapa en förståelse för ämnet och sammanhanget, har förändrat min bild av platsen som jag nu läser med andra ögon. Jag förstår den på ett djupare plan än tidigare och förhoppningsvis kan mitt gestaltungsförslag vara med att påverka andras uppfattning, vilket kan leda till att platsen uppskattas ännu mer.

Det kan finnas en risk att mitt förslag uppfattas som bakåtsträvande, men jag menar på att det finns mycket att lära av det förflutna. Till exempel skulle flottning kunna vara ett bidrag till den globala miljödebatten. En annan aspekt är arkitekturen, som historiskt har uppstått utifrån de naturgivna villkoren och därmed varit mer platsspecifik än mycket av det som byggs idag. Att som arkitekt se sig omkring i närområdet i kombination med faktainsamling har för mig varit att hitta platsens språk. Med kunskapen om detta språk, kan mönstret sedan medvetet följas eller brytas.

I det här fallet har det varit viktigt att följa, vilket exempelvis kan utläsas i byggnadens position i landskapet eller den tjärade fasaden i träspån. Detta museum är dessutom beroende av sin omgivning för att lyckas. Utan utsikten över Dalälven får inte berättelsen samma tyngd. Att etablera ett band mellan kontexten och byggnaden är att förstärka de kvaliteter som naturen svagt antyder, vilket kan vara ett användbart förhållningssätt även i andra projekt. Flottningsmuseet i Torsång blir därigenom ett nutida nedslag som får besökaren att föreställa sig hur det var då, men också uppleva hur vacker platsen är idag. Att bryta mönstret hade å andra sidan resulterat i ett annat resultat med andra kvaliteter.

En av svårigheten i det här examensarbetet har varit att arbeta med symbolism och hur man gör arkitektur av flottning. I slutresultatet går det att göra flera tolkningar, vilket kan uppfattas som tvetydigt, samtidigt som jag tror att de subtila anspelningarna till flottningen ger besökaren frihet och möjlighet att skapa ett personligt band till museet och Torsång.

Mitt gestaltungsförslag fokuserar framförallt på byggnaden och inte lika mycket på utemiljön runt omkring. Möjligtvis att träspångarna visar på en intention om vad jag vill, men nu i efterhand hade det varit intressant att utveckla rörelsen och upplevelsen utmed vattnet. Både att låta rörelsen vara en del av arkitekturen samt exemplifiera flottarnas hårda arbete med stockar i vattnet. I avsnittet ”koncept” förklarar jag hur jag valde bort en vandring i landskapet med olika arkitektoniska nedslag i bygden, men att göra en kortare variant med utgångspunkt i den valda tomten hade faktiskt kunnat vara en annan väg att gå. Därför går det som jag har presenterat betraktas som en verktygslåda att ta vidare och utveckla - som ett underlag för fortsatt gestaltning.

Skissprocessen har präglats av ett testande fram och tillbaka. Slutresultatet är därav en av många möjliga tolkningar av Torsång och vad ett museum kan vara. Innan jag satte upp ett regelverk för mig själv hade byggnaden många olika uttryck. Så dessa regler har både tagit mig vidare i processen, men också begränsat utfallet. Periodvis har jag också velat göra byggnaden mer komplex tills jag inte längre förstod varför. Eftersom den effekt och de kvaliteter jag ville åstadkomma, kunde uppstå ur en enklare form. Med en insikt om att det kanske rentav är det enkla som är det svåraste när det kommer till gestaltning.

Mina erfarenheter från platsen har hjälpt mig att visualisera olika scenarion och se byggnaden som en del av ett större sammanhang. Det har också funnits en motivationsfaktor i att förstå min historia bättre. Med tanke på att jag själv har en tydlig bild av platsen, hoppas jag att jag inte har tagit vissa saker för givet och att mina tankar ändå har framgått genom den här rapporten.

Under arbetets gång har jag pratat med olika personer med olika relation till Torsång. Däremot aldrig i intervjuformat, vilket jag i efterhand hade gjort annorlunda. Kanske hade det funnits något att vinna på det.

Vid presentationstillfället diskuterades innebörden av ordet förmedla som kan ha olika betydelse: att berätta en historia, att förvalta en historia och att tillgängliggöra en historia. Därifrån bär jag slutligen med mig frågan - vad är museets uppgift?

Tack

Till sist, tack till...

Monika och Ingela för inspirerande vägledning.

Torsångs hembygdsförening för att jag har fått ta del av ert arkiv.

Nära och kära för uppmuntran.

Källförteckning

Andersson, R. (1977). *Borlänge kommun: Översiktlig kulturhistorisk områdesanalys*. Falun: Dalarnas museum.

Andersson, R. (1989). *Byggnadskultur i övre Dalarna*. I: Ternhag, G. (red.), *Bygga och bo i Dalarna*. Hedemora: Gidlunds, ss.9-51.

Barklund, Å. (1990). Sågverk. I: Nilsson, N.E. (temared.) *Sveriges nationalatlas: Skogen*. Stockholm: SNA, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker, ss.74-77.

Björck, S. & Svensson, N.O. (2002). Östersjöns och Västerhavets utveckling. I: Fredén, C. (temared.). *Sveriges nationalatlas: Berg och jord*. Stockholm: SNA, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker, ss.138-142.

Borlänge kommun (1997). *Samordnad översiktlig planering Falun & Borlänge – området mellan städerna, 1997 (SÖP 97) – del 2*. <https://www.borlange.se/download/18.38f9fe4d170346e58ae550a/1581244304216/SÖP%2097%20del%202.pdf> [2021-03-02]

Borlänge kommun (2004). *Översiktsplan – fördjupning för området kring Ösjön och Runn*.

Cullen, G. (1971). *The concise townscape*. London: Architectural Press

Dalarnas museum (1983). *Timmerhus*. Falun: Dalarnas museum.

Ekelund, H. (2000). Förord. I: Törnlund, E. & Östlund, L. (red.). *Flottning - Vattendragen, arbetet, berättelserna*. Stockholm: Nordiska museet, ss.5-8.

Ericsson, B. (red.) (2010). *Kopparbergets modersocken: Torsångsbygden från istid till nutid*. Borlänge: Torsångs Hembygdsförening: Förlags AB Björnen.

Erixon, S. (1982). *Svensk byggnadskultur*. Stockholm: Bokverk

Erixon, S. et al. (1932). *En bok om rödfärg*. Falun: Stora Kopparbergs Bergslags Aktiebolag

Fries, C. (1986). *Gammalsverige*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Fries, C. (1986). *Skogland och fjäll*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Hellstrand, G. (1980). *Flottningen i Dalälven*. Falun: Dalarnas Museum.

Holst, B. (1995). Sjösänkning, kanaler och flottleder. I: Raab, B. & Vedin, H. (temared.). *Sveriges nationalatlas Klimat, sjöar och vattendrag*. Stockholm: SNA, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker, ss.154-157.

Jansson, S. (1984). *Flottarkultur*. I Rosander, G. (huvudred.). Strömkarlarna. Falun: Dalarnas museum, ss.217-246.

Kempe, G. & von Segebaden, G. (1990). Hur ser skogen ut? I: Nilsson, N.E. (temared.) *Sveriges nationalatlas: Skogen*. Stockholm: SNA, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker, ss.56-69.

Korsgren, J. (2008). *Torsång vill ha ett museum*. Dalarnas Tidningar. 20 november.

Nationalencyklopedin. *Flottning*. <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/flottning> [2021-02-02]

Nationalencyklopedin. *Torsång*. [https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/torsång-\(tätort-borlänge-kommun\)](https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/torsång-(tätort-borlänge-kommun)) [2021-02-03]

Riksantikvarieämbetet (2002). *Spån*. Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag. Otryckt utgåva. <https://www.raa.se/publicerat/9171925120.pdf> [2021-04-25]

Rydberg, S. (1984). Bakgrund. I Rosander, G. (huvudred.). *Strömkarlarna*. Falun: Dalarnas museum, s.13-40.

Sjömar, P. (1988). *Byggnadsteknik och timmermanskonst*. Göteborg: Chalmers Tekniska Högskola

Sporrong, U. (1994). Det äldre agrarlandskapet före 1750. I Helmfrid, S. (temared.). *Sveriges nationalatlas: Kulturlandskapet och bebyggelsen*. Stockholm: SNA, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker, ss.30-35.

Sundberg, U. (1990). Bruket av skogen. I Nilsson, N.E. (temared.) *Sveriges nationalatlas Skogen*. Stockholm: SNA, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker, ss.104-117.

Svenska kyrkan (2020). *Torsångs kyrka*. <https://www.svenskakyrkan.se/borlange/torsangs-kyrka> [2021-03-02]

Svenst trä (u.å.). *Yttervägg med fasad av träspån*. <https://www.traradhuset.se/konstruktionsexempel.html#c/vaggar/fasadsystem-i-skivmaterial/ytervagg-med-fasad-av-traspan> [2021-04-25]

Tilden, F. (2007). *Interpretating our heritage*. Chapel Hill: University of North Carolina Press

Torsångs Hembygdsförening. (2012). *Flottningen i Torsång under fyra sekler*. Borlänge: Förlags AB Björnen.

Träguiden (2015). *Tjära*. <https://www.traguiden.se/underhall/ytbehandling-och-underhall/farg/olika-typer-av-ytbehandling/tjara/> [2021-04-25]

Bildhänvisning

Om inget annat anges: författaren.

Amoretti, A.(u.å). Hämtad från: Atlas of places. <https://atlasofplaces.com/architecture/allmannajuvet-zinc-mine-museum/>

Atelier Peter Zumthor & Partner AG. Hämtad från: Atlas of places. <https://atlasofplaces.com/architecture/allmannajuvet-zinc-mine-museum/>

Flottningsinspektörens album. Återfinns på Motormuseet i Torsång.

Korsgren, J. 2008. *Torsång vill ha ett museum*. Dalarnas Tidningar. 20 november. <https://www.dt.se/artikel/torsang-vill-ha-museum>

Lantmäteriet. Historiska kartor & flygbild i min karta.

Lindebilder (u.å/okänd fotograf). http://www.lindebilder.se/details.php?image_id=38956

Mattson, G. (1996). I: Caldenby, C. et al. (2019). *Gunnar Mattsson arkitekt*. Stockholm: ArkDes: Arkitekturförlag, s.166-185.

Roslund Forenius, Y. I: Torsångs Hembygdsförening. (2012). *Flottningen i Torsång under fyra sekler*. Borlänge: Förlags AB Björnen, s.10.

Silfverstråhle, G. (1817). I: Ericsson, B. (red.) (2010). *Köpparbergets modersocken: Torsångsbygden från istid till nutid*. Borlänge: Torsångs Hembygdsförening: Förlags AB Björnen, s.156.

Torsångs hembygdsförening. Bildarkiv.

Trier Mörch, A. (u.å). Hämtad från: Arkitekturbilleder. <https://www.arkitekturbilleder.dk/bygning/vikingskibsmuseet/>

Vansbro kulturnämnds arkiv. (1912). I: Jansson, S. (1984). *Flottarkultur*. I Rosander, G. (huvudred.). Strömkarlarna. Falun: Dalarnas museum, s.221.

Zorn, A. (1897). Midsommardans [oljemålning]. Stockholm: Nationalmuseum. Hämtad från: Wikipedia. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Midsommardans_av_Anders_Zorn_1897.jpg